

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**10. KLASES SKOLĒNU SPRIEDUMA TEKSTVEIDES
PRASMES PILNVEIDES DIDAKTISKĀS IESPĒJAS**

DIPLOMDARBS

Autore: **Diāna Sjomkāne**

Studenta apliecības Nr.: ds11116

Darba vadītāja: profesore Dr. paed. **Margarita Gavriļina**

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Diplomdarba “10. klases skolēnu sprieduma tekstveides attīstīšanas didaktiskās iespējas” mērķis ir izveidot metodiskās sistēmas variantu sprieduma tekstveides pilnveidošanai vispārējās vidējās izglītības iestādes 10. klasē.

Darba saturu veido ievads, piecas nodaļas ar apakšnodaļām, secinājumi un pielikumi. Pirmajā nodaļā tiek pētītas teorētiskās atziņas, kas saistītas ar skolēnu lingvālu personību, teksta nozīmi lingvālas personības attīstīšanā, tekstveides prasmju nozīmi valodas apguves procesā, kā arī apzinātas grūtības, kas rodas skolotājiem un metodiķiem, analizējot skolēnu sprieduma tekstus.

Otrajā nodaļā tiek apzināts didaktiskais materiāls, kas ļauj skolotājam sekmīgi pilnveidot un attīstīt skolēnu sprieduma tekstveides prasmi. Trešajā nodaļā ir aprakstīta informācija, kas iegūta pārrunās ar skolotājiem un skolēnu anketēšanas rezultātā, diagnosticējoša darba rezultāti un mācību satura tematiskais plānojums. Ceturtajā nodaļā iekļauti sprieduma tekstveides pilnveidošanai veltīto stundu plāni. Piektajā nodaļā diplomande apkopojusi rezultātus skolēnu un skolotājas sadarbības analīzei un izvērtējumam. Pielikumā pievienoti diplomdarba autores veidoti mācību materiāli un skolēnu darbu paraugi, jautājumi sarunai ar skolotājiem, skolēnu anketu paraugi, kā arī diagnosticējošo darbu rezultātu apkopojums.

Metodiskais materiāls sekmīgi pārbaudīts pedagoģiskajā praksē. Darba autore uzskata, ka darba izvirzīto mērķi ir izdevies sasniegt daļēji, jo pilnvērtīgai tekstveides prasmes pilnveidei ir nepieciešams daudz ilgāks laika posms, līdz ar to arī skolēnu prasme veidot sprieduma tekstus pēc aprobācijas noslēguma nav būtiski uzlabojusies.

Diplomdarba apjoms - 111 lpp.

ABSTRACT

The aim of the diploma paper “Didactical Techniques to Develop Building Argumentative Discourse in Grade 10” is to create a version of a methodical system for the development of argumentative discourse created in the 10th grade of an institution of general secondary education.

The paper consists of an introduction, five chapters with sub-chapters, conclusions and appendixes. Chapter one examines theoretical findings regarding the lingual personality of students, the importance of the text in the development of a lingual personality and the importance of text creation skills in the language acquisition process, and it also studies the difficulties that arise when teachers and educationists analyse the argumentative discourse of the students.

Chapter two studies the didactic material that allows teachers to successfully improve and develop the argumentative discourse creation skills of the students. Chapter three includes information obtained during discussions with teachers and by surveying students, results of a diagnostics test and the thematic planning of educational content. Chapter four consists of planning of classes dedicated to the improvement of argumentative discourse creation. Chapter five includes an analysis and evaluation of the results regarding the cooperation between the teacher and the students. The appendix consists of educational materials developed by the author of the paper and examples of student works, questions for discussions with the teachers, examples of the student surveys, as well as a summary of the diagnostics test results.

The methodical material has been successfully tested in pedagogical practice. The author of the paper believes that the aim of the paper has been reached partially, since a much longer amount of time is needed for the complete improvement of text creation skills, therefore the skills of the students regarding the creation of argumentative discourse has improved significantly after the conclusion of the approbation.

The paper consists of 111 pages.

SATURS

Ievads	6
1. Tekstveides prasmes nozīme skolēnu lingvālas personības attīstībā.	
1.1. Skolēna lingvālā personība.....	8
1.2. Teksts – lingvālas personības attīstības rādītājs.....	11
1.3. Tekstveides prasmes valodas apguves procesā.....	18
1.4. Mūsdienu skolēnu sprieduma tekstos sastopamo kļūdu raksturojums.....	21
2. Mūsdienu lingvodidaktu ieteikumi darbam ar tekstu skolēniem sprieduma tekstveides prasmes pilnveidei dzimtās valodas apguves procesā.	
2.1. Sprieduma teksta raksturojums.....	25
2.2. Tradicionālo un interaktīvo metožu izmantojums sprieduma tekstveides prasmes apguvē.....	26
3. 10. klases skolēnu sprieduma tekstveides prasmes diagnostika un pilnveide.....	32
3.1. 10. klases skolēnu prasmes veidot sprieduma tekstus raksturojums un analīze.	
3.1.1. Pārrunas ar skolotājiem.....	33
3.1.2. Skolēnu anketēšanas rezultāti.....	35
3.1.3. Skolēnu darbu analīze.....	40
3.2. Mācību satura atlases un organizācijas plānojums.....	44
3.3. Tematiskais plānojums sprieduma tekstu veidošanas prasmes attīstīšanai 10. klasē.....	45
4. Sprieduma tekstu veidošanas prasmju attīstīšanai veltīto stundu norise.....	47
5. Skolotāja un skolēnu sadarbības rezultātu analīze un izvērtējums.....	59
Secinājumi.....	64
Avotu un izmantotās literatūras saraksts.....	66
Pielikumi.....	70
<i>1.pielikums. Jautājumi sarunai ar atviešu valodas un literatūras skolotājiem.</i>	

2. *pielikums*. Skolēnu anketas paraugs.
3. *pielikums*. Diagnosticējošais darbs.
4. *pielikums*. Diagnosticējošā darba rezultāti.
5. *pielikums*. Pārsprieduma vērtēšanas kritēriji.
6. *pielikums*. Darba lapa "Sprieduma teksta uzbūve" 1. un 2. variants.
7. *pielikums*. Ideju tīkls "Sprieduma teksts".
8. *pielikums*. Skolotājas prezentācija "Sprieduma teksta uzbūve".
9. *pielikums*. Pašizvērtējuma karte.
10. *pielikums*. Prezentācija "Teksta paplašināšana paņēmiņi".
11. *pielikums*. Skolēna darba lapa "Teksta paplašināšanas paņēmiņi".
12. *pielikums*. Mājas darba uzdevums.
13. *pielikums*. Skolēna darba lapa „Pārsprieduma labošana”.
14. *pielikums*. Sergeja Ļvova raksts "Par līdzjūtību".
15. *pielikums*. Skolēna darba lapa "Sprieduma teksta veidošana".
16. *pielikums*. Skolotājas izveidota prezentācija "Ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai".
17. *pielikums*. Pārbaudes darba uzdevumi.
18. *pielikums*. Diagnosticējošā darba un nolīguma darba rezultātu apkopojums.
19. *pielikums*. Skolēnu darbu paraugi.

IEVADS

Cilvēks dzīvo tekstu pasaulē. Šie teksti ir ļoti daudzveidīgi satura, žanra, temata, apjoma, to nepieciešamības ziņā. Lingvālu personību raksturo spēja veidot un uztvert tekstu.

Ar dzimtās valodas apguves starpniecību tiek attīstīta skolēnu domāšana, iztēle, intelektuālās un radošās spējas. Latviešu valoda ir personības pašrealizācijas, patstāvīgas jaunu zināšanu un iemaņu apgūšanas prasmes veidošanās pamats. Dzimtā valoda ir tas, kas ļauj izzināt kultūrvēsturisko cilvēces pieredzi un ētiskās uzvedības normas dažādās dzīves situācijās.

Tā kā valoda ir viens no lingvistikas elementiem, tai ir liela nozīme daudzu svarīgu kompetenču veidošanā, viena no šīm kompetencēm ir tekstveides kompetence. Tekstveides kompetences attīstīšana ir cieši saistīta ar runas prasmes attīstīšanu un lingvālas personības attīstīšanu, lai arī šie jautājumi ir plaši pētīti, tomēr vēl joprojām skolēni uzrāda viduvējus rezultātus tekstu veidošanā, ar to pamatojama diplomdarba **aktualitāte**.

Pētījuma mērķis: ir izveidot un aprobēt metodiskās sistēmas variantu sprieduma tekstveides pilnveidošanai vispārējās vidējās izglītības iestādes 10. klasē.

Diplomdarba uzdevumi:

- apzināt zinātnisko literatūru lingvistikā, lingvodidaktikā, pedagoģijā par pētāmo problēmu;
- apkopot mūsdienu lingvodidaktu pieredzi skolēnu tekstveides prasmju pilnveidē;
- veikt skolotāju anketēšanu, lai noskaidrotu skolēnu sprieduma tekstveides prasmes un problemātiku;
- noskaidrot izmēģinājumdarbībā iesaistīto skolēnu tekstveides prasmes;
- izveidot un aprobēt didaktisko materiālu 10. klases skolēnu sprieduma tekstveides prasmju pilnveidei;
- analizēt pētījuma rezultātus un didaktiskā materiāla īstenošanu;
- izsarīt secinājumus par pētījuma rezultātiem.

Diplomdarbā izmantotās pētniecības metodes:

- zinātniskās literatūras analīze saistībā ar pētāmo problēmu;

- anketēšana;
- pedagoģiskā novērošana;
- pārrunas;
- diagnostika;
- pedagoģiskā izmēģinājumdarbība;
- skolēnu tekstu analīze;
- datu statistiskā apstrāde.

Diplomdarba teorētiskā bāze

Sekmīgai didaktisko materiālu izstrādei un pedagoģiskās izmēģinājumdarbības īstenošanai, diplomdarba autore apzināja mācību procesus aptverošos likumus un noteikumus (Mācību priekšmeta standarts), mācību līdzekļu komplektizdevumu saturu, jaunākās zinātnieku atziņas, kas gūtas pētījumos – lingvodidaktikā, pedagoģijā un psiholoģijā.

Skolēna lingvālas personības apzināšanai tika studēti G. Bogina, B. Gasparova, J. Karaulova darbi. Lingvodidaktisko materiālu pamatā ir izmantoti M. Gavriļinas, O. Gribovas, J. Karaulova, D. Laivenieces ieteikumi tekstveides prasmes attīstībā.

Pedagoģiskā izmēģinājumdarbība notika vienā no Jūrmalas vidējās izglītības iestādēm 10. klasē, kurā mācās 23 skolēni.

Diplomdarba struktūra. Diplomdarbu veido ievads, 5 nodaļas un 19 pielikumi. Pirmajā nodaļā apkopotas teorētisku un praktisku atziņas par skolēna lingvālu personību un teksta nozīmi tās attīstībā, kā arī skolēnu darbos biežāk sastopamo kļūdu raksturojums. Otrajā nodaļā apkopoti lingvodidakti ieteikumi sprieduma tekstveides prasmju pilnveidei. Turpmākajās trīs nodaļās un to apakšnodaļās tiek raksturota metodiskā materiāla aprobācija un rezultāti, aptverot īstenotās aprobācijas norisi 8 mācību stundās, skolēnu diagnosticējošo un noslēguma darbu rezultātu raksturojumu un to salīdzinājumu. Darbam pievienots avotu un literatūras saraksts. Pielikumā iekļauti diplomandes izveidotas darba lapas, Powerpoint prezentācijas, skolēnu darbu paraugi un skolēnu rezultātu apkopojums.

Teorētiskās literatūras sarakstā norādītas 43 vienības.

Diplomdarba apjoms 71. lpp, kopā ar pielikumiem 111. lpp.

1. TEKSTVEIDES PRASMES NOZĪME SKOLĒNU LINGVĀLAS PERSONĪBAS ATTĪSTĪBĀ

1. 1. Skolēna lingvālā personība

J. N. Karaulovs norāda, ka “nevar izzināt valodu, neizejot ārpus tās robežām, nevēršoties pie tās veidotāja, lietotāja – cilvēka, pie noteiktas lingvālas personības” [Karaulovs, 1987: 7]. Tieši tāpēc valodas didaktikā liela uzmanība tiek pievērsta “skolēna lingvālas personības” jēdzienam. Turklāt zinātnieki ievēro, ka lingvālās personības jēdziens cieši saistīts ar tādiem jēdzieniem kā valodas/komunikatīvā kompetence, valodas apziņa, valodas esamība, komunikatīvā uzvedība.

Tādā veidā valodas personības pastāvēšanu B. M. Gasparovs skata kā “procesa, kas turpinās visas personības pastāvēšanas laikā, mijiedarbību ar valodu” [Gasparovs, 1996:5]. Par galveno valodas personības veidotāju zinātnieks uzskata tās valodas pieredzes “rezervuāru”, kas ar vien tiek bagātināts, mijiedarbojoties ar citiem valodas nēsātājiem, savukārt lingvālas personības attīstības process tiek skatīts kā “ vairāk vai mazāk radošs citu (ne valodas) vārdu apgūšanas process” [Gasparovs, 1996:15].

Lingvālas personības pētniecība, balstīta uz tekstu analīzi, ļauj daudzpusīgāk izzināt personību gan kā indivīdu, šo tekstu autoru, gan kā raksturīgu noteiktas valodas kopuma tipu, gan kā homo sapiens pārstāvi, kuram raksturīgi lietot zīmju sistēmu un valodu. Valoda caur lingvālu personību atklājas gan kā sistēma, gan kā teksts, kā arī kā spēja.

Lingvālas personības struktūrā tiek piedāvāts izcelt trīs līmeņus:

- verbāli - semantisko, kura pamatā ir asociatīvi - verbāla sistēma (ABC);
- tezurisko (kognitīvo), kas saistīta ar hierarhiski koordinētu lauku izveidi, kas veido pasaulainu;
- motivējošo (pragmatisko), kas ietver saziņas sfēras, komunikatīvās situācijas, komunikatīvās lomas, t.i., komunikatīvo tīklu [Karaulovs, 1987: 54-62].

J. N. Karaulovs uzskata, ka lingvālas personības veidošanās process noslēdzas apmēram 7 gadu vecumā, t.i., līdz šim vecumam pilnveidojas visi trīs līmeņi, turpmāk notiek šajos līmeņos ietvertu prasmju un iemaņu pilnveide.

Savukārt citādi lingvālu personību skata G. I. Bogins, kas šķir piecus lingvālas personības līmeņus, kas atklāj ne tikai lingvālas personības struktūru, bet arī tās veidošanos

ontogēnēzē [Bogins, 1984: 34-38].

G. I. Bogins uzskata, ka līdz septiņu gadu vecumam izveidojas tikai pirmais lingvālas personības līmenis – pareizuma līmenis “nepieciešams visu turpmāko līmeņu attīstībai”, kas izpaužas “gatavībā nominalizēt, veidot vārda asociācijas ar priekšmetu, nosaukt lietas ar vārdisku simbolu”.

Otrais līmenis – interiorizācijas līmenis, šī līmeņa galvenais ieguvums ir gatavība iekšējai runai. Kā norāda G. I. Bogins “pāreja uz iekšējo runu ir pāreja no “pastāvēšanas kādā situācijā” uz “pastāvēšanu laikā”. Šīs prasmes izveide ir tik svarīga lingvālas personības attīstīšanā, tāpēc ka, attīstot prasmi veidot iekšējo runu, kļūst iespējams plānot savu teikto un uztvert citu plānus.

Trešais līmenis – piesātinātības līmenis. Šim līmenim raksturīgs tas, ka tiek bagātināts vārdu krājums un apgūtas daudzveidīgas gramatiskās konstrukcijas. “11 - 15 gadu vecumā veidojas prasme saprast un lietot runā bagātīgus valodas izteiksmes līdzekļus. Lingvāla personība, sasniedzot šo vecumu, sāk sistematizēt un kategorizēt savu līdzšinējo pieredzi”.

Ceturtais līmenis – adekvātas izvēles līmenis. Šis līmenis ir saistīts ar iespēju "iegūt izvēles brīvību un uzskatu plašumu saistībā ar teksta formu". Tieši ar šo līmeni sākas "lingvālas personības radošo prasmju apjēgšana". Turklāt prasme izvēlēties atbilstošus izteiksmes līdzekļus ir saistīta arī ar spēju kritizēt neadekvātus izteikumus.

Piektais līmenis – adekvātas teksta sintēzes līmenis. Šis lingvālas personības attīstības posms atklājas "valodas komunikatīvās un estētiskās funkcijas apjēgšanas vienotībā, kā arī vispār visu valodas funkciju izpausmē runas lietojumā". Kā norāda G. I. Bogins "lingvālas personības, kas sasniegusi augstāko attīstības līmeni, iniciatīvas apjēgšanas analīzes avots var būt tikai vesels teksts," nevis atsevišķi izteiksmes līdzekļi.

Lingvālas personības attīstības līmeņu atkarību no vecuma G. I. Bogins ir apkopojis tabulā:

1.1.1. tabula.

Lingvālas personības attīstības līmeņu atkarība no cilvēka vecuma

Lingvālas personības līmeņi	Vecums, kurā līmenus sāk veidoties	Vecums, kad līmenis stabilizējas	Vecums, kad līmenis pārstāj veidoties
1	Līdz viena gada vecumam	5	7 - 8
2	3 - 4	7 - 8	9 - 10
3	5 - 8	11 - 15	18 - 30
4	9 - 11	16 - 18	nav
5	11 - 15	30 - 40	nav

Tādā veidā svarīga atšķirība starp J. N. Karaulova un G. I. Bogina piedāvātajiem lingvālas personības raksturošanas modeļiem ir tāda, ka J.N. Karaulovs norāda, ka visi trīs lingvālas personības līmeņi attīstās vienlaicīgi un augstākā līmeņa attīstīšanai nav nepieciešams pilnībā attīstīt zemākos līmeņus, bet G. I. Bogina skaidrojumā tiek uzsvērts, "katrs zemākais līmenis pastāv augstākā līmeņa attīstīšanai" [Bogins, 1984: 46], un attīstīt augstāko līmeni var tikai tad, ja ir attīstīti iepriekšējie līmeņi.

Lingvālas personības attīstību ietekmē gan iekšējie (psiholoģiskie un bioloģiskie), gan ārējie (sociālie) faktori. Par svarīgākajiem sociālajiem faktoriem tiek uzskatīta ģimene, tuvāko draugu loks, skola, masu mediji, masu kultūra. Svarīgākie no iekšējiem faktoriem, kas ietekmē lingvālo personību, ir temperaments, vēlme dominēt, mobilitāte, kā arī dzimums un vecums.

Skolas nozīme lingvālas personības attīstībā atklājas vairākos aspektos: ietekme, kas atklājas latviešu valodas un literatūras mācību procesā, un ietekme, kas atklājas visu citu mācību priekšmetu mācību procesā. E. D. Božovičs norāda, ka valodas mācību procesā "norisinās (vai arī būtu jānorisinās) divi procesi:

- 1) skolēna runas pieredzes apzināšana un veidošana valodas zināšanu apguves ietekmē;
- 2) valodas zināšanu papildināšana un precizēšana, kas balstīta runas pieredzē."

Taču šie procesi notiek arī spontāni, bez skolas ietekmes uz tiem. Tas, pirmkārt, ir saistīts ar to, ka "runas pieredzē vispirms tiek fiksētas valodas semantiskās attieksmes. Turpretī skolas programmā lielākā apmērā tiek iekļauts formāli - gramatiskais valodas aspekts un ne tik lielā apmērā – semantiskais" [Božovičs, 1997:38].

Socializācijas procesu lielāka ietekme pusaudžu vecumā veicina to, ka, pirmkārt, mainās galvenais orientieris: tagad par normu skolēns uzskata viņa vienaudžu runas veidu, otrkārt, skolēns sāk vērtēt pieaugušu cilvēku runas uzvedību. Šis fakts nenorāda uz to, ka ģimene vairs nerada ietekmi uz lingvālas personības attīstību: šī ietekme vairs nav tieša, bet atkarībā no tā, kādas ir skolēna attiecības ar ģimeni un attieksme pret ģimenes locekļiem, skolēns izvēlas atkārtot ģimenes locekļu runas veidu vai arī izvēlas tieši pretēju runas veidu. Bet pat, izvēloties tieši pretēju runas veidu tam, kāds pastāv ģimenē, skolēns savā runā saglabās elementus, kas raksturīgi vecāku runas uzvedībai. Tādā veidā ģimenes ietekme uz pusaudža lingvālas personības veidošanos saglabājas arī skolas laikā.

1.2. Teksts – lingvālas personības attīstības rādītājs

Mūsdienās par aktualitāti ir kļuvusi indivīda valodas izpēte. Pētniecības uzmanības centrā ir cilvēks un viņa valodas, mentalitātes, uzvedības, pasaules ainas (individuālās un nacionālās) īpatnības. Lingvāla personība jeb cilvēks, kas pastāv komunikācijas procesā un attēlo runas uzvedībā gan savu valodas pieredzi, gan visas cilvēces pieredzi, ir kļuvis par izpētes objektu dažādās nozarēs. Jaunākajā lingvistikā lingvālas personības problēma tiek pētīta jauktās zinātnēs kā starpdisciplinārs zinātnes objekts un viens no nacionālās valodas veidošanās aspektiem, kurā subjektīvais pārtop par objektīvo. "Lingvāla personība – lūk tā trāpīgā ideja, kas, kā rāda tās analīzes un raksturošanas pieredze, caurvij gan visus valodas izpētes aspektus, gan grauj robežas starp jomām, kas pētī valodu, jo nav iespējams pētīt cilvēku ārpus viņa valodas" [Karaulovs, 2002: 3].

Mūsdienu lingvistikā saistība starp individuālo un kopīgo, kolektīvo lingvālas personības pētniecībā ir viens no izziņas objektiem. Individuālā un kopīgā pretstatījumu lingvisti piedāvā skatīt kā dialektisko vienību: "Ar valodas palīdzību cilvēks pauž savu iekšējo pasauli, veidojot to par starppersonīgu parādību. Valoda ir nozīmīgs līdzeklis indivīda

iekļaušanai sabiedrībā” [Grišajeva, 2003:51]. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc lingvāla personība ir viens no galvenajiem antropocentriskās lingvistikas pētniecības objektiem.

Jebkurš teksts (mutiskā vai rakstveida formā) ir cilvēka un cilvēkam veidots, “jebkura teksta pamatā ir lingvāla personība, kas pārzina valodu” [Karaulovs, 2002: 2]. Tāpēc, lai izprastu tekstu un lingvālu personību, viņas pasaulainu, kas atspoguļota runā, tajā, kā ar valodas palīdzību cilvēks veido tekstu, izsaka emocijas noteiktam īstenības momentam, ir jāvēršas pie lingvālas personības, ne tikai mūsdienu skatījumā, bet vērsot uzmanību lingvālas personības pētniecības attīstībai daudzu gadu garumā.

Lingvālas personības jēdziens ir bijis nepilnīgi aprakstīts V. Gumbolta, K. Fosslera, M. Bahtina darbos. Var izcelt trīs autorus, kas padziļināti pētījuši lingvālas personības problemātiku. Tie ir V. Vinogradovs, kas ieviesis jēdziena *lingvāla personība* lietojumu zinātnē; G. Bogins, kas izstrādāja lingvālas personības modeli lingvodidaktiskā aspektā un uztvēra to “no tās spējas veikt runas darbības, veidot un uztvert runu”; kā arī J. Karaulovs, kas piedāvāja savu lingvālas personības modeli, kurā ņemts vērā filozofiskais un psiholoģiskais aspekts, kā arī izveidoja lingvālas personības līmeņus, balstītus semantikā un valodas pragmatikā.

Tagad orientēšanās uz lingvālas personības izpēti ir kalpojusi par pamatu jauna lingvistikas virziena – lingvistiskās personoloģijas – izveidei. Šī virziena ietvaros tiek veikti kolektīvās lingvālās personības izpēte, cenšoties izveidot individuālas lingvālas personības portretu.

E. Benvenists uzskatīja, ka valoda ir ietverta cilvēka dabā: “Pasaulē ir tikai cilvēks ar valodu, kas runā ar citu cilvēku, un valoda, tādā veidā, tieši saistīta ar cilvēka būtību... Tieši valodā un valodas dēļ cilvēks tiek uztverts kā subjekts, jeb tikai valoda ir tas, kas veido realitāti, savu realitāti, kas ir radīta, lai pastāvētu...” [Benvenists, 1974: 293].

Lingvālas personības jēdziens valodniecībā vēstures gaitā bija mainīgs. Kā norāda J. Karaulovs ilgu laika posmu lingvistikā dominēja pieeja, kas raksturoja cilvēku kā runājošu radījumu [Karaulovs, 2002: 3]. Jautājums par valodas un personības saistību kļuva būtisks, aktualizējoties jautājumam par valodas un runas attieksmēm.

Valodas un cilvēka saistības problēmas izpētes sākumi meklējami agrākajos lingvistikas attīstības posmos. V. Alpatovs norāda, ka pieeja valodai caur cilvēku un viņa valodu, kad pētnieks var veikt secinājumus ne tikai par teksta formu, bet arī par saturu, ir pastāvējusi visās lingvistikas tradīcijās. Šādu pieeju var nosaukt par antropocentrisku, tā kā zinātnieks balsta savus pētījumus uz cilvēka veidotu runu, nevis tikai runu [Alpatovs, 1999: 20].

Uzmanība pret cilvēku kā valodas lietotāju raksturīga arābu tradīcijai, kur tika uzskatīts, ka pastāv dievišķa valoda, kurā ir uzrakstīts Korāns, un cilvēks nevar to mainīt vai pilnveidot, bet var daļēji vai pilnībā aizmirst vai sabojāt.

Izteikumus par cilvēka valodu var atrast arī antīko domātāju idejās. Gan Platona domu graudā “Cilvēka raksturu var izzināt viņa runā” un Marka Fabija Kvintiliāna uzskatā “Kāds cilvēks, tāda arī viņa runas maniere”.

V. Humbolts lingvofilozofiskajā tautas gara koncepcijā norādīja uz valodas ietekmi uz cilvēku un viņa kultūru, kā arī uz visas tautas kultūru, tā kā valoda, pēc viņa uzskatiem – kolektīva parādība. Cilvēks nevar attīstīties vai domāt bez valodas: “Valodas izveides pamatā ir cilvēka iekšējā nepieciešamība. Valoda nav tikai līdzeklis cilvēku saziņai, tā ir arī cilvēka būtības daļa, kas nepieciešama garīgo spēku attīstībai un pasaules veidošanai...” [Alpatovs, 1999: 69]. Vienā no Humbolta idejām tiek pretstatīts individuālais un kolektīvais valodā, kas vēlāk kļūst par vienu no aktuālākajām tēmām lingvistiskos pētījumos. “Nacionālā gara” ideja zinātniekam tiešā veidā bija saistīta ar indivīdu. Viņš bija izteicies, ka “runas darbība pat tās visvienkāršākajās formās ir individuālās uztveres apvienošanās ar kopīgo cilvēka dabu. Valodā tādā brīnišķā veidā apvienojas individuālais ar kopīgo, tikpat labi varētu teikt, ka visa cilvēku dzimte runā kopīgā valodā, bet katram cilvēkam ir sava valoda” [Alpatovs, 1999: 73]. Valodas attīstību zinātnieks saista ar katra indivīda radošo darbību saziņas procesā, kas pēc tam atspoguļojas valodā, kas glabā iepriekšējo paaudžu pēdas un to valodas pieredzi.

V. Humbolta idejas turpinājums redzams 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā estētiskā ideālisma virzienā, kuru vadīja K. Foslērs. Šī virziena pārstāvji pētīja indivīda valodu un rakstnieku stilu. K. Foslērs uzskatīja, ka nepieciešams pētīt dzīvo runu, bet tikai no tās veidošanās skatu punkta, kas neļāva izprast cilvēka valodas specifiku. Turklāt viņš runāja par indivīda nozīmi kopīgās valodas attīstībā, par indivīda valodas ietekmi uz citu cilvēku valodu, par to, ka indivīda valoda ir spējīga izveidot normas, kas var gūt citu atbalstu vai nē. Valodas attīstības iemesls - “cilvēciskais gars ar tā nenogurdināmo individuālo intuīciju” [Alpatovs, 1999: 91]. Tā veidojusies individualizēto stilu teorija, orientēta uz individuālu radošu personību stilistikas izpēti, kas pēc noteiktā virziena pārstāvju uzskatiem, ir visvairāk ietekmējusi visas tautas valodu. K. Foslērs saziņas funkciju min kā galveno valodas funkciju, pirmajā plānā izvirzot ģēnija lingvālu personību, kas izsaka radošu, estētisku runas veidošanās raksturu, tāpēc individuāls stils tiek pētīts no estētisko kritēriju viedokļa.

Krievu filologs A. Potebņa vēl 19. gs. beigās rakstīja, ka “subjekta apziņas akts tiek veidots valodas struktūrā, kas ir objektīva un nav atkarīga no individuālām personības īpašībām un kuras izpratne pamatojama ar piederību vienai un tai pašai tautai” [Potebņa,

1999: 142].

Kopš 19. gs. 70. gadiem lingvistikā tiek veidots jauns virziens – jaungramatisms, kura pārstāvji atteicās no vispārinājuma, kas atklāts iepriekš pastāvošo virzienu pārstāvju valodas pētniecības darbos. Viņi sāka pētīt valodu kā starpdisciplināras zinātnes objektu, kā arī savos pētījumos izmantoja eksperimentālas metodes, tā kā bija “nepieciešams iziet svaigā mūsdienu gaisā” [Alpatovs, 1999: 95]. “Jaungramatisma manifesta” autori aicināja pētīt cilvēku un viņa valodu psihofiziskā līmenī. Tajā pašā laikā atteikšanās no kolektīvās, “tautas dvēseles” izpētes, radīja situāciju, kad daudzi pētnieki izzināja tikai indivīda valodu nesaistot to ar tautas valodu. Tikai indivīda valoda tika uzskatīta par realitāti, turklāt, psihisko realitāti, kas atkarīga no indivīda psihiskās darbības izmaiņām.

Turpmāk šī teorija attīstījās cita virziena ietvaros – itāļu neolingvistikas tradīcijās, kas izveidotas profesora M. Barotlini vadībā. Neolingvisti centās apvienot vēsturisko lingvistiku un lingvistisko ģeogrāfiju ar V. Humbolta idejām. Pamatojoties uz jaungramatisma idejām, zinātnieki uzskatīja indivīda valodu par vienīgo realitāti, “jebkuras valodas izmaiņas bija atkarīgas no indivīda; sākotnēji – tā (valoda) brīva cilvēka radošuma izpausme, kas vēlāk imitēta un asimilēta...” [Alpatovs, 1999: 105]. Tomēr centieni pētīt lingvistiskas parādības, saistot tās ar indivīdu un neiekļaujot sakarības ar kolektīvo, veicināja to, ka tiek aprakstīta atsevišķu vārdu vēsture.

Jaungramatisma idejas atbalstīja arī krievu zinātnieks I. Boduēns de Kurtenē, kas uzskatīja nacionālās valodas kā abstrakciju, kas pieejama, izzinot indivīdu valodu. I. Boduēns de Kurtenē rakstīja: “Psihisku mērķu starpā, pētot vienkāršo no viltus skatījuma, t.i., ārpus cilvēka psihi, atrodas valoda.” Tā starpā īsto valodas parādību iemeslu, kā arī visus citus sociāli - psihiskās pasaules kompleksus, ir jāmeklē, no vienas puses, atsevišķu cilvēku kā zināmas valodnieciskas sabiedrības locekļu individuāli - psihiskos centros, no otras puses, valodas sabiedrības locekļu sociāli - psiholoģiskajā saziņā” [Boduēns de Kurtenē, 1963: 118].

Kolektīvā un individuālā šķiršana precīzāk atspoguļota F. de Sossūra darbos, jo šis pētnieks šķir trīs būtības, kas pretstatītas cita citai: valoda – runa – runas darbība. Valoda un runa pretstatītas kā kolektīvais un individuālais: valoda ir sociāla un pieder visai runājošai sabiedrībai, bet runa ir individuāla, valoda nav atkarīga no ārējiem, fiziskiem faktoriem, runa – tiek lietota saziņā. Galvenā F. de Sossūra doma: “Valoda nav runātāja darbība. Valoda – tas ir gatavs produkts, ko pasīvi reģistrē runātājs” [Alpatovs, 1999: 132]. F. de Sossūra ideja neietver detalizētu indivīda runas būtības raksturojumu.

F. de Sossūra ideju par valodas un runas šķiršanu attīstīja A. Gardiners, papildinot to ar

savām pārdomām grāmatā “Runas un valodas teorija”. Viņš uzskatīja, ka nevar runāt par valodu un runu kā individuālo un personīgo, tā kā valodā šīs parādības pastāv līdztekus, tāpēc var nošķirt Šekspīra, Oksfordas, Amerikas vai personīgo angļu valodu. A. Gardiners atbalstīja F. de Sossūra idejas par to, ka valoda ir objektīva realitāte, kas tiek glabāta cilvēku smadzenēs. Viņš norāda uz to, ka runas radošais raksturs nav atkārtojams; katru reizi jebkuru tekstu runātājs rada no jauna.

19. un 20. gs. mijā Amerikā radās jauns pētniecības virziens, saistīts ar vairākām cilvēka pētniecības disciplīnām: antropoloģiju, lingvistiku, folkloristiku, arheoloģiju un etnogrāfiju – antropoloģiskā lingvistika. Tādā pieejā bija jāatrod jaunas metodes valodas izpētei. Īpaša nozīme pētījumos tiek veltīta cilvēka -informanta, noteiktas valodas vai dialekta lietotāja personībai. Izdzīvot lingvālas personības pieredzi nav iespējams, tādēļ tiek veikts apjomīgs darbs ar informatoru.

Liela nozīme cilvēka personības saistīšanai ar valodu ir V. Vinogradova pētījumiem. Publikācija “Par māksliniecisko prozu” (1930) viņš pirmo reizi izmantoja jēdzienu lingvāla personība. V. Vinogradova darbos visu laiku tiek uzsvērts, ka mākslinieciskajā literatūrā nepieciešams pētīt individualitātes runas individuālus stilus. Zinātnieks uzsver “objektīvu - struktūru īpašību un kvalitātes” saistību ar “rakstnieka tēla subjektīvajām īpašībām un māksliniecisko manieri” [Vinogradovs, 1961: 16]. Viņš arī runāja par personības ietekmi uz nacionālās valodas veidošanos un attīstību.

20. gs. vidū lingvāla personība tika uztverta vispārināti un pētījumos tika pieminēta tikai saistība ar citām valodas parādībām. Sākotnēji lingvālas personības izpēti bija svarīga mākslinieciska teksta izpētē saistībā ar pretstatījumu, kas rodas starp autoru - vēstītāju un autoru - daiļdarba radītāju, autoru - vēstītāju un varoņa tēlu. Piemēram, R. Budagova darbā “Literārās valodas un valodas stili” (1967) tiek apgalvots, ka literārās valodas un stila izpēti jāskata kā kolektīvā un individuālā saistība. Kolektīvā sastāvā vienmēr ir individuālais, bet individuālais iespējams tika uz kolektīvā fona, individuālais visbiežāk izsprūk caur kopīgo raksturojošo prizmu: gandrīz katrs izcils jauno laiku rakstnieks “individuāli vēršas, izmantojot visus valodas līdzekļus, kas pēc būtības pieder visiem cilvēkiem, kas runā šajā valodā” [Budagovs, 1967: 185]. Savukārt, J. Karaulovs ir norādījis, ka “svarīgi, lai autora, kā valodas individualitāte, atšķiras no tās pašas personas valodas individualitātes ārpus mākslinieciskās darbības” [Karaulovs, 2002: 8].

Līdz 20. gs. 70. gadu beigām pētnieku uzmanība tika vērsta uz filozofisko lingvālas personības problemātikas aspektu. Pēdējos trīsdesmit 20. gs. gados intensīvi attīstās sfēras, integrējošas vairākas pētniecības nozares ar kopīgu objektu – cilvēka personību. Tās ir tādas

zinātnes kā sociolingvistika, psiholingvistika, pragmatika, lingvodidaktika, teksta lingvistika. Sāk veidoties jauns pētniecības objekts – runājoša personība. Interese par cilvēku atklājas daudzos žurnālos un rakstu krājumos, kas izdoti 20. gs. beigās: žurnāls “Cilvēks” (tiek izdots no 1990. g.), rakstu krājumi “Cilvēks un kultūra” (1990), “Par cilvēku valodu” (1991). Tiek izdotas daudzas grāmatas, kas veltītas šīs problēmas izpētei: “Valoda, diskurss un personība” (1990), “Lingvāla personība: (rakstu) zīmes izvēles un interpretācijas problemātika tekstā” (1994), “Lingvāla personība: nozīmes un jēgas problēmas” (1994), “Lingvāla personība un semantika” (1994), “Sabiedrība, valoda, personība” (1996), “Lingvālas personības jēdziens kultūrā” (1996), “Antropocentriska pieeja valodai” (1998), “Valoda un cilvēka pasaule” (1998), “Valoda. Sistēma. Personība.” (1999), “Loģiska valodas analīze. Cilvēka tēls valodā un kultūrā” (1999) u.c. J. Karaulovs norāda, ka “valodniecība, pašai nemanot, ir nokļuvusi jaunā savas attīstības līmenī – līmenī, kurā ir milzīga interese par lingvālu personību” [Karaulovs, 2002: 48].

No 20. gs. beigām tiek noteiktas mūsdienu antropolingvistikas teorētiskā pamata iezīmes - “lingvāla personība”, “idiolekts”; tiek izstrādāta lingvālas personības tipoloģija, tiek veidoti dažādi lingvālas personības modeļi (G. Bogina, J. Karaulova, V. Neroznaka, S. Vorkačeva u.c. zinātnieku darbos). Var apgalvot, ka šajā laikā tiek aktīvi izstrādāts jaunākais teorētiski - metodoloģiskais lingvālas personības izpētes pamats, tiek veidoti metodiski lingvālas personības apraksti, kā arī aprobēti lingvistiskā materiāla apzināšanas paņēmieni.

Antropocentriskā lingvistikā lingvāla personība tiek skatīta dažādos veidos: no lingvālas personības leksiski - stilistikās sistēmas viedokļa, emocionālās pasaulainas. Daudzos darbos lingvāla personība kļūst par kompleksa pētījuma objektu. Tieši lingvālas personības izpēte tās veselumā ļauj izprast lingvālas personības struktūru, tās pasaulainu, kā arī izcelt nacionālās iezīmes, kas atklājas katra cilvēka runā.

Jāatzīst, ka lielākā daļa pētījumu 20. gs. bija veltīta radošu un sabiedrībā labi pazīstamu cilvēku – dzejnieku, rakstnieku, zinātnes un kultūras darbinieku – idiolekta izpētei. Daudzos pētījumos tiek vispārīgi raksturota lingvāla personība vai lingvāla personība kā nacionālās valodas un kultūras pārstāvis. Savukārt vienkāršs valodas lietotājs netiek tik plaši pētīts, neņemot vērā to, ka tieši individuāla subjekta runa rada visplašāko priekšstatu par lingvālu personību. Pavisam nedaudzi valodas pētnieki apzina noteiktai sociālai grupai raksturīgu lingvālu personību: bērna, jaunieša, mūsdienu krievu inteliģences, lauku iedzīvotāja lingvālai personībai [Ivancova, 2002; Nečedova, 2008].

Ar mūsdienu valodniecības antropocentrisko paradigmu nostiprināšanos arī dialektoloģijā parādījās pētījumi, kas saistīti ar kultūrvēsturisko un nacionālo specifiku.

E. Ivancova ir pārliecināta, ka jaunajai problemātikas “valoda un personība” posma izstrādei jābūt saistītai:

- ar reālu lingvālu personību pētniecību, kas dzīvo mūsdienu sabiedrībā;
- ar dažādu lingvālu personību tipu pētniecību, galvenokārt ar vienkāršu valodas lietotāju;
- ar plašu pirmatnīgu avotu bāzi – tekstiem, kas iegūti ilglaicīgas reālu informantu novērošanas rezultātā;
- ar sistemātisku pieeju iegūto rezultātu analīzei [Ivancova, 2002: 21].

E. Ivancova uzskata, ka “gandrīz visi mēģinājumi veidot lingvālas personības raksturojumu nav sistemātiski” [Ivancova, 2002: 20]. V. Timofejevs kādreiz skaidroja, ka lingvālas personības apzināšana ir sarežģīts process šādu iemeslu dēļ – ir grūti izvēlēties lingvālu personību; lingvālas personības pastāvīgas izmaiņas; iespējas neesamība organizēt nepārtrauktu lingvālas personības novērošanu [Timofejevs, 1971: 7].

Par galveno lingvālas personības pētniecības avotu tiek uzskatīti rakstīti teksti, kā arī pētnieku pieraksti. Pētnieki izmanto rakstītus tekstus, jo tas ļauj pilnīgāk izprast lingvālu personību. Jo detalizētāka būs informācija par lingvālo personību, jo pilnīgāks būs informanta runas portrets, viņa idiolekts. Idiolekta raksturošanā tiek noteikti šādi tā komponenti:

- fonētiskie, gramatiskie, vārddarināšanas, leksiskie dialektismi, etnogrāfismi;
- sintagmatiskie resursi, idiomātiskās runas īpatnības;
- emotīvie dialekta resursi;
- lingvālas personības leksikās motivācijas pamats.

Idiolekts, kas īstenojas runas formā, aptver daudz vārdu variantu formu, kuras veidojusi noteikta lingvāla personība komunikācijas procesā. E. Nešedova uzskata, ka lielākā daļa šādu veidojumu var attiecināt uz emocionāli vērtējošo sfēru, kurā lingvālas personības vārdu jaunrade atklājas vispilnīgāk. “Vēlme radīt jaunus vārdus ir uzskatāma par vienu no spēcīgākajiem lingvālas personības un tās ekspresīvā potenciāla atklāsmes veidiem” [Nešedova, 2001: 34].

No šajā nodaļā aprakstītā var secināt, ka ne vienmēr lingvāla personība ir bijusi aktuāla valodas pētniecībā, par aktualitāti tā kļuvusi tikai pēdējo 30 gadu laikā. Kā arī uzreiz valodnieki nav apzinājuši lingvālu personību ar tās veidoto tekstu starpniecību, bet mūsdienās teksts (gan mutvārdos, gan rakstos veidots) ir kļuvis par galveno lingvālās personības

attīstības rādītāju.

1.3. Skolēnu tekstveides prasmes valodas apguves procesā

Viens no svarīgākajiem mērķiem latviešu valodas apguvē skolā – izglītojamo runas attīstība. Saistībā ar šo mērķi mācību priekšmeta standartā ir formulēti vairāki uzdevumi, kas saistīti ar runas attīstību. Latviešu valodas mācību priekšmeta standarts būtu uzskatāms par esošo latviešu valodas priekšmeta vidusskolas kursā sasniedzamo galarezultātu [Laiveniece, 2007:183]. Latviešu valodas mācību priekšmeta standartā vidusskolai ar tekstveidi tiešā veidā ir saistīts viens punkts: 5.11. (skolēns) prot rakstīt dažādu žanru tekstus: pārspriedumu, argumentēto eseju, tēzes, referātu, dzīvesgaitas aprakstu (CV), darījumu vēstules [Standarts]. Pastarpināti ar tekstveidi saistītas šādas standarta pozīcijas: 5.1., 5.2., 5.5., 5.6., 5.8., 5.9., 5.12., kurās aktualizēts tas, ka skolēnam jāizprot saziņas situācija, lai izmantotu tai atbilstošus argumentācijas paņēmienus, valodas līdzekļus, ievērotu valodas kultūras normas; skolēnam jāspēj apkopot, vērtēt, strukturēt informācija, analizēt, vērtēt, rediģēt pēc stila un žanra daudzveidīgus tekstus.

Mūsdienu izglītības sistēmā vērojama tendence, kad zināšanas netiek vērtētas tik augstu kā kompetences/prasmes, kas audzina personību, kura spējīga ātri reaģēt uz izmaiņām sociālajā un profesionālajā sfērā, tā spēj papildināt zināšanas, kā arī pārorientēties savu zināšanu un prasmju sfērā. Šādas personības attīstīšana ir cieši saistīta ar tekstveides kompetenci, kas paredz zināšanu apguvi, kas saistīta ar runas un tekstu veidiem, gramatikas normām, teksta struktūru, valodas līdzekļiem. Mācoties valodu, skolēni izprot tās sistēmu, šāda izpratne veicina izzināšanas spēju attīstīšanos un “teorētisko refleksiju” [Sviridova, 2012: 173-179].

Viens no galvenajiem komunikatīvās kompetences attīstīšanas veidiem ir balstīts uz tekstuālo pieeju, kas skata tekstu kā komunikatīvo vienību un paredz, ka

- skolēni apzina informāciju par tekstu, tā dažādiem veidiem, žanriem un stiliem;
- mācās veidot patstāvīgus tekstus, ņemot vērā savu komunikatīvo nolūku, saziņas situāciju, teksta stilu un žanru.

Tieši pēdējās minētās prasmes, kā jau iepriekš tika minēts, ir skolēna lingvālas personības attīstības rādītājs.

Zināms, ka teksts ir dažādu zinātnes nozaru pētniecības objekts: valodniecībā un literatūrā, psiholoģijā un metodikā, runas attīstībā un stilistikā. Teksta lingvistiskā un sintaktiskā pieeja atklājas dažādās “teksta” nozīmēs, ko formulē valodnieki, piemēram, G. Solganika formulējums: “Tekstu (no latīņu val. *textus* – audums, pinums, savienojums) var raksturot kā secīgu runas vienību savienotu jēdzieniskā un gramatiskā saistībā: izteikums, prozaiski tropi, fragmenti, sadaļas u.c. [Solganiks, 2002: 16].

Lingvistiskā teksta analīze tiek balstīta uz teksta izpratni kā “vārdisku produktu” un “valodas lietojuma fēnomenu” [Gorškova, 2001: 58]. I. Gorškova darbā “Krievu valodas stlistika” (2001. g.) par pamatu izmantots šāds formulējums: “teksts ir rakstiskā vai mutvārdu formā izteikts, secīgs, pabeigts vārdisks veselums, kas aptver noteiktu saturu, saistībā ar kādu no mākslinieciskajiem žanriem, atdalīts no citiem līdzīgiem veselumiem, nepieciešamības gadījumā var tikt atkārtots tādā pašā veidā” [Gorškova, 2001: 65]. Lingvistiskai analīzei, pēc I. Gorškova domām, jāspēj vienot teksta saturu un formu, novērst formālu pieeju valodas vienību analīzei, apvienojot tādas filoloģiskas zinātnes kā literatūrzinātne un valodniecība.

Kompleksa teksta analīze metodikā tiek lietota kā līdzeklis valodas līmeņu (morfoloģija, sintakse, ortogrāfija utt.) un filoloģisku disciplīnu (latviešu valoda, stilistika, literatūra utt.) starpdisciplināro un disciplīnas ietvaros realizēto sakaru izpētei, veicot dažāda veida uzdevumus darbā ar tekstu: gramatiskus, stilistiskus, orfoģrāfiskus, leksiskus utt.

Teksts kā mācību didaktiska vienība tiek pētīta šādu zinātnieku - metodistu darbos: L. Fedorenko, M. Ļvova, J. Arhipovas, N. Ipolitovas, D. Laivenieces, J. Rozenberga u.c.

Mūsdienās teksta, tā uztveršanas, veidošanas un analīzes problemātika tiek skatīta saistībā ar skolēnu runas attīstību. Gan tekstveidei, gan runas attīstībai ir īpaša nozīme skolēnu komunikatīvās kompetences veidošanas procesā. J. Arhipova raksta, ka “teksts tiek pētīts kā cilvēka runas darbības produkts, kā izteikuma realizēta iecere, bet par skolēnu runas attīstīšanas mērķi kļūst teksta veidošanas un uztveršanas prasmes apguve” [Arhipova, 2004: 52].

Vēršanās pret tekstu kā didaktisku vienību, tiek pamatota ar nepieciešamību attīstīt skolēnu runu, kas saistīts ar skolēnu prasmi uztvert un veidot komunikatīvi orientētus tekstus ar mērķi īstenot pilnvērtīgu saziņu sociālās darbības procesā.

Lai īstenotu tekstuālo pieeju dzimtās valodas mācību stundās, un uz tās pamata attīstītu skolēnu komunikatīvo kompetenci, skolotājam ir skaidri jāapzinās mācību mērķis un rezultāts, skolēnu psiholoģiskās un vecumposma īpatnības, mācību principi, metodes un metodiskie paņēmieni.

Svarīga tekstveides prasmes apguves daļa ir teksta interpretācija. Uzdevumus, kas mācību procesā saistīti ar teksta interpretāciju, var iedalīt divās grupās:

- 1) reproduktīvā tipa uzdevumi – teksta secības atjaunošana, autoru skaita noteikšana u.c.;
- 2) produktīvā tipa uzdevumi – argumentu izteikšana par/prek tekstā izteikto viedokli, definīcijas veidošana, teksta veidošana u.c.

Interpretācijas prasmes attīstīšana rada iespēju attīstīt tekstveides prasmes [Salosina, 2006: 59].

Par pamata tekstveides prasmēm ir uzskatāmas šādas prasmes: uztveršana, saprašana, interpretēšana, veidošana, reproducēšana. Reproductīvajā līmenī par svarīgām tekstveides prasmēm tiek uzskatītas – mākslinieciska teksta konceptuālās struktūras izcelšana un atļase; valodas līdzekļu lietojuma konstatēšana, kas veido teksta savdabību un nosaka tā piederību kādam no teksta žanriem. Produktīvajā līmenī tekstveides prasmes atklājas:

- objektivitātē pret tekstā pausto informāciju, ievērojot šādus kritērijus: valodas vienību korekts lietojums, kas veido tā savdabību un nosaka piederību kādam žanram; teksta jēgas vienotības saglabāšana starp tā fragmentiem;
- novērtējošs spriedums, kas pamatots ar tā autora vēlmi vērtēt tekstu;
- patstāvīga teksta veidošana, pamatojoties uz citu tekstu. Par šī prasmes esamību var spriest pēc kritērijiem, kas ļauj noprast teksta žanra adekvātumu un stilistisko pareizību [Oščennikova, 2010:93].

T. Ladiženskaja, balstoties uz citu zinātnieku darbiem, ir izveidojusi pamata komunikatīvo prasmju sarakstu, kas cieši saistīts ar tekstveides prasmēm:

- pastāstīt par veidojamā teksta tematu un pamata domu;
- vākt un sistematizēt materiālus, kas tiks izmantoti par pamatu izteikumam (tekstam);
- veidot izteikumu noteiktā žanra ietvaros;
- lietot iederīgus valodas līdzekļus;
- pilnveidot un labot uzrakstīto;
- sagatavoties teksta veidošanai: izveidot plānu, plāna uzmetumu, tēzes u.c. [Ladiženskaja, 2000: 181-182].

Domājot par tekstveidi valodas apguves procesā, jāatceras, ka teksts ir komunikatīva vienība. Ņemot vērā teksta kā komunikatīvas vienības specifiku, jāvērsas pie teksta, ievērojot to, ka tam raksturīgi daudzi komunikatīvi parametri: nodoms, saziņas mērķis, zināšanu avots, situācija, runas subjekts, adresāts u.c. Visi šie parametri nosaka teksta kā komunikācijas parādības savdabību un specifiku. Šī ideja pausta daudzu pētnieku darbos.

Vispirms skolēniem jāapzinās runātāja runas intencijas nozīmi teksta veidošanā. Runas intencija ir viens no svarīgākajiem tekstveides faktoriem. Runātāja intencija būtiski ietekmē veidojamā teksta struktūru, saista runas vienības vienotā tekstā. Tieši no runātāja intencijas ir atkarīgs, kā tiks veidots teksts. I. Susovs ir rakstījis “Intencija plašā nozīmē atklājas kā pirmsaziņas komunikācijas fāze un nosaka valodas vienību atlasī un kombināciju, piemērotu saziņas situāciju, funkcionālo stilu un līdzekļu kopumu” [Susovs, 1979: 101].

Saziņas mērķtiecība, motīvs un intencija tiek noteikta saziņas situācijas dalībnieka iedomātā rezultatīvā situācijā, kas iestāsies pēc saziņas akta, t.i., saziņā ir divi atskaites punkti – sākums (runātāja nolūks) un rezultāts (rezultāts, pie kura ir novedis nolūks).

Diplomdarba uzmanības centrā ir skolēnu prasme veidot tekstus – spriedumus. Jānorāda, ka tieši sprieduma tekstu analīzē visprecīzāk var noteikt, kā attīstās skolēna lingvālā personība. Tas tā ir tādēļ, ka veidojot sprieduma tekstus (atšķirībā no vēstījumu vai aprakstu veidošanas) skolēns pauž savu nostāju par aprakstāmo problēmu, argumentē to. Citiem vārdiem sakot — atklāj tekstā savu intelektu un pasaules skatījumu, kas, nenoliedzami, tiek uzskatīts par lingvālas personības spēcīgāko atklāsmi runas uzvedībā. Tas nozīmē, ka vidusskolā latviešu valodas stundās tieši šim teksta veidam nepieciešams veltīt īpašu uzmanību.

1.4. Mūsdienu skolēnu sprieduma tekstos sastopamo kļūdu raksturojums

Sprieduma tekstu veidošanā skolēniem jāspēj parādīt kombinētas valodas lietojuma prasmes. Skolēniem veidotajos tekstos jāatklāj domāšanas prasmes, spriešanas spējas. Tradicionāli pārspriedums ir tā eksāmena daļa, kurā tiek uzrādīti visai viduvēji rezultāti. Lai izprastu, kādas kļūdas skolēni pieļauj, rakstot pārsprieduma darbu, diplomdarba autore iepazīnās ar Valsts valodas aģentūras pētījumu par skolēnu pārspriedumiem (2007), Valsts izglītības satura centra veikto skolēnu Centralizētā eksāmena latviešu valodā analīzi (2012),

kā arī vairāku pētnieku secinājumiem.

Valsts valodas aģentūras pētījumā, kas veikts 2007. gadā, skolotāji konstatējuši vairākas nozīmīgas problēmas skolēnu darbos. Kļūdas konstatētas temata izpratnē, darba mērķtiecīgumā, apjoma ievērošanā, pareizrakstības un interpunkcijas normu ievērošanā.

Kļūdas, kas rodas temata neizpratnes dēļ ir saistāmas arī ar darba mērķtiecīgumu, jo šie abi kritēriji saistīti ar domāšanas procesiem, kas nepieciešami, lai formulētu domu un darītu to secīgi, saistītā valodā. Gandrīz pusē no analizējamo skolēnu darbu ir manāma tendence, ka teksts ir sadalīts rindkopās, bet starp tām nav saistījuma [Valodas aģentūras pētījums, 2007: 20-22].

Daudziem skolēniem grūtības rada rakstu darba daļu proporcionāls sadalījums, bieži vien skolēni neievēro teksta dalījumu trīs daļās – ievads, iztirzājums, nobeigums. Visbiežāk skolēni ievadu raksta ļoti īsu vai nevajadzīgi paplašina. Tas pats vērojams arī nobeigumā: pārāk īss, lieka informācija.

Arī šis pētījums apliecina, ka joprojām svarīga vidusskolēnu sprieduma tekstveides problēma ir:

- kā labi, ietekmīgi, pareizi lietot valodu;
- kā optimāli izmantot valodas līdzekļus komunikācijas mērķa sasniegšanai;
- kā valodas kultūras nostiprināšanā nodrošināt labu valodas likumību zināšanu un augstu valodisko apzinīgumu jeb valodas disciplīnu. Izteiksmes problēmas galvenokārt radušās neprasmīgas vārddarināšanas un morfoloģisko kļūdu, leksikostilistisko prasmju trūkuma un vārdu savienojumu un teikuma lietojuma kļūdu dēļ [Valodas aģentūras pētījums, 2007: 23].

Visbiežāk analizētajos darbos pieļautas kļūdas uz pozicionālo skaņu pārmaiņu, vēsturisko skaņu miju, vēsturiskā līdzskaņu zuduma, dubulto līdzskaņu rakstības priedēkļa un saknes sadurā, kā arī vārda vidū, patskaņu jaukšanas, salikteņu, lietvārdu, darbības vārdu (īpaši, 3. konjugācijas), skaitļa vārdu, kopā/ šķirti rakstāmo vārdu, svešvārdu pareizrakstības un nemotivēto garumzīmju lietošanas, kā arī pārrakstīšanās kļūdu pamata [Valodas aģentūras pētījums, 2007: 27].

Skolēnu analizētajos darbos visbiežāk pieļautā interpunkcijas kļūda ir vienlīdzīgu palīgteikumu bez ievadītālvārda neatdalīšana. Daudzos gadījumos skolēni lietojuši nepamatotas pieturzīmes. Trešā raksturīgākā kļūda skolēnu pārspridumos ir divdabja teiciena neatdalīšana. Ceturtnā biežāk pieļautā ir iespraudumu atdalīšanas kļūda. Neprecīzs pieturzīmju

lietojums vērojams starp vienlīdzīgiem teikuma locekļiem, ja tos saista saiklis *un*. Nākamā kļūdu grupa ir palīgteikuma neatdalīšana vai daļēja atdalīšana no citām teikuma daļām. Vairākkārt skolēnu darbos vērojams nepamatots komata lietojums pirms salīdzinājuma. Vēl salīdzinoši bieži skolēni kļūdās teikumos, kuros ir vienlīdzīgi teikuma locekļi saikļu saistījumā vai ar vispārinošo vārdu [Valodas aģentūras pētījums, 2007: 33-35].

Valsts izglītības satura centra veiktā Centralizēto eksāmenu latviešu valodā rezultātu analīze apliecina to, kas konstatēts Valsts aģentūras pētījumā. Skolēnu rakstu darbi vēl joprojām bieži ir sadzīviski un vienpusīgi, vispārināti, fakti tajos tiek minēti bez atlases. Daudzos darbos vērojama tendence minēt faktus tikai tāpēc, ka tiem jābūt. Skolēnu darbos trūkst radošuma un oriģinalitātes. Joprojām ir darbi, kuros netiek ievērots loģisks teksta dalījums rindkopās [VISC, 2012: 52-63].

Arī teorētiskajos avotos pētnieki raksturo līdzīgas tekstveides kļūdas, piemēram, T. Ladiženskaja rakstā “Mutvārdu un rakstu runas mācība” raksturo vairākas nepilnības, kas rodas skolēnu pārsprieduma darbos, un tās ir:

1. temata sašaurināšana vai paplašināšana, novirzīšanās no piedāvātā temata;
2. teksta pārblīvēšana ar nevajadzīgiem paskaidrojumiem, kuriem nav nozīmes temata atklāšanā;
3. mērķtiecīguma trūkums galvenās idejas atklāsmē vai idejas neesamība;
4. neprasme izvēlēties piemērotus faktus un sistematizēt tos;
5. lietoto valodas līdzekļu neatbilstība tematam, teksta formai, stilam un žanram [Ladiženskaja].

Arī Irina Lavrova sava disertācijas darba “Sprieduma teksts kā sekundāra teksta veids: pamata raksturojums” nobeigumā min, ka skolēnu darbu analīzē atklājas nepietiekamas valodas prasmes. Daudzos skolēnu darbos sastopama neprasme veidot loģisku domas attīstību, ievērot mērķtiecīgumu un secīgumu temata atklāsmē. Nav pietiekami attīstītas arī skolēnu analītiskās prasmes saistībā ar tekstu un vārdu. I. Lavrovas disertācijas praktiskajā daļā skolēniem tika piedāvāti daudzveidīgi teksti par pamatu sprieduma tekstu veidošanai, bet tā kā skolēni tikai vispusīgi iepazīna tekstus, daudzos pārspriedumos tika konstatētas arī faktu kļūdas. Pamata teksta neizpratne, veicina to, ka skolēni nespēj radīt pamatotu sekundāro tekstu, jo rodas grūtības noteikt pamata teksta problemātiku, kā arī noteikt teksta adresantu [Lavrova, 2011].

Arī Aleksandrs Polotajevs disertācijā “Argumentētas tekstveides prasmes apguve ar

mācību bloga starpniecību” (2012) norāda, ka skolēnu rakstu darbos konstatētas tipiskas kļūdas: trafāreta domu atklāšme, argumentu nepamatošana, neprasme veikt secinājumus, pamata gramatikas normu nepārzināšana [Polotajevs, 2012: 2]

Apzinot materiālu, kas saistīts ar skolēnu sprieduma tekstos sastopamajām kļūdām, var secināt, ka skolēniem visbiežāk rodas problēmas veidot pamatotus, patstāvīgus, gramatiski precīzus tekstus. Pozitīvi vērtējams tas, ka skolēniem gandrīz nesagādā grūtības ievērot rakstu darba apjomu.

2. MŪSDIENU LINGVODIDAKTU IETEIKUMI DARBAM AR SKOLĒNIEM SPRIEDUMA TEKSTU VEIDOŠANAS PRASMES APGUVĒ

2.1. Sprieduma teksta raksturojums

Sprieduma teksts ir viens no domrakstu veidiem. Pārspriedums tiek raksturots kā brīvais domraksta veids. Galvenais sprieduma teksta mērķis ir pamatot tēzi (izvirzīto tematu), paskaidrot kādas parādības būtību.

Lingvistisko terminu vārdnīcā sprieduma teksts tiek skaidrots kā teksts, kas veidots uz spriedumu, secinājumu un argumentācijas pamata. Publicistikā spriedums ir veidots uz faktu analīzes pamata.

Zinātniskajā literatūrā tiek aktualizēti šādi tekstu veidi:

- 1) apraksts, vēstījums, spriedums, pierādījums, ziņa (E. Motina) [Motina, 1983];
- 2) apraksts, vēstījums, spriedums, paskaidrojums (A. Veize) [Veize, 1985];
- 3) apraksts, vēstījums, spriedums, pierādījums un kopsavilkums (M. Kožina) [Kožina, 1972];
- 4) apraksts, vēstījums, spriedums (O. Nečajeva) [Nečajeva, 1972];

Citu pētnieku darbos sastopams arī šāds iedalījums: noliegums, secinājums, salīdzinājums, paskaidrojums (T. Maļčevskaja, E. Trojanskaja) [Maļčevskaja, 1976; Trojanskaja 1978].

Spriedums no pierādījuma atšķiras ar to, ka, pirmkārt, “ar sprieduma starpniecību tiek nodots jaunu zināšanu iegūšanas process par objektu ar loģisko secinājumu operāciju palīdzību” [Motina, 1983], nevis pierādīta patiesība. Otrkārt, pamata struktūra ietver tēzi, pamatojumu un nobeigumu. Sprieduma daļas parasti ir saistītas ar cēloņa-seku un nosacījuma sakariem. Pēc formas sprieduma teksts veido vienu vai vairākus secinājumus, kas ir saistīti formas un satura veidā. Treškārt, nobeigumus, līdz kuram nonāk autora spriedumi, ne vienmēr ir patiesību vēstošs, jo ir atkarīgs no argumentiem, kas iepriekš minēti tekstā, un šie argumenti var būt gan patiesi, gan aplami, jo atkarīgi no autora subjektīvā viedokļa.

Sākotnēji sprieduma teksti izveidojušies zinātniskajās aprindās. Tieši zinātniskais literārais valodas stils noteica sprieduma tekstu izveidi, jo nevienā citā valodas stilā sprieduma tekstu būtības neatklājas tik pilnīgi kā zinātniskajā valodas stilā.

Sprieduma tekstiem ir raksturīgi izziņāt lietu un parādību būtību, pamatojot to saistību ar apkārtnotiekošo. Sprieduma tekstu veido:

- 1) tēze (skatījums, kas tiek pierādīts), argumenti (spriedumi, kas apliecina vai noliedz

tēzi un piemēri (pierādījuma veids);

- 2) pārdomas, paskaidrojumi;
- 3) jēgpilnās izteikuma daļas, kas ir secīgas.

Sprieduma tekstiem ir raksturīgi vienkārši paplašināti un salikti teikumi, kuros ir:

- divdabja teiciens;
- apstākļi, iemesli, secīgums, mērķtiecīgums; daudzveidīgi darbības vārdi [Balašova, Dementjevs].

2.2. Tradicionālo un interaktīvo metožu izmantojums sprieduma tekstveides prasmes apgūvē

Mūsdienu sabiedrībā nepieciešama kompleksa pieeja skolēna runas attīstīšanas un daudzpusīgas personības veidošanā. Darbs ar tekstu un tekstveides prasmes kļūst īpaši svarīgas.

Mūsdienīgā skolas pedagoģija ir orientēta uz divām attīstības tendencēm. Pirmā saistīta ar noteiktu pamata kompetenču veidošanos, kas ļauj optimāli īstenot mācību procesu. Viena no tādām kompetencēm ir tekstuālā kompetence, tā kā skolēni strādā ar tekstiem visa mācību procesa laikā. Pēc O. Gribovas domām, “tekstuālā kompetence ir gramatikas likumu pārzināšana, prasme īstenot darbības, kas tiek īstenotas verbālās līdzdarbības procesā starp vairākām lingvālām personībām, spējot pārkodēt verbālas vienības no viena līmeņa uz citu, izprotot citu tekstus un veidojot savus” [Gribova, 2009: 15]. Otra tendence tā ir visu izglītības pakāpju standartizācija. Jebkurš standarts tiek balstīts uz metodisko kompleksu, kas paredz standartizētus kontroles rīkus un vērtēšanu. Tieši šis struktūras komponents ir vismazāk izstrādāts, īpaši tas attiecināms uz tekstveides pamata prasmju analīzes metodiku.

Viens no tekstveides kompetences pamata komponentiem ir tekstu uztveršana, kas psiholingvistikā tiek skaidrots kā runas darbības jēgpilnas uztveres rezultāts. Prasme uztvert tekstus veidojas jau sākumskolas posmā, kas pēc J. Karaulova uzskatiem sākas ar “precedentu tekstiem”. Sākumskolas beigu posmā pārsvarā skolēni apgūst prasmi konceptualizēt, izmantot un saprast metaforas, bet liela daļa skolēnu neapgūst šīs prasmes pietiekami augstā līmenī [Karaulovs, 1987: 38]. Diemžēl lielākā daļa ontolingvistisko pētījumu ir saistīti ar fonētisko un leksiski gramatisko runas veidošanās aspektu izpēti bērniem pirmo septiņu dzīves gadu laikā. Savukārt skolēnu komunikatīvās un tekstveides kompetences veidošanās

bieži vien nav pietiekami izpētīta un kļūst par “balto plankumu ontolingvistikas teorijā” [Sedovs, 2008: 26].

Jēdziens “darbs ar tekstu” lingvodidaktikā saprotams plašā nozīmē, sākot ar dažādu stilu un tipu tekstu lingvistisko, stilistisko un komunikatīvi funkcionālo analīzi un beidzot ar tekstveides uzdevumiem, kas pakāpeniski attīsta skolēna spējas izveidot patstāvīgu tekstu atbilstoši paša iecerēm vai skolotāja norādēm [Laiveniece, 2011: 30].

Skolotājam ir cītīgi jādomā par to, kāda veida tekstus piedāvā skolēniem, jo uz skolotāja izvēles pamata skolēnā veidojas priekšstats par to, kas ir teksts vai salikts sintaktiskais veselums, tāpēc ir jāatceras, ka tekstam un saliktam sintaktiskam veselumam ir kopīgas pazīmes, tās ir:

- 1) tematiskā un jēdzieniskā vienotība;
- 2) konkrētās tēmas izvērsuma pabeigtība (mikrotemats);
- 3) īpašā veidā organizēts fonētisko, gramatiski, strukturāli semantisko pazīmju komplekss [Laiveniece, 2011: 32].

Ar tēmas izvērsuma pabeigtību saistāma viena būtiska problēma, kas rasturīga skolēnu darbiem – apjoma ievērošana. Diemžēl ir gandrīz neiespējami skolēniem iemācīt, ka teksts ir pabeigts tad, kad ir uzrakstīts viss, kas par šo tematu sakāms, jo skolēniem tiek izvirzīta prasība teksta apjomu mērīt nevis pēc loģikas, bet pēc uzrakstīto vārdu skaita.

Tekstveides prasmju apguve ir ilgs un pakāpenisks process, kuru var nosacīti attēlot kā nogriezni “no darba ar gatavu tekstu līdz savu tekstu veidošanai”. Jēdziens gatavs teksts apzīmē cita autora radītu tekstu; jēdziens savs teksts apzīmē paša tekstveides mācības apgūvē radītu tekstu [Laiveniece, 2011: 41].

Dažādi autori rakstu darbus iedala atšķirīgās grupās, piemēram, metodiķe Anna Lauretos iedala trīs grupās:

- 1) leksiski stilistiski, ortogrāfiski stilistiski un gramatiski stilistiski vingrinājumi;
- 2) stāstījumi (skolēnu patstāvīgu domu izklāsts par doto tematu, kura risinājumā apzināti ievērota vai izmantota kāda valodas parādība vai likumība);
- 3) sacerējumi [Laure, 1975: 10; 42-43].

Savukārt krievu dzimtās valodas apgūvē tekstveides apguvi sadala piecos posmos:

- 1) teksta analīze;
- 2) teksta analīze un sintēze;

- 3) teksta pārstrāde;
- 4) teksta attīstīšana un papildināšana;
- 5) teksta sacerēšana un radīšana (sava teksta veidošana) [Ladiženskaja, 2000: 283-284].

Diplomdarba autore atbilstoši diplomdarba tēmai uzmanību pievērš un metodisko materiālu veido saistībā ar pēdējo tekstveides apguves posmu – sprieduma teksta sacerēšana un radīšana.

Kā iepriekš tika minēts, uzdevumus, kas mācību procesā saistīti ar teksta analīzi iedala divos tipos: reproduktīvās un produktīvās metodes. Bet var runāt arī par tradicionālām un interaktīvām metodēm. Tradicionālās tekstveides apguves metodes saistītas ar teksta analīzes šādiem aspektiem:

- autora saziņas mērķa noteikšana;
- teksta temata noteikšana;
- teksta plāna veidošana;
- teksta veidošana pēc plāna;
- teksta rediģēšana;
- rakstu darbā izmantoto valodas līdzekļu analīze.

Šķiet, šādi tradicionāli paņēmieni ir zināmi un skaidri visiem, piemēram, pedagoģe E. Burceva piedāvā šādu tradicionālo teksta analīzes modeli, kas tiek veidots skolotāja - skolēnu dialoga veidā.

Pirmajā posmā noskaidrots iespaids par tekstu (skolotājs uzdod jautājumus: Par ko tiek stāstīts tekstā? Kas ir teksta autors? Ar kādu mērķi veidots šis teksts? Vai šis teksts ir ieinteresējis? Kādā veidā autors ieinteresē lasītāju?). Tad tiek analizēts autora runas darbības mehānisms un veidota runas darbības motivācija.

Otrajā posmā tiek skatīts teksta saturs, noteikta tā tematiskā un formas vienotība (iespējamie skolotāja jautājumi: Kāda ir teksta tēma? Kā virsraksts saistīts ar tēmu? Kas tiek atklāts tekstā?). Kad ir apzināta teksta saturiskā vienotība, var veikt teksta iezīmju analīzi, kas ļauj izprast autora nolūku. Šādas analīzes rezultātā skolēni var veikt secinājumus par to, ka teksta vienotība ir viens no līdzekļiem autora nolūka realizēšanai.

Pēdējā teksta analīzes posmā tiek pierādīta teksta komunikatīvā vienotība, aktualizētas skolēnu zināšanas par tematu, analizēts tas, kā valodas līdzekļi ietekmē lasītāju [Burceva, 2013: 203-204].

Ja tradicionālās tekstveides prasmes attīstīšanas metodes ir zināmas un daudzu gadu garumā izmēģinātas, tad par plašo interaktīvo metožu un paņēmienu klāstu ne visi valodas skolotāja ir informēti. Tālāk raksturotas vairākas interaktīvās mācību metodes, kas ieteicamas darbā ar tekstu skolēnu tekstveides prasmes pilnveidošanai.

Klouz-testu (papildināšanas vai atjaunošanas testu) izstrādāja amerikāņu zinātnieks V. Teilors [Teilors, 1953], lai noteiktu to, cik sarežģīts ir kāds teksts lasīšanai un uztveršanai, kā arī cik interesants tas ir lasītājam. Latviešu valodas metodikā šo metodi dēvē par tekstu ar izlaistiem vārdiem. Galvenais *klouz-testa* mērķis ir iemācīt skolēniem izprast teksta jēgu un uz tā pamata analizēt valodas parādības, likumus, tāpēc katra klouz-testa pamatā ir tests, kurā izlaisti atslēgas vārdi.

Insert metode tiek lietota, lai apzinātu tekstā iekļauto informāciju. *Insert* metodei ir raksturīgi apzīmējumi, ar kuru palīdzību nosaka informācijas veidu tekstā (V — jau zināma informācija; + - jauna informācija; - - apstrīdama informācija; ? - informācija, par kuru ir vēlme uzzināt kaut ko vairāk). Skolēniem tiek iedots teksts, kurā ir atstātas brīvas vietas apzīmējumiem, pēc tam skolēns apkopo informāciju tabulā atbilstoši apzīmējumiem un papildina to.

Metode **Blūma ziēds** var tikt izmantota problēmjaūtājumu risināšanai, ideju veidošanai par izlasīto tekstu. Šī metode ietver 6 jautājumu veidus:

- faktiskie;
- precizējošie (*Vai es pareizi sapratu, Tu runā par...*);
- paskaidrojošie (*Paskaidro, kāpēc...*);
- radošie (*Kas notiks, ja ...; Kā Tu domā, ja...*);
- vērtējošie (*Kāpēc suns ir labāks par kaķi?*);
- praktiskie (*Kur to var izmantot? Kā Tu rīkotos? Kā Tu domā Tavā dzīvē tā varētu būt?*).

Pēc teksta izlasīšanas šādu jautājumu veidošana paplašina skolēnu izpratni par tekstu, tā tematu, ļauj noskaidrot, ko skolēns zina.

PPPS formula (PREES — position, reasons, explanation, example, summary) -

P — pozīcija (*Manuprāt, ...; Es domāju, ka...*);

P — paskaidrojums (*Tas tā ir, jo...; Tāpēc ka...*);

P — piemērs (*Es varu minēt piemēru no savas dzīves...; Es varu paskaidrot ar piemēru...*);

S — secinājums (*Es secināju, ka...; Var secināt, ka...*).

Šī metode palīdz attīstīt skolēnu prasmi domāt par tematu daudzpusīgi, tādā veidā mācīties precīzi stāstīt par kādu tematu.

Fishbone - šīs metodes īstenošanas laikā uz lapas tiek uzzīmēts zivs skelets, skeleta galva atbilst teksta tēzei, ķermenis — argumentiem un to formulējumam, aste — secinājumam. Šāds skelets ir alternatīva tradicionālajam plānam.

Klāster (*cluster* — *puðuris*) — prātavētras veids, kur informācija tiek strukturēta shēmā, ar iespēju šo shēmu vēlāk izmantot par stāstījuma plānu.

Sniegabumba — šīs metodes mērķis ir papildināt vārdu krājumu vai gūt pilnīgu priekšstatu par kādu tematu, pazīmēm, kas to raksturo. Skolēniem tiek pateikts temats, un katrs skolēns pēc kārtas nosauc to, kas viņaprāt saistīts ar šo tematu, atkārtojot to, ko pirms viņa kāds ir pateicis, piemēram, *lietvārds* — *dzimte*; *lietvārds* — *dzimte*, *skaitlis*; *lietvārds* — *dzimte*, *skaitlis*, *locījums* utt.

Piecrinde — metode, ar kuras palīdzību skolēni var formulēt īsu pārskatu par kādu tematu, tekstu. Katrai rindai piecīndē ir sava funkcija — 1. rindā tiek pieteikts temats, problēma; 2. rindā tiek raksturots temats, problēma; 3. rinda tiek izteikta ar darbības vārdiem, kas raksturīga šim tematam, problēmai; 4. rindā tiek izteikta piecīndes autora attieksme par tematu; 5. rindā tiek formulēts secinājums.

Pedagoģe E. Burceva ir formulējusi vairākus ieteikumus skolotājiem skolēnu tekstveides prasmes attīstīšanai, kas nav saistīti tikai ar metodikas izvēli. E. Burceva iesaka:

- radīt klasē radošu un draudzīgu gaisotni;
- veicināt sadarbību starp skolotāju un skolēniem (autoritatīvs stils nav pieļaujams);
- atsaucīgi vērtēt katru skolēna radošo darbu;
- audzināt katrā skolēna pašlepnuma sajūtu, ticību saviem spēkiem un iespējām;
- veidot labvēlīgu emocionāli - psiholoģisko atmosfēru;
- veidot pozitīvu skolēnu attieksmi pret tekstveidi [Burceva, 2012: 206].

Ieteikumus skolotājiem, attīstot skolēnu sprieduma tekstveides prasmi, ir izveidojusi arī Valsts izglītības satura pētnieciskā grupa Kaspara Špūles vadībā. Viņuprāt skolotājam būtu:

- jāmudina skolēni veidot plānus, rakstu darbu melnrakstus;
- jārosina skolēnus pieteikt tematu ievadā un sniegt kopsavilkumu nobeigumā;
- jāpievērš uzmanība faktu izvēles būtībai;
- jāveido izpratne par atšķirību starp pieminētu un raksturotu, būtisku un maznozīmīgu

faktu;

- jā māca skolēnus raksturot, salīdzināt, komentēt, saistīt faktus ar savu pieredzi un attieksmi;
- jā mudina skolēni rakstīt darbus, kuru apjoms ir 350-400 vārdu;
- jā aktualizē kļūdu labojuma nozīme [VISC, 2012: 55-62].

Lai arī kādas metodes skolotājs izvēlētos skolēnu tekstveides prasmes pilnveidošanai, svarīgi ir tas, lai skolotāja darbs būtu mērķtiecīgs, jo tekstveides prasmes pilnveide ir ļoti laikietilpīgs un darbietilpīgs process, tāpēc skolotājam tas ir liels plānošanas darbs.

3. 10. KLASES SKOLĒNU SPRIEDUMA TEKSTVEIDES PRASMES DIAGNOSTIKA UN PILNVEIDE

Izmēģinājumdarbība tika veikta vienā no Jūrmalas vidusskolām. Izmēģinājumdarbības laiks 2014./2015.m.g. Izmēģinājumā piedalījās 23 skolēni 10. klases.

Izmēģinājumdarbības posmi:

1) 09. 02. 2015. – 13. 02. 2015.:

- 10. klases skolēnu sprieduma tekstveides prasmju diagnostika, skolēnu anketēšana.

Mērķis: apzināt skolēnu zināšanas un prasmes, kas saistītas ar sprieduma tekstu veidošanu (sasniegumi un problēmas); konstatēt reālas problēmas skolēnu spriedumu tekstveidē.

- Latviešu valodas skolotāju aptauja.

Mērķis: veikt skolotāju aptauju par viņu pieredzi, problēmām un ieteikumiem skolēnu sprieduma tekstveides prasmes attīstīšanā.

2) 16. 02. 2015. – 06. 03. 2015.: metožu, paņēmienu un mācību uzdevumu aprobācija.

Mērķis: pilnveidot 10. klases skolēnu sprieduma tekstveides prasmi, izmantojot mērķtiecīgi izvēlētos uzdevumus un ņemot vērā reālās problēmas, kas bija konstatētas pētījuma iepriekšējā posmā.

3) 09.03.2015. - 13.03.2015.: skolēnu prasmju pārbaude (noslēguma pārbaudes darbs).

Mērķis: konstatēt uzlabojumus skolēnu prasmē veidot sprieduma tekstus pēc aprobācijas noslēguma.

4) 16. 03. 2015. – 29. 05. 2015.: rezultātu apkopošanas posms.

Mērķis: analizēt un apkopot izmēģinājumdarbības rezultātus, konstatēt pozitīvo dinamiku skolēnu sprieduma tekstveides prasmē.

Pirms uzsākt darbu klasē, diplomdarba autorei bija svarīgi izprast skolēnu prasmju līmeni spriedumu tekstu veidošanā, apzināt pieejamos metodiskos materiālus sprieduma tekstu prasmes attīstīšanai, kā arī izveidot materiālus, kas sekmētu skolēnu prasmi veidot tekstus – spriedumus.

Lai varētu sekmīgi attīstīt skolēnu prasmi veidot tekstus - spriedumus, skolotāja veica sagatavošanos darbam klasē:

1. Organizēja sarunu ar 5 latviešu valodas un literatūras skolotājām, kas strādā vienā no Jūrmalas vidusskolām, lai apzinātu grūtības, kas rodas skolēniem, veidojot sprieduma tekstus.

2. Izveidoja anketu skolēniem, kas palīdzēja noteikt skolēnu izpratni par sprieduma

tekstiem.

3. Studēja zinātnisko, metodisko, psiholoģisko un pedagoģisko literatūru.

4. Apzināja metodiskos ieteikumus, kas saistīti ar sprieduma tekstu veidošanas prasmju pilnveides iespējām.

5. Izvērtēja mācību saturu sprieduma teksta veidošanas prasmju attīstīšanas veltītajām stundām, veica tā atlasī, izvirzīja mērķus un uzdevumus, izvēlējās piemērotas mācību metodes un metodiskos paņēmienus.

6. Sagatavoja mācību materiālus:

- diagnosticējošo darbu skolēnu sprieduma tekstveides prasmju noteikšanai (3. pielikums);
- pārsprieduma vērtēšanas kritērijus (5. pielikums);
- darba lapu "Sprieduma teksta uzbūve" (6. pielikums);
- darba lapu "Teksta paplašināšanas paņēmieni" (11. pielikums);
- darba lapu "Pārsprieduma labošana" (13. pielikums);
- darba lapu "Sprieduma teksta veidošana" (15. pielikums);
- mājas darba uzdevumu par teksta paplašināšanas paņēmieniem (12. pielikums);
- prezentāciju "Teksta paplašināšanas paņēmieni" (10. pielikums);
- prezentāciju "Sprieduma teksta uzbūve" (8. pielikums);
- prezentāciju "Ieteikumu sprieduma teksta rakstīšanai" (16. pielikums);
- izdales materiāls ar Sergeja Ļvova publikāciju "Par līdzjūtību" (14. pielikums);
- pašizvērtējuma karti (9. pielikums);
- noslēguma pārbaudes darbu (17. pielikums).

3.1.1. Pārrunas ar skolotājiem

Lai noskaidrotu, kādas grūtības, pēc skolotāju domām, rodas skolēniem, veidojot sprieduma tekstus, un kādi ir šo grūtību iespējamie risinājumi, diplomande organizēja sarunu ar 5 latviešu valodas un literatūras skolotājiem, kas māca vienā no Latvijas skolām, kurā tika

veikta metodiskā materiāla aprobācija. Skolotājiem tika uzdoti seši jautājumi (1. pielikums).

Atbildot uz jautājumiem, skolotāji atklāja, ka bieži skolēniem nepatīk veidot tekstus, tādēļ ka viņiem ir grūti izteikt viedokli, tā iemesla dēļ, ka netiek lasītas grāmatas un citu autoru teksti. Dažreiz skolēniem trūkst pārliecības par pareizrakstību.

Skolotāji stāstīja, ka skolēni ļoti labprāt strādā ar *mini* tekstiem, kuros atklātas mūsdienu sabiedrībā sastopamas problēmas. Šādi teksti skolēnus interesē galvenokārt tādēļ, ka ir saprotami, viegli uztverami.

Daudziem skolēniem rodas grūtības pirmsrakstīšanas posmā, kad ir jāizdomā, ko skolēns var uzrakstīt un par ko drīkst rakstīt. Vidusskolas klasēs liela nozīme ir piederībai kolektīvam, tādēļ ne vienmēr skolēni atklāj to, ko vēlētos, jo nav pārliecināti par to, kā citi to uztvers, vai sapratīs vispār. Citu viedoklis ierobežo jaunrades procesu.

Skolotājam vislielākās grūtības, mācot skolēniem veidot sprieduma tekstus, sagādā tas, ka skolēni bieži vien kaut ko nav izdarījuši, piemēram, nav izlasījuši daiļdarbu, ar kuru būs saistīts teksts. Diemžēl skolēniem trūkst intereses par senāku laiku autoru uzskatiem, kā arī dažreiz skolēni vispār nevēlas rakstīt, labāk grib parunāt. Bieži atklājas skolēnu paviršība, tiem tekstiem, ko skolotāja piedāvā klasē, "pārskrien" pāri, neiedziļinoties teksta saturā.

Sarunas laikā skolotāji atzīst, ka ne vienmēr mācību materiāli palīdz risināt grūtības, kas rodas mācību procesā. Vēl nav izdomāts universāls mācību materiāls, kas ieinteresētu ikvienu skolēnu, un diez vai kādreiz tiks radīts. Tā kā katrs skolēns ir individuāls un klašu grupās zināšanu līmenis atšķiras, tad katrai klasei teksti ir jāpiemēro individuāli, izvērtējot skolēnu vecuma grupu, izglītības programmu u.c. Kā arī intervētie skolotāji vēl joprojām nav atraduši tādu mācību materiālu, kas rosinātu visus skolēnus izteikt viedokli.

Intervētajiem skolotājiem šķiet, ka skolēnus veidot tekstus spētu motivēt interaktīvi materiāli, kurus varētu izmantot stundā, šajos materiālos būtu jāiekļauj gan teorija, gan piemēri, gan citu skolēnu veidoti teksti, gan arī tekstu analīze.

Pēc sarunas ar skolotājiem diplomande secināja, ka

- diplomdarba temats ir aktuāls un attīstīt vidusskolēnu prasmi veidot tekstus ir izaicinājums arī pieredzējušiem skolotājiem;
- vairums skolēniem rodas grūtības, rakstot sprieduma tekstus, informācijas trūkuma dēļ;
- daudziem skolēniem grūtības sagādā interpunkcijas normu ievērošana;
- skolēnus interesē teksti, kas saistīti ar mūsdienu sabiedrībā aktuālām tēmām, bet

neizrauj tekstu veidošana, kas saistīta ar pagājušā gadsimta autoru daiļradi;

- bieži vien skolēni ierobežo savu jaunrades procesu, baidoties no negatīva vienaudžu novērtējuma;
- skolotājam jābūt individuāli piemērot tekstus darbam dažādās klasēs;
- mācību materiāli nerada iespēju ieinteresēt visus skolēnus izteikt viedokli, kā arī veidot sprieduma tekstus;
- skolotājiem trūkst interaktīvu materiālu, kas motivētu skolēnus veidot tekstus – spriedumus.

3.1.2. Skolēnu anketēšanas rezultāti

Pēc sarunas ar skolotājiem tika veikta skolēnu anketēšana. Anketēšanas mērķis bija noskaidrot, kā skolēni vērtē savu prasmi veidot sprieduma tekstus, kas viņuprāt ir sprieduma teksti, vai tādi vispār būtu jāveido.

Lai noskaidrotu skolēnu viedokli par augstāk minētajiem jautājumiem, tika izveidota anketa (2. pielikums), kurā tika iekļauti 6 jautājumi. Skolēniem bija 15 minūtes laika, lai atbildētu uz jautājumiem, anketēšanā piedalījās 23 skolēni.

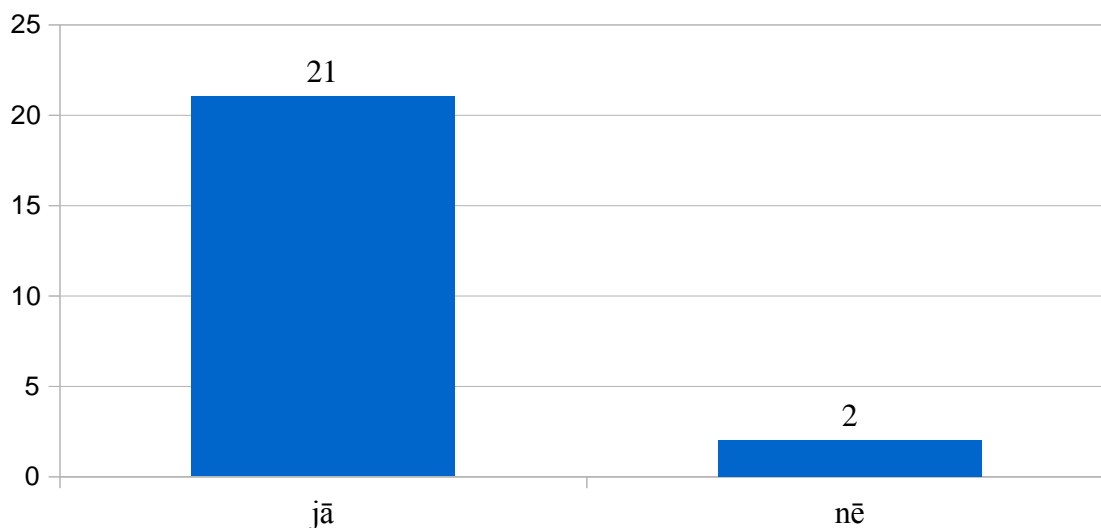
1. jautājums ļāva saprast, vai skolēni izprot jēdzienus, kas saistīti ar sprieduma tekstu, nozīmi. Skolēniem neradās grūtības, paskaidrojot jēdzienus – *spriedums*, *arguments*, *viedoklis*, *pamatots vērtējums*, *secinājumi*. Skolēni precīzi norādīja, ka *spriedums* ir kāda cilvēka veidots teksts, kurā atklāts pamatots viedoklis par kādu notikumu, rakstu, situāciju utt. Gandrīz visi skolēni uzrakstīja, ka *arguments* ir pamatots fakts. Nevienam skolēnam neradīja grūtības formulēt to, ka *viedoklis* ir kāda cilvēka domu izklāsts. Skolēni mācēja paskaidrot arī to, ka *pamatots vērtējums* ir argumentēts, uz faktiem balstīts un objektīvs vērtējums. Skaidrojot jēdzienu *secinājums*, skolēni bija lakoniski, norādot, ka tas ir kopsavilkums/domu apkopojums par iepriekš uzrakstīto, pateikto.

Otrā jautājuma atbildes atspoguļotas 1. diagrammā. Var redzēt, ka lielākā daļa skolēnu uzskata, ka sprieduma tekstu veidošana ir noderīga, kā pamatojumu tam skolēni minēja to, ka:

- katram cilvēkam ir jābūt precīzi un pamatoti izteikt domas;
- cilvēka domu izteikšanas veids veido iespaidu par katru;
- tas attīsta cilvēku loģisko spriest spēju;

- visa veida zināšanas cilvēkiem nāk par labu.

2. Vai, Tavuprāt, vajag mācēt veidot tekstus - spriedumus?

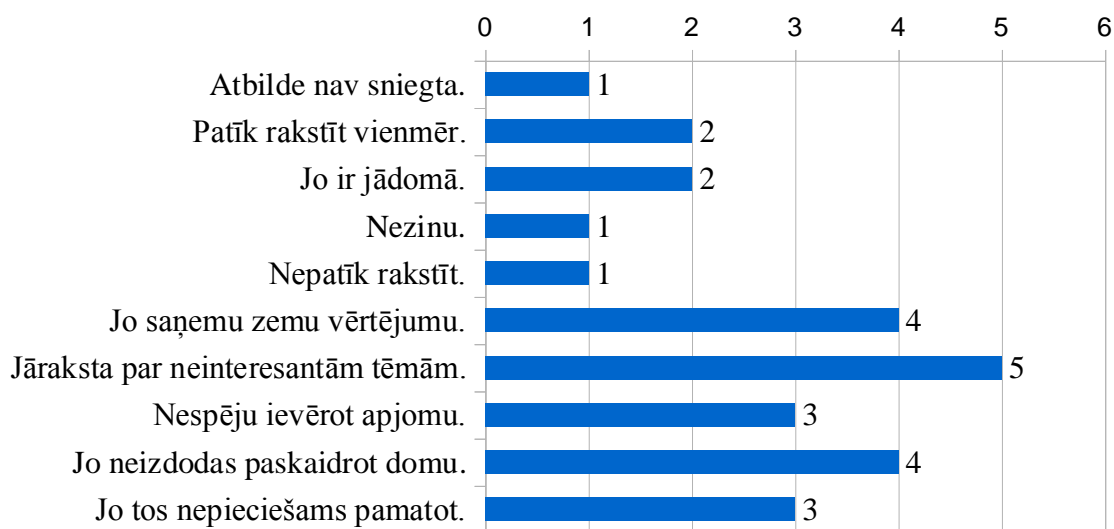

3.1.2.1. att. Skolēnu atbildes uz aptaujas otro jautājumu.

Savukārt tie divi skolēni, kas norādīja, ka nevajag mācēt veidot tekstus – spriedumus, savas domas pamatoja ar to, ka runāt ir vienkāršāk, nekā rakstīt. Šāda skolēnu attieksme pret tekstu veidošanu diplomandi iedrošināja strādāt šajā klasē, jo tas liek domāt, ka skolēni būs motivēti pilnveidot sprieduma tekstu veidošanas prasmi.

Atbildēs uz trešo jautājumu skolēni atklāja iemeslus tam, kādēļ ne vienmēr labprāt raksta sprieduma tekstus. Skolēnu atbildes apkopotas 2. diagrammā. Diez gan daudzi skolēni nevēlas veidot tekstus, jo tiek zemu novērtēti. Diemžēl te veidojas “apburtais loks” - es nedaru, jo man nesanāk; man nesanāk, jo es nedaru.

3. Kāpēc, Tev ne vienmēr patīk rakstīt sprieduma tekstus?

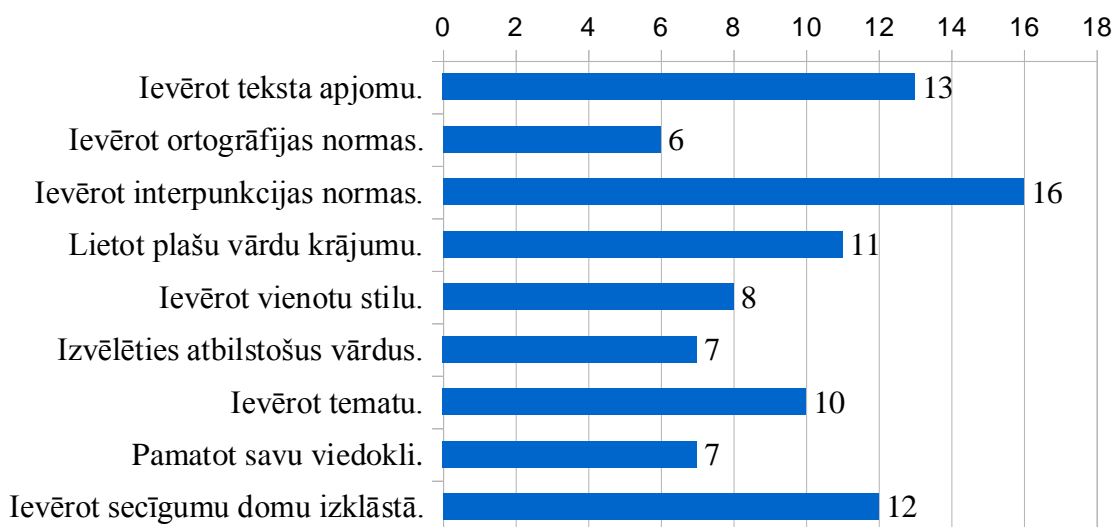
3.1.2.2. att. Skolēnu atbildes uz aptaujas trešo jautājumu

Daudzi skolēni uzskata, ka viņiem trūkst argumentācijas prasme, tādēļ ka trūkst arī pieredze. Diemžēl skolēnus nesaista skolotāju piedāvātie temati, bet tas sasaucas ar skolotāju atbildēs minēto, ka teksta un tematu izvēle ir atkarīga no ļoti daudziem faktoriem, tādēļ ir ļoti grūti atrast tādu tekstu vai tematu, kas būtu interesants katram skolēnam.

Anketas ceturtajā jautājumā skolēni tika aicināti atzīmēt, kādas grūtības viņiem rodas, veidojot sprieduma tekstus. Skolēnu atbilžu apkopojums redzams 3. diagrammā.

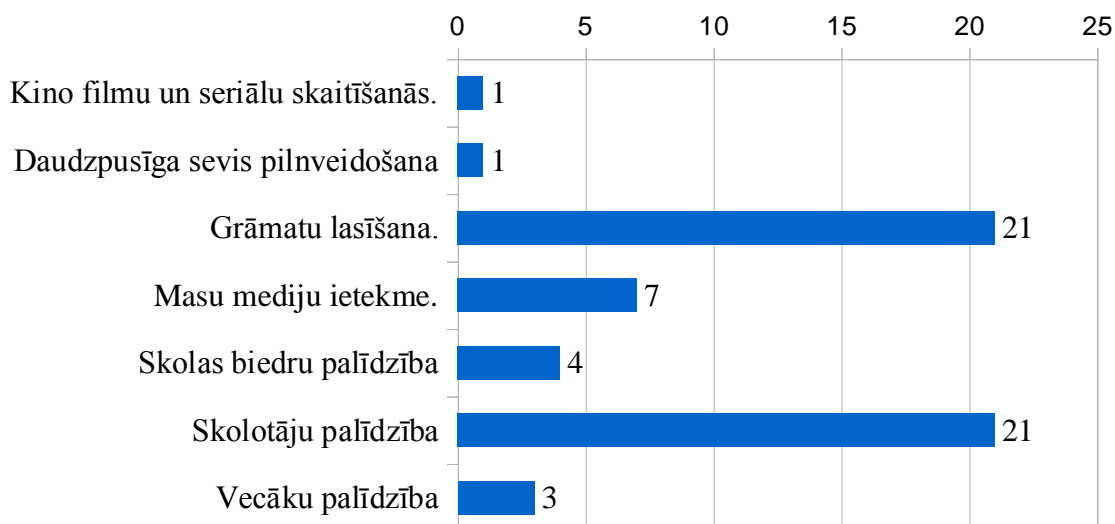
Vairāk kā pusei klases grūtības rada interpunkcijas normu ievērošana. Ļoti daudziem skolēnu rada grūtības: ievērot secīgumu domu izklāstā (12 skolēniem), tematu (10 skolēniem), teksta apjomu (13 skolēniem) un lietot plašu vārdu krājumu (11 skolēniem). Lielai daļai klases ne vienmēr izdodas izvēlēties atbilstošus vārdus (7 skolēniem), ievērot vienotu stilu (8 skolēniem), kā arī ievērot ortogrāfijas normas (6 skolēniem).

4. Kādas grūtības Tev rodas, rakstot spriedumus tekstus?

3.1.2.3. att. Skolēnu atbildes uz aptaujas ceturto jautājumu

5. Kas, Tavuprāt, varētu uzlabot Tavu prasmi veidot sprieduma tekstus?

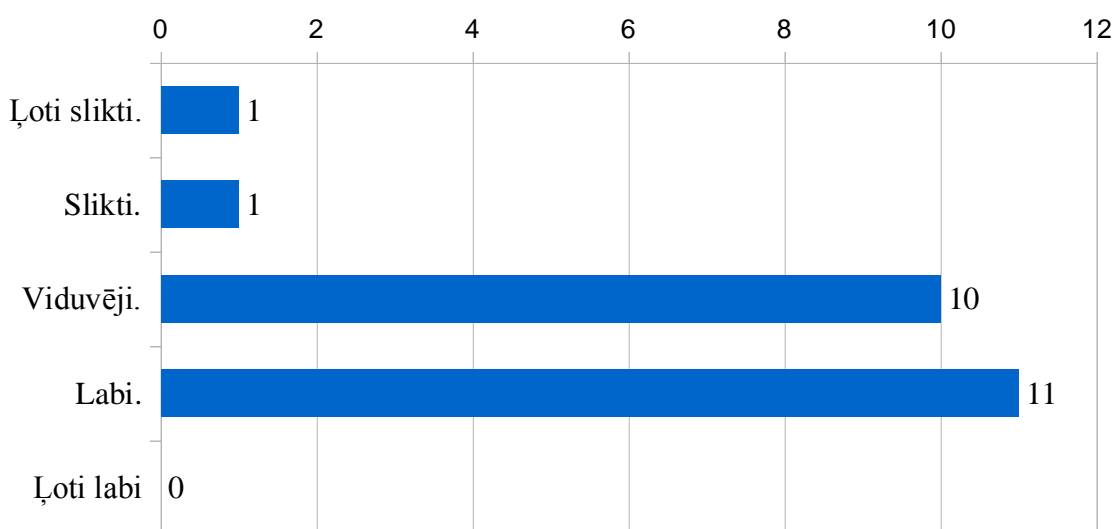
3.1.2.4. att. Skolēnu atbildes uz aptaujas piekto jautājumu

Piektajā jautājumā diplomdarba autore vēlējās noskaidrot, kas skolēnuprāt varētu viņiem palīdzēt uzlabot prasmi veidot sprieduma tekstus. Lielākā daļa skolēnu (21 skolēns)

norādīja, ka skolotājs un grāmatu lasīšana spēs uzlabot viņu prasmi veidot tekstus – spriedumus. Daži skolēni uzskata, ka masu mediji spēj ietekmēt viņu prasmi veidot tekstus. Pavisam nedaudzi skolēni norādīja, ka vecāku un skolas biedru palīdzība var būt noderīga šo prasmju apguvei un attīstīšanai. Skolēni piedāvāja vēl divus atbilžu variantus – kino filmu un seriālu skatīšanās, kā arī daudzpusīga sevis pilnveidošana. Piektā jautājuma atbildes apkopotas 4. diagrammā.

Anketas pēdējā jautājumā skolēni tika aicināti novērtēt savas prasmes veidot sprieduma tekstus. Atbildes uz sesto jautājumu apkopotas piektajā diagrammā. Vairākums skolēnu norādīja, ka viņu prasmes veidot sprieduma tekstus ir labas, gandrīz puse savas prasmes novērtēja kā viduvējas, viens skolēns atzina, ka slikti māc veidot sprieduma tekstus, kā arī bija viens skolēns, kurš savas prasmes novērtēja kā ļoti vājas. Neviens skolēns neuzskata, ka viņa prasme veidot sprieduma tekstus ir ļoti laba.

6. Kā Tu vērtē savu prasmi veidot sprieduma tekstus?

3.1.2.5. att. Skolēnu atbildes uz aptaujas sesto jautājumu

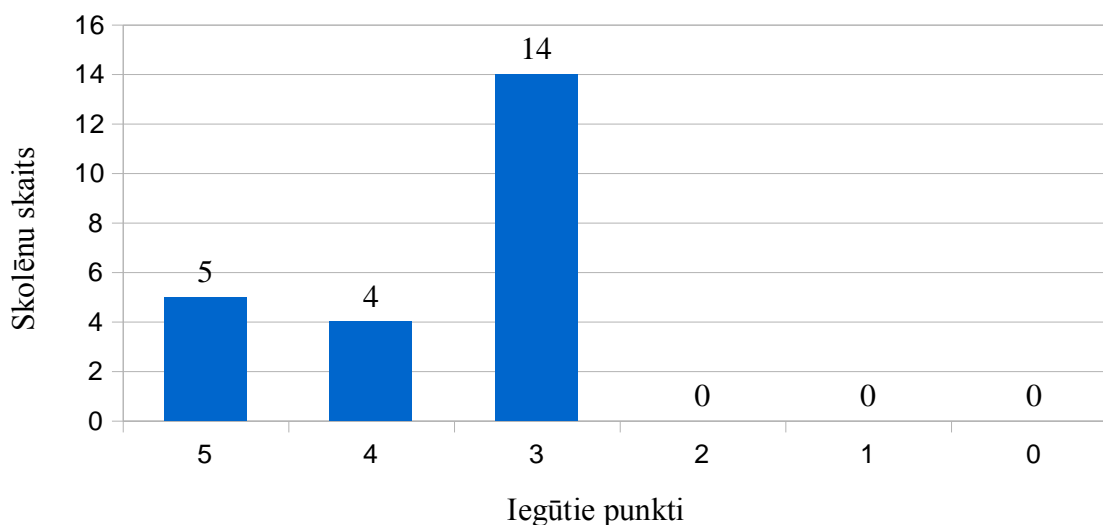
Tie skolēni, kas norādīja, ka labi prot veidot sprieduma tekstus to pamatoja ar to, ka ikdienā tas ir bieži jādara, kā arī grāmatu lasīšana atvieglo sprieduma tekstu rakstīšanu. Savukārt skolēni, kuri savas prasmes ir novērtējuši kā viduvējas vai sliktas, norāda, ka nespēj rakstīt par visiem tematiem, ne vienmēr var ievērot apjomu, kā arī skolotāja vērtējums ne vienmēr ir objektīvs.

3.1.3. Diagnosticējošo darbu analīze

Vienā no Jūrmalas vidusskolu 10. klasēm, kurā tika veikta diplomdarba ietvaros izveidotā metodiskā materiāla aprobācija, pirms aprobācijas uzsākšanas, skolotāja izveidoja diagnosticējošo darbu (3. pielikums), kurā skolēniem bija jāraksta pārspriedums. Diagnosticējošajā darbā piedalījās 23 skolēni, viņu rezultāti apkopoti tabulā (4. pielikums). Skolēnu darbi tika vērtēti pēc Valsts izglītības satura centra izveidotās pārspriedumu vērtēšanas tabulas (5. pielikums), pēc kuras tiek vērtēti arī Centralizētajā latviešu valodas eksāmenā uzrakstītie darbi.

Pēc 1. diagrammā apkopotajiem rezultātiem redzams, ka gandrīz piektā daļa skolēnu spēj izprast tematu, paust patstāvīgas domas, oriģinālus spriedumus, vērtējumus un atziņas. Visi skolēni, kas ir ieguvuši augstāko iespējamo punktu skaitu par temata izpratni, bija izvēlējušies rakstīt pārspriedumu par tematu “*Nozīmīgākās kultūras vērtības manā izpratnē*”, tā kā šajā tematā ir uzsvērtā skolēna personīgās pieredzes nozīme, šķiet loģiski, ka skolēniem, kas izvēlējās šo tematu neradās grūtības izteikt patsāvīgas un oriģinālas domas. Bija arī tādi skolēni, kas, izvēlējušies šo tematu, nesaņēma maksimāli iegūstamo punktu skaitu, bet tas saistāms ar to, ka, lai arī temats tika izprasts, skolēnu darbos bija jūtama citu cilvēku ideju ietekme. Diplomandi ļoti iepriecināja tas fakts, ka neviens no skolēniem neiegūva mazāk kā 3 punktus par temata izpratni.

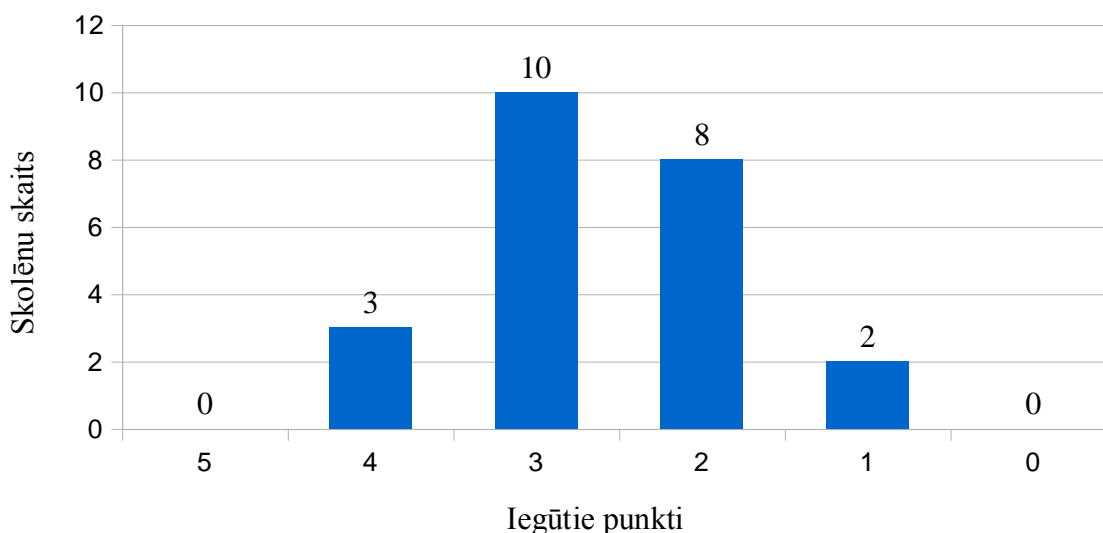
Temata izpratne

3.1.3.1. att. **Temata izpratne**

Nākamā vērtēšanas kritērija, kurā tiek vērtētas skolēnu argumentācijas prasmes, vērtēšanas rezultāti apkopoti 2. diagrammā, kur redzams, ka neviens skolēns neieguva augstāko vērtējumu – 5 punktus, tikai trīs skolēni ieguva 4 punktus, kas nozīmē, ka šo skolēnu darbos tika atklāta viņu vērtību sistēma un tās nozīme, kas pamatota ar precīziem un mērķtiecīgi izvēlētiem kultūrfaktiem. Lielākā daļa skolēnu (10) ieguva trīs punktus, lai arī skolēni spēj izteikt savu viedokli, viņi nespēj pietiekami mērķtiecīgi pamatot to ar faktiem. Gandrīz tikpat daudz skolēnu (8) ieguva vērtējumu 2 punktus, kas norāda uz to, ka skolēni nav pārliecināti par to, ko raksta un nespēj to pamatot ar nozīmīgiem faktiem, lielākā daļa skolēnu, kas saņēmuši divus punktus par šo kritēriju, bija izvēlējušies pārsapņemas tematam *“Vai viegli būt jaunam mūsdienu pasaulē”*. Skolēni, kas rakstīja par šo tematam, ļoti akcentēja savu personīgo pieredzi, bet reti kurš atcerējās par to, ka spriedumiem ir jābūt pamatotiem. Diemžēl 2 skolēnu argumentācijas prasmes tika novērtētas ar vienu punktu, jo šie skolēni izmantoja tikai savu pieredzi temata izklāstā.

Argumentācija

3.1.3.2. att.. Argumentācija

Par trešo kritēriju – apjoms – maksimāli varēja iegūt 2 punktus, lielākā daļa skolēnu (18) tos ieguva, bet 5 skolēni ieguva tikai 1 vienu, jo apjoms nebija pietiekams. Nebija neviens skolēns, kas pārsniedza apjomu, kā arī nebija neviens tāds skolēns, kura darba apjoms būtu līdz 240 vārdiem.

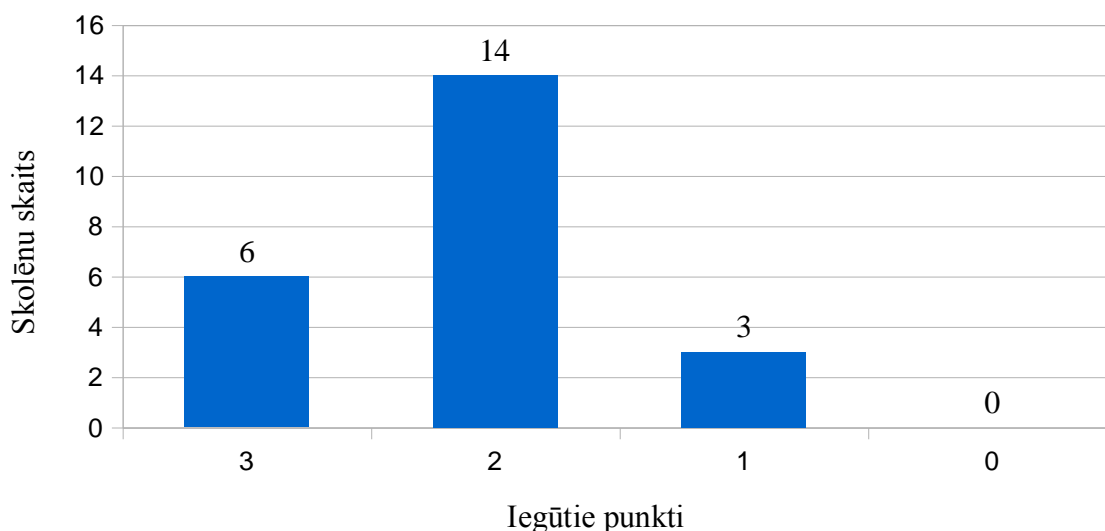
Ceturtajā kritērijā tika vērtēta skolēnu prasme dalīt tekstu rindkopās, t.i., ievērot to, ka jauna ideja rakstāma jaunā rindkopā. Lai arī lielākā daļa skolēnu (20) ieguva divus punktus, tomēr 3 skolēni ieguva vienu punktu. Visiem skolēniem, kas ieguva vienu punktu

pārsprieduma galvenā daļa – iztirzājums – tika ietverta vienā rindkopā, kaut gan tajā tika atklātas vairākas idejas un patstāvīgas domas. Visi skolēni šajā klasē saprot un ievēro to, ka jauna rīdķopa rakstāma ar atkāpi no kreisās puses.

Par nāķamo vērtēšanas kritēriju – secīgums – vienāds skaits skolēnu (9) ieguva 3 un 2 punktus, bet pieci skolēni ieguva vienu punktu. Diviem no tiem skolēniem, kas ieguva 1 punktu, bija ļoti īss (viena teikuma apjomā) ievads un nobeigums. Un trīs skolēni nebija uzrakstījuši darba virsrakstu.

Sestajā vērtēšanas kritērijā skolēni uzrādīja viduvējus rezultātus, kas apkopoti 3. diagrammā. Diemžēl tikai nedaudzi skolēni spēj lietot plašu vārdu krājumu, daudzi izglītojamie bieži atķārto vienus un tos pašus vārdus viena teikuma un rindķopas ietvaros. Ne visi skolēni spēj viedot daudzveidīgas teikumu konstrukcijas, daudzi pārsvarā viedo saliktus pakārtotus teikumus, kuros pakārtojuma daļu ievada pamatojuma saiklis *jo*. Daži skolēni izvairās no saliktu teikumu viedošanas, to vietā viedo vienkāršus paplašinātus teikumus, kuros ievada saikļi, apstākļa vārdi vai attieķsmes vietniekvārdi.

Vārdu krājums

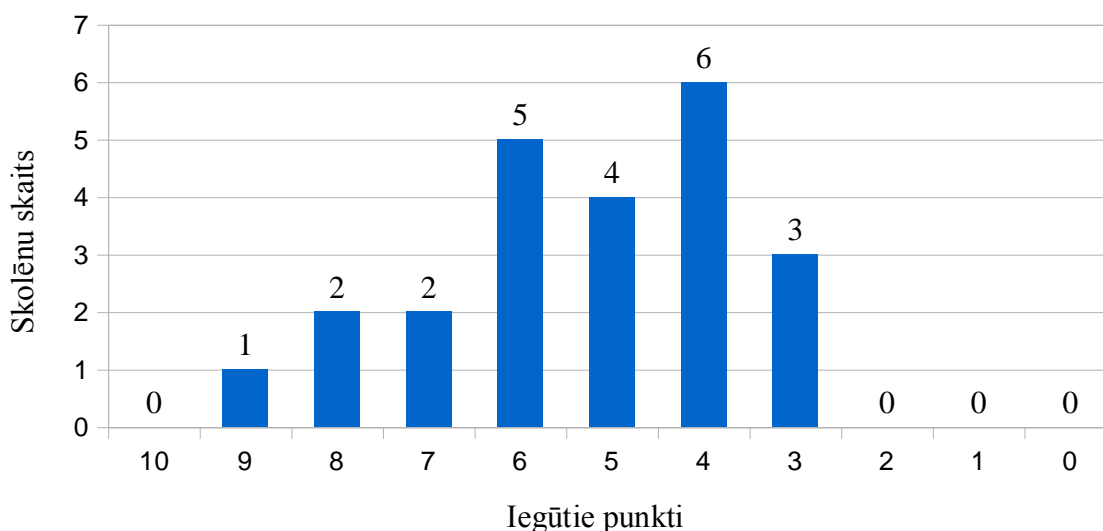

3.1.3.3. att.. Vārdu krājums

Tikai divi skolēni spēja izvairīties no stila kļūdām savos darbos, lielāķai daļai bija 4-7 stila kļūdas, daži pieļāva 2-3 stila kļūdas, trim skolēniem bija 8-12 stila kļūdas. Prieķē tas, ka nevienam skolēnam nebija vairāk par 12 stila kļūdām. Daudzi skolēni pieļāva kļūdu prievārda *dēļ* novietojumā, rakstot to pirms vārda, ko tas paskaidro.

Kā redzams 4. diagrammā neviens skolēns nav pieļāvis vairāk par 14 ortogrāfijas un interpunkcijas kļūdām. Ortogrāfijas kļūdas vispār neviens skolēns nebija pieļāvis. Katrs skolēns pieļāva vismaz divas interpunkcijas kļūdas, biežāk sastopamās interpunkcijas kļūdas vērojamas savrupinājumu, tai skaitā arī divdabja teicienu, atdalīšanā no pārējās teikuma daļas, kā arī palīgteikumu nošķiršanā no pārējā teikuma. Gandrīz visi skolēni precīzi lieto pieturzīmes pirms saikļiem, kas ievada jaunu teikuma daļu, taču, ja teikumā ir saikļu atkārtojums un pirms otrā saikļa ir arī saiklis *un*, skolēni ne vienmēr precīzi ievieto pieturzīmes.

Ortogrāfija un interpunkcija

3.1.3.4. att.. Ortogrāfija un interpunkcija

Analizējot skolēnu rakstu darbus, var secināt, ka vislielākās grūtības rodas savu spriedumu pamatošanā, kā arī ne visi skolēni spēj pilnīgi izprast piedāvāto tematu un tad to atklāt savā darbā. Neviens skolēns par šo darbu nav ieguvis maksimālo punktu skaitu – 34 punktus. Vienam skolēnam izdevās iegūt 30 punktus. Pārsvarā vērojama tendence, ja skolēnam neveicas kāda viena kritērija īstenošanā, tad neveicas arī citos. Tiek secināts arī tas, ka skolēni, kuri labi izprot tematu, ir pieļāvuši mazāk interpunkcijas kļūdu un spēja ievērot secīgumu teksta izklāstā. Lielākā daļa skolēnu, kuri lieto plašu vārdu krājumu, apliecināja labākas argumentācijas prasmes.

3.2. Mācību satura atlases un organizācijas plānojums

Jūrmalas vidējās izglītības iestādē X 10. klases skolēni latviešu valodu apgūst pēc skolotājas izveidotas mācību programmas, kas atbilst Vidējās izglītības standartam latviešu valodā. Prakses laikā pēc mācību programmas skolēniem bija jāapgūst temati, kas saistīti ar interpunkcijas lietojumu saliktā teikumā (saliktā sakārtotā, saliktā pakārtotā, saliktā jauktā), teikumā ar tiešo runu, iespraudumu, savrupinājumu, uzrunu.

Lai sekmīgi iekļautu aprobējamo materiālu latviešu valodas stundu plānojumā, skolotāja apzināja valsts vispārējās vidējās izglītības standartā latviešu valodā iekļautās prasības (Ministru kabineta noteikumi Nr.281, 1. pielikums.), vispārējās vidējās izglītības latviešu valodas programmas paraugus (Latviešu valoda. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta programmas paraugs (1, 2. variants), mācību komplektizdevumu, pēc kura tiek strādāts prakses klasē (V. Veckāgana. *Latviešu valoda 10. klasei*. Lielvārde: Lielvārds, 2010.) un prakses vadītājas metodiskos materiālus, kā arī metodiskos ieteikumus par to, kā attīstīt skolēnu spriedumu tekstu veidošanas prasmes. Diplomdarba veidotāja nevadījās ne pēc viena mācībkomplekta izdevuma, pati veidojot uzdevumus, kas saskaņoti ar prakses mentori prakses skolā.

Saskaņā ar diplomdarba mērķi bija paredzēts attīstīt skolēnu prasmi veidot sprieduma tekstus, lai to sekmīgi realizētu diplomande, saskaņojot ar prakses vadītāju prakses skolā, nolēma, ka būtu lietderīgi organizēt stundas, kas saistītas tikai ar spriedumu tekstveidi, neapvienojot to ar interpunkcijas jautājumu atkārtojumu, jo, mācoties veidot tekstus – spriedumus, pastarpināti tiek apgūti arī jautājumi, kas saistīti ar interpunkciju.

Diplomdarba autore metodiskā materiāla aprobācijai paredzēja 8 mācību stundas, kurās plānoja noteikt skolēnu prasmju līmeni spriedumu tekstu veidošanā un uzlabot skolēnu prasmi veidot sprieduma tekstus. Šo stundu laikā skolēniem bija iespēja paplašināt vārdu krājumu, izprast plāna nozīmi sprieduma teksta veidošanā, mācīties izteikt pamatotu viedokli, apzināt valodas līdzekļu lietojuma nozīmi, veidojot sprieduma tekstu, analizēt sprieduma teksta uzbūvi un saturu. Vienā no pēdējām stundām informācija tika apkopota, un pēc tam skolēni vēlreiz rakstīja sprieduma tekstu, veidojot to pēc iepriekšējās stundās iegūtajiem ieteikumiem.

3.3. Tematiskais plānojums sprieduma tekstveides prasmes attīstīšanai 10. klasē

3.3.1. tabula

Mācību satura tematiskais plānojums

Tēma	Stundu temati un stundu skaits	Sasniedzamais rezultāts	Mācību metodes un metodiskie paņēmieni	Vērtēšana
Sprieduma tekstu veidošana (7 stundas)	<p>1. Diagnosticējošais darbs “Sprieduma tekstu veidošanas prasmju pārbaude” (2 stundas).</p> <p>2. Sprieduma teksts un tā pazīmes (1 stunda).</p> <p>3. Teksta paplašināšanas paņēmieni (1 stunda).</p> <p>4. Pārsprieduma labošanas kritēriji (1 stunda).</p> <p>5. Ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai (1 stunda).</p>	<p>Skolēni novērtē prasmi veidot sprieduma tekstus.</p> <p>Skolēni pilnveido prasmi veidot sprieduma tekstus, izprotot plāna nozīmi sprieduma tekstu veidošanā, apgūstot teksta papildināšanas paņēmienus, vērtējot savas prasmes, mācoties vērtēt cita darbu, konsultējot klasesbiedrus.</p> <p>Skolēni ir pārliecināti par savu prasmi veidot sprieduma tekstu.</p>	<p><i>Prāta vētra, ideju tīkls, fishbone, pašizvērtējums (atbildes uz jautājumiem, prasmju vērtējums 10 ballu skalā u.c.), abpusējā mācīšanās, daudzveidīgā jautāšana, mācību dialogs, skolotājas lekcija, vingrināšanās, teksta analīze, “Power point” prezentācijas - “Sprieduma teksta uzbūve”, “Teksta paplašināšanas paņēmieni”, “Ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai”.</i></p>	<p>Skolotāja vērtē ar atzīmi diagnosticējošo darbu un noslēguma darbu pēc tēmas apguves.</p> <p>Stundu laikā skolotāja vērtē skolēnus vārdiski, ar uzslavām, pamudinājumiem, ieteikumiem, rosinājumiem.</p>

Diplomdarba autore izstrādāja tematisko plānojumu tēmas “Sprieduma teksta veidošana” apguvei 10. klasē (3.3.1. tabula), tematiskajā plānojumā apkopoti stundu temati, sasniedzamais rezultāts, mācību metodes un metodiskie paņēmieni, kā arī iespējamais rezultāts un vērtēšana. Diplomande izvēlējās metodes un metodiskos paņēmienus, kas veicinātu sprieduma teksta veidošanas prasmju apguvi 10. klases skolēnu vidū.

4. SPRIEDUMA TEKSTU VEIDOŠANAS PRASMJU ATTĪSTĪŠANAI VELTĪTO STUNDU NORISE

1., 2. stunda

Stundas temats. Diagnosticējošais darbs “Sprieduma tekstu veidošanas prasmju pārbaude”.

Stundas mērķis. Apzināt skolēnu prasmi veidot sprieduma tekstus, noteikt, kas sagādā grūtības.

Paredzamais rezultāts.

1. Skolēni ir parādījuši prasmi veidot sprieduma tekstu.
2. Skolēni ir apzinājuši, kas viņiem sagādā grūtības sprieduma tekstu veidošanā.

Mācību darba organizācijas formas. Frontālais darbs, individuālais darbs.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni. *Diagnosticējošais darbs “Sprieduma tekstu veidošanas prasmju pārbaude” (3. pielikums).*

Vērtēšana. Skolotāja skolēnu darbu mācību stundā vērtē ar atzīmi (Vērtēšanas tabula: 5. pielikums.).

Stundas norise.

Skolotāja sasveicinās ar skolēniem un informē viņus par to, ka šajā stundā tiks rakstīts pārbaudes darbs, kura rezultātus skolotāja izmantos, veidojot turpmākās stundas. Skolotāja cenšas iedrošināt skolēnus, lai viņi neuztraucas par to, ka pirmā sadarbības stunda ir pārbaudes darba stunda, tādēļ ka pārbaudes darbs ļaus izprast to, kas skolēniem labi padodas un to, kam jāveltī vairāk uzmanības.

Skolotāja izdala skolēniem pārbaudes darba lapas, aicina izlasīt uzdevumu nosacījumus. Ja skolēniem rodas jautājumi par uzdevumu nosacījumiem, skolotāja uz tiem atbild.

Skolēni tiek aicināti uzsākt darbu, skolotāja novēl viņiem labu veiksmi.

Pārbaudes darbs tiek veikts individuāli, ja tomēr tā laikā skolēniem rodas jautājumi, viņi tos klusām uzdod.

Neilgi pirms otrās stundas beigām skolotāja brīdina, ka stunda drīz beigsies un darbi būs jānodod.

Noskanot zvanam, skolēni nodod darbus. Skolotāja pasaka paldies skolēniem par darbu un novēl jauku dienu.

Secinājumi par stundas norisi

Veidojot šo stundu, darba autorei šķita, ka skolēnu attieksme varētu būt negatīva, jo skolēniem ne vienmēr patīk rakstīt pārbaudes darbus, īpaši tad, ja jāraksta pārspriedums. Lielu izbrīnu radīja tas, ka skolēnu attieksme pārsvarā bija pozitīva, jo, šķiet, viņi izjuta prieku, ka viņu darba rezultāti ietekmēs turpmāko mācību procesu. Protams, ne visi skolēni bija apmierināti par piedāvātajiem pārsprieduma tematiem.

Citreiz, veidojot pārbaudes darbus, kuros jāraksta pārspriedums, diplomande piedāvās vairāk tematus, bet ne pārāk daudz, lai skolēni neapjuktu, izvēloties tematu.

3. stunda

Stundas temats. Sprieduma teksts un tā pazīmes.

Stundas mērķis. Pilnveidot izpratni par sprieduma tekstu un tā pazīmēm.

Paredzamais rezultāts.

1. Skolēni ir pilnīgojuši zināšanas par to, kas ir sprieduma teksts un to, kas tam raksturīgs.

2. Skolēni ir izpratuši sprieduma teksta uzbūvi.

3. Skolēni spēj pārstāstīt tekstu pēc plāna.

Mācību darba organizācijas formas.

frontālais darbs, individuālais darbs, darbs pāros.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni.

Prāta vētra «Sprieduma teksta pazīmes», Fishbone «Sprieduma teksta uzbūve», pašizvērtējums.

Vērtēšana. skolotāja skolēnu darbu mācību stundā vērtē vārdiski, ar uzslavām, pamudinājumiem, precizējumiem.

Stundas norise.

Skolotāja ienāk klasē, sasveicinās ar skolēniem, aicina viņus apsēsties.

Skolotāja nosauc šīs stundas tematu "Sprieduma teksts un tā pazīmes". Skolotāja informē skolēnus, ka turpmākajās stundās skolēni pilnveidos prasmi veidot sprieduma tekstus. Skolēniem tiek izdalītas darba lapas "Sprieduma teksta uzbūve" (6. pielikums). Lai darbs mācību stundā būtu mērķtiecīgāks, skolotāja *Prāta vētras* veidā rosina skolēnus izteikt idejas par to, kas raksturīgs sprieduma tekstam. Skolēni atceras, ka sprieduma tekstam ir trīs daļas –

ievads, iztirzājums, nobeigums, sprieduma teksts ir pamatots, tajā tiek minēti piemēri, tas ir apjomīgs teksts, sprieduma tekstā atklājas autora domas.

Skolotāja apkopo skolēnu atbildes, pierakstot uz tāfeles (7. pielikums). Skolēni tiek aicināti papildināt ideju tīklu darba lapās. Skolotāja slavē skolēnus par to, ka viņi diez gan daudz atceras par sprieduma tekstu.

Skolotāja norāda uz to, ka iepriekš skolēni ir pareizi teikuši, ka sprieduma tekstam raksturīgas trīs daļas, tas arī ir atspoguļots 2. darba lapas uzdevumā. Skolēniem tiek piedāvāta sprieduma teksta shēma/plāns, kas vizuāli atšķiras no tradicionālā plāna. Skolotāja aicina skolēnus izpētīt piedāvāto plānu, jautāt, ja rodas neskaidrības.

Kad skolēni ir izpētījuši plānu, tad uzsāk 3. uzdevumu izpildi. Skolotāja norāda, ka 3. uzdevuma veikšanai ir atvēlētas 4 minūtes. Tā kā skolēni ir pieraduši pie tradicionālā sprieduma teksta plāna, tad pēc 3. uzdevumu veikšanas, skolotāja uz ekrāna parāda prezentāciju "*Sprieduma teksta uzbūve*" (8. pielikums), kurā ir piemērs tam, kā veikt 4. uzdevumu. Skolotāja norāda, ka stundā tiek strādāts ar šiem tekstiem, bet 2. uzdevumā piedāvāto shēmu var izmantot arī apjomīgu tekstu rakstīšanā un pārstāstīšanā.

Skolēni tiek mudināti veikt 4. uzdevumu patstāvīgi. Pēc tam, kad uzdevums veikts, skolotāja aicina dažus skolēnus nolasīt papildinātu plānu, citi uzmanīgi klausās, ja nepieciešams, labo un papildina. Tiek paredzēts, ka skolēni bez grūtībām spēs veikt 4. uzdevumu.

Pēc 4. uzdevumu izpildes un pārbaudes, skolēni tiek mudināti pāros samainīties ar plāniem un pārstāstīt viens otram tekstu pēc izveidotā plāna. Katram skolēnam pirms teksta pārstāstīšanas ir 2 minūtes laika, lai sagatavotos pārstāstīšanai, bet ar nosacījumu, ka netiek lasīts teksts, pēc kura ir izveidots plāns. Skolotāja aicina dažus skolēnus pārstāstīt tekstu klasei. Skolēni novērtē, cik precīzi ir izveidots pārstāsts. Skolotāja norāda uz to, ka labs plāns ir ļoti svarīgs katra teksta izveidē, tā kā iepriekš tika izveidoti precīzi plāni, tas ļāva runātājam pārstāstīt tekstu, pat neizlasot to. Tādēļ pirms sprieduma tekstu rakstīšanas noteikti ir jāizveido precīzs plāns.

Stundas beigās skolēni tiek mudināti aizpildīt pašizvērtējuma kartes (9. pielikums). Skolotāja aicina dažus skolēnus izteikt pašizvērtējumu skaļi.

Skolotāja lūdz, lai skolēni pieraksta mājas darba uzdevumu, kas ir 5. uzdevums darba lapā.

Neilgi pirms zvana skolotāja pasaka skolēniem paldies par darbu stundā un novēl jauku dienu.

Secinājumi par stundas norisi

Diplomande uzskata, ka stunda bija izdevusies, jo tika īstenots stundai izvirzītais mērķis, skolēni strādāja ļoti labprāt, jo piedāvātie uzdevumi nebija tradicionāli. Skolēniem bija interesanti izprast jauno pārsprieduma plānu, jo iepriekš tāds netika veidots. Jādomā, ka skolēni bija priecīgi par to, ka pēc plāna nekas nebija jāraksta, jo darba autore vēlējās uzsvērt arī to, ka plāns ir svarīgs, veidojot arī mutvārdu tekstus.

Šajā gadījumā uzdevumi, kas stundā bija saistīti ar plāna veidošanu pēc teksta izlasīšanas un ar plāna izmantošanu mutvārdu runas veidošanai, tika īstenoti veiksmīgi, jo skolēni pašizvērtējuma kartēs norādīja, ka veidot tekstu pēc precīza plāna ir ļoti vienkārši, pat tad, ja teksts pirms tam nav lasīts. Skolēniem bija interesanti arī tas, ka viņi ir atbildīgi par otra darbu, jo tad, ja plāns izveidots labi, arī stāstījums izdodas labi.

Diplomade pozitīvi vērtē skolēnu darbu stundā, jo vairākums pārstāstu bija precīzi, tātad arī izveidotie plāni bija precīzi. Arī skolēni savu darbu stundā vērtē pozitīvi, bija pat tādi skolēni, kas atzina to, ka ļoti labprāt turpmāk veidos plānus, jo šajā stundā pārliecinājās par to lietderīgumu.

4. stunda

Stundas temats. Teksta paplašināšanas paņēmieni.

Stundas mērķis. Izprast dažādus teksta paplašināšanas veidus.

Paredzamais rezultāts.

Skolēni ir rosināti paplašināt vārdu krājumu.

Skolēni ir apzinājuši dažādus teksta paplašināšanas veidus.

Skolēni ir mudināti savos darbos izmantot dažādus teksta paplašināšanas veidus.

Mācību darba organizācijas formas.

frontālais darbs, individuālais darbs, darbs pāros.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni. *Abpusējā mācīšanās, daudzveidīgā jautāšana, mācību dialogs, pašizvērtējums.*

Vērtēšana. Skolotāja vērtē skolēnus mutiski, izsakot uzslavas, pamudinājumus, rosinājumus. Skolēni vērtē viens otra darbu, kā arī sevi.

Stundas norise.

Skolotāja ienāk klasē, sasveicinās ar skolēniem, aicina viņus apsēsties.

Skolotāja nosauc šīs stundas tematu - *“Teksta paplašināšanas paņēmieni”*. Un informē, ka šajā stundā skolēniem būs iespēja apzināt dažādus teksta paplašināšanas paņēmienus, kas turpmāk atvieglos apjomīgu darbu rakstīšanu.

Skolotāja pajautā, vai skolēni zina kādu teksta paplašināšanas paņēmieni, iespējams, skolēni minēs, ka tekstu var paplašināt, *nosaucot piemērus, paskaidrojot tekstā minētos jēdzienus*. Lai skolēniem būtu skaidrs priekšstats par to, kādi ir teksta paplašināšanas paņēmieni skolotāja ir izveidojusi prezentāciju *“Teksta paplašināšanas paņēmieni”* (10. pielikums) un uz ekrāna parāda 6 paņēmienus, kas tiks apgūti šajā stundā:

1. detalizēšana;
2. piemēru minēšana;
3. faktu saskaņošana un pretstatījums;
4. tēzes paskaidrojums;
5. jēdziena skaidrojums;
6. secinājuma formulējums.

Skolēniem tiek izdalītas darba lapas (11. pielikums), kurās iekļauti uzdevumi, kas veicinās skolēnu izpratni par minētajiem teksta paplašināšanas veidiem.

Skolotāja rosina skolēnus izlasīt pirmā un otrā uzdevuma nosacījumus, tikmēr uz ekrāna tiek parādīts piemērs pirmā un otrā uzdevuma veikšanai. Skolotāja aicina skolēnus iepazīties ar piemēru, uzdot jautājumus, ja tādi radušies. Tad skolēni veic pirmo un otro uzdevumu, strādājot vispirms individuāli, tad pāros. Šo uzdevumu veikšanai skolēniem ir 4 minūtes. Daži pāri tiek aicināti nolasīt teikumus, kas ir izveidoti.

Skolotāja min piemērus katram teksta papildināšanas veidam, pēc katra skolotājas piemēra skolēni tiek mudināti veikt uzdevumu darba lapā, lai nostiprinātu tikko dzirdēto. Skolotāja visas stundas laikā konsultē skolēnus. Pēc katra uzdevumu izpildes, daži skolēni tiek rosināti izlasīt, kā veikuši šo uzdevumu.

Stundas beigās skolotāja lūdz, lai skolēni samainās ar solabiedru darbiem un pārskata viens otra uzdevumus, ja nepieciešams precizē, komentē, papildina. Kad katrs skolēns ir saņēmis savu darba lapu atpakaļ, tad par savu darbu uzraksta secinājumu, kas balstīts uz solabiedra komentāriem. Secinājumā skolēniem jānorāda, kas izdodas labi, kas vēl ir uzlabojams.

Skolotāja izdala skolēniem mājas darba uzdevumus (12. pielikums).

Pēdējās stundas minūtēs skolotāja aicina dažus skolēnus nolasīt secinājumus par šajā

stundā apgūto.

Skolotāja atvadās no skolēniem, novēlot jauku dienu.

Secinājumi par stundas norisi

Darba autorei šķiet, ka kopumā stunda bija izdevusies, jo skolēni iepriekš nebija pievērsuši uzmanību tam, ka ir paņēmieni teksta paplašināšanai, tāpēc viņiem bija interesanti veikt uzdevumus un apgūt paņēmienus teksta paplašināšanai. Jādomā, ka skolēniem šīs stundas temats bija ļoti aktuāls, jo apjomīgu tekstu rakstīšana, nemēdz būt vienkārša, un tagad skolēni zinās, kā rīkoties tad, ja teksta apjoms nav pietiekams.

Iespējams, darba temps stundā bija nedaudz par ātru, jo ne vienmēr skolēni spējēja veikt uzdevumus tam atvēlētajā laikā. Tā kā skolēni visas stundas laikā tiek mudināti konsultēt viens otru, tad temats tika izprasts, pat tad, ja uzdevums jāveic ātri. Skolēni centās veikt uzdevumus cītīgi, bet dažiem tas neizdevās, jo pietrūka laika. Stundas beigās šķita, ka skolēnus ir nogurdinājusi darba forma: teorija – piemērs - uzdevums, teorija – piemērs – uzdevums.

Diplomdarba autore uzskata, ka stundā tika panākta laba sadarbība skolēnu starpā, viņi māca viens otru, uzklausa viens otra ieteikumus.

5. stunda

Stundas temats. Pārsprieduma labošanas kritēriji.

Stundas mērķis. Pilnveidot prasmi labot pārspriedumu.

Paredzamais rezultāts.

1. Skolēni ir mudināti kritiski vērtēt cita rakstītu darbu.
2. Skolēni ir apzinājuši pārsprieduma vērtēšanas kritērijus.
3. Skolēni ir rosināti pamatot vērtējumu.

Mācību darba organizācijas formas.

frontālais darbs, individuālais darbs.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni. *Mācību dialogs, vingrināšanās.*

Vērtēšana. skolotāja skolēnu darbu mācību stundā vērtē vārdiski, ar uzslavām, pamudinājumiem, precizējumiem.

Stundas norise.

Skolotāja ienāk klasē, sasveicinās ar skolēniem, aicina viņus apsēsties.

Skolotāja nosauc šīs stundas tematu - “Pārsprieduma labošanas kritēriji”. Skolotāja norāda uz to, ka labošanas kritēriju pārzināšana ir ļoti svarīga, rakstot pārspriedumu, jo tad katrs apzinās, kas no viņa tiek sagaidīts.

Skolotāja izdala skolēniem pārsprieduma labošanas kritērijus (5. pielikums). Tie tiek pārrunāti, skolēni saprot, ka labošanas process ir ļoti laukietilpīgs. Liela daļa skolēnu pozitīvi vērtē to, ka var apzināt visus kritērijus, tā, saprotot, kas no viņiem tiek sagaidīts, veidojot pārsprieduma tekstu.

Kad kritēriji ir pārrunāti, skolotāja izdala uzdevumu lapas (13. pielikums). Skolēni tiek mudināti, izmantojot iepriekš saņemtos kritērijus un atceroties to, kas iepriekšējās stundās apgūts, labot pārspriedumu. Skolēniem neveicas viegli ar labošanu, viņi uzdod skolotājai daudz jautājumus, skolotāja uz tiem atbild.

15 minūtes pirms stundas beigām skolotāja lūdz skolēnus pastāstīt par to, kādas kļūdas viņi ir saskatījuši labotajā darbā. Labotais darbs tiek pārrunāts secīgi pēc labošanas kritērijiem.

Kļūdas, kuras skolēni konstatēja:

Kritērijs	Vērtējums
Temata izpratne	Teksta autors ir izpratis tematu.
Argumentācija	Teksta autora argumentācija nav pietiekami pārlicinoša un precīza. Autors min, ka “latviešu valodā tiek runāts tikai Latvijā, tāpēc tā sargājama”. Tas neatbilst patiesībai.
Apjoms	Teksta apjoms ir 277 vārdi, kas nav pietiekams.
Rindkopas	Autors nav ievērojis daļījumu rindkopās.
Secīgums	Autora domu izklāsts nav plānveidīgs.
Vārdu krājums	Darba autoram ir pietiekami plašs vārdu krājums, kas ir atbilstošs pārsprieduma tematam.
Stils	Vairākkārt nepareizi lietots vārdu savienojums “priekš manis”.
Ortogrāfija un interpunkcija	Pieļautas daudzas interpunkcijas kļūdas, galvenokārt ievadot palīgteikumus. Pārspriedumā pieļautas arī ortogrāfijas kļūdas, kas saistītas ar garumzīmju lietojumu. Iespējams, tās ieviesušās, rakstot tekstu datorrakstā.

Piecas minūtes pirms stundas beigām skolotāja aicina skolēnus izteikt domas par to, kādēļ ir svarīgi lasīt un vērtēt citu darbus. *Skolēni apzinās, ka, labojot cita darbu, viņi labāk izprot prasības, kas tiek viņiem izvirzītas; mācās no citu kļūdām; var novērtēt sevi no malas.*

Stundas beigās skolotāja atvadās no skolēniem, novēlot jauku dienu.

Secinājumi par stundas norisi.

Diplomdarba autore uzskata, ka stunda bija nedaudz par sarežģītu skolēniem, jo pārsapņemas labošanā ir jāņem vērā ļoti daudzi kritēriji, un ne visi skolēni spēja ņemt vērā visus kritērijus. Dažiem skolēniem bija grūtības ar interpunkcijas un ortogrāfijas kļūdu labošanu.

Skolēniem stundas laikā bija ļoti daudz jautājumu, kaut gan, pirms labošanas uzsākšanas, skolotāja bija ar skolēniem pārrunājusi visus kritērijus un atbildējusi uz jautājumiem, kas tajā brīdī radās.

Lai arī stunda dažbrīd šķita haotiska, tās mērķis tomēr bija sasniegts, jo skolēni pilnveidoja prasmi kritiski vērtēt un uzlabot cita darbu. Iespējams, būtu bijis produktīvāk skolēniem piedāvāt mazāka apjoma darbu, tad viņi spētu ņemt vērā visus labošanas kritērijus.

Pozitīvi vērtējams tas, ka skolēnu komentāri par laboto darbu bija pamatoti. Lielākā daļa skolēnu bija objektīvi, vadoties pēc kritērijiem, novērtējuši darbu. Lai arī skolēni priecājās par to, ka var labot kāda cita darbu, tomēr ne visi saprata, kāpēc tas ir būtiski.

6. stunda

Stundas temats. Ieteikumi pārsapņemas rakstīšanai.

Stundas mērķis. Pilnīgot prasmi rakstīt pārsapņemas par izlasīto.

Paredzamais rezultāts.

1. Skolēni tiek rosināti pilnveidot prasmi veidot pārsapņemas.
2. Skolēni ir rosināti veidot pārsapņemas pēc plāna.
3. Skolēni ir apzinājuši publicistikas stila pazīmes.
4. Skolēni ir pilnveidojuši prasmi lietot mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus.

Mācību darba organizācijas formas.

frontālais darbs, individuālais darbs, darbs grupās.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni. *Skolotājas mini lekcija, vingrināšanās, teksta analīze.*

Vērtēšana. skolotāja skolēnu darbu mācību stundā vērtē vārdiski, ar uzslavām, pamudinājumiem, precizējumiem.

Stundas norise.

Skolotāja ienāk klasē, sasveicinās ar skolēniem un aicina viņus apsēsties.

Skolotāja nosauc stundas tematu - "*Ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai*". Skolotāja norāda uz to, ka šīs stundas mērķis ir pilnīgot skolēnu prasmi veidot pārspriedumu. Šajā stundā par pamatu pārspriedumam tiks izmantots publicistikas stila teksts – Sergeja Ļvova raksts "*Par līdzjūtību*" (14. pielikums). Maksimāli labu rezultātu sasniegšanai skolēni strādās grupās, skolēni ar labākiem rezultātiem būs konsultanti, kā arī būs skolēni, kas būs atbildīgi par vārdu skaidrojumiem.

Pirms uzsākt teksta apzināšanu, skolotāja aicina skolēnus atcerēties, kas raksturīgs publicistikas stilam. Skolēni atcerēsies, ka *publicistikas stila tekstam raksturīgs aktuāls temats, iedziļināšanās kādā tematā, vēršanās pie plašas auditorijas, pieejamība visiem, emocionalitāte, ekspresivitāte, tiešums, operativitāte.*

Kad ir noskaidrots, kas raksturīgs publicistikas stila teksta formai, skolotāja mudina skolēnus atcerēties, kas raksturīgs tā valodai. Skolēni atsauks atmiņā, ka *publicistikas stila teksta valodai raksturīgs pamudinājums, rosinājums, retoriski jautājumi, literārās un sarunvalodas apvienojums, atpazīstami izteikumi.*

Skolēniem tiek izdalītas darba lapas (15. pielikums).

Skolotāja sadala skolēnus grupās, katrā grupā trīs skolēni, skolotāja sadala lomas grupā, katrā grupā ir *vadītājs/konsultants, valodas eksperts un atbildīgais par laiku.*

Skolēni tiek aicināti veikt pirmo un otro uzdevumu darba lapās, katram skolēnam ir jāaizpilda sava darba lapa, bet uzdevuma veikšanas laikā skolēni drīkst konsultēties grupas ietvaros, izmantot skaidrojošo vārdnīcu. Par 1. un 2. uzdevumu atbildīgi ir valodas eksperti, tādēļ, kad uzdevumi pabeigti, valodas eksperti precīzi norāda, ka pirmajā uzdevumā ir piedāvāti sinonīmu pāri un nolasa vārdu nozīmi, kas atrasta skaidrojošajā vārdnīcā. Pēc tam katras grupas valodas eksperts nosauc sinonīmus vārdiem *egoisms* un *līdzjūtība*. (*Iespējamie skolēnu sinonīmu varianti: egoisms – bezsirdība, dvēseles kurlums, vienaldzība; līdzjūtība – empātija, līdzpārdzīvojums, iejūtība, sirsnība, atsaucība.*)

Skolotāja norāda uz to, ka pārspriedums arī ir viens no publicistikas stila tekstiem, to uzrakstīt var pēc noteikta plāna. Skolotāja uz ekrāna parāda prezentāciju "*Ieteikumu pārsprieduma rakstīšanai*" (16. pielikums).

Skolotāja komentē prezentācijas otro slīdu, uzsverot, ka plāna punkti jāievēro tādā

secībā, kā tie piedāvāti.

Skolēni tiek rosināti izlasīt S. Ļvova rakstu “*Par līdzjutību*”. Kad skolēni tekstu ir izlasījuši, tiek uzsākta teksta valodas analīze. Skolotāja uzdod jautājumus, skolēni atbild.

Skolotājas jautājumi:

- Kāda teksta stils tas ir? (Publicistikas stila teksts.)
- Kāds runas veids tiek izmantots? (Pārsvarā izmantoti pārsprieduma elementi.)
- Nosaukt teksta gramatiskās, sintaktiskās un stilistiskās īpatnības. (Tekstā ir daudz vienlīdzīgu teikuma locekļu; autors ir izmantojis metaforas, frazeoloģiju, lakoniskus spriedumus; autora viedoklis ir stingrs, bezkompromisa.)

Skolotāja norāda, ka teksta analīzes rezultātus skolēni varēs izmantot komentāra rakstīšanā.

Skolotāja mudina skolēnus formulēt tekstā aprakstīto problēmu. Skolēni formulē dažas problēmas un tiek aicināti ierakstīt tās darba lapās:

- Kā audzināt cilvēkā līdzietību?
- Ne katrs cilvēks ir spējīgs just līdzī. Kā tas ietekmē viņa dzīvi?
- Aktīva līdzjušana: līdzī just – reāli palīdzēt.

Skolotāja uzsver, ka izvēloties vienu problēmu, par to arī jāraksta.

Skolotāja aicina grupas uzrakstīt komentāru par izvēlēto problēmu. Uz ekrāna tiek parādīts 3. – 4. slīds.

Katra grupa nolasa komentārus par tekstu. Kamēr viena grupa lasa, citas grupas tiek rosinātas novērtēt, kas ir lieks, kas nav ņemts vērā, ko varētu vispārināt?

Komentāra piemērs:

Aktīvas līdzjušanas problēma ir bijusi aktuāla visos laikos. Vēršoties pie plašas auditorijas, S. Ļvovs viennozīmīgi nosoda cilvēka vienaldzību pret cita bēdām, ciešanām. Autors min piemēru par veca ārsta pašai dziedzīgo palīdzību. Tāda tipa cilvēkam S. Ļvovs pretstatī egoistiskus, bezjūtīgus cilvēkus.

Raksta autors uzskata, ka agri vai vēlu cilvēka vienaldzība atgriezīsies pie viņa kā bumerangs (“kā mežā sauc, tā atsaucas”). Publicists uzskata, ka egoisms, līdzietības trūkums “ļaudi atrieb sevi”. Lietojot mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, piemēram, metaforu (radiouztvērējs – cilvēka dvēsele), prozaiķis piesaista lasītāju uzmanību cilvēku vienaldzības problēmai. Raksts mudina visus nebūt vienaldzīgiem pret citu cilvēku nelaimi. S.

Ļvovs uzskata, ka līdzjūtībai jābūt aktīvai.

Skolēni tiek rosināti formulēt autora nostāju (5. slīds), lai to veiksmīgi izdarītu, skolotāja mudina skolēnus vēlreiz pārlasīt tekstu un atrast atslēgas vārdus. Pēc tam katra grupa saviem vārdiem formulē autora nostāju par iepriekš izvirzīto problēmu.

Atbilstoši trim iepriekš izvirzītajām problēmām, var formulēt trīs autora uzskatus:

1. Līdzjūtība ir jāieaudzina kopš bērnības, vispirms pašam sevī.
2. Cilvēks, kurš nespēj izrādīt līdzjūtību, ir tikumiski nepilnvērtīgs. "Tikumiskais kurlums" var vērsties pret cilvēku, kurš nespēj būt līdzjūtīgs.
3. Līdzjūtībai jābūt aktīvai. Ir nepieciešams palīdzēt cilvēkiem, negaidot lūgumu.

Skolotāja aicina skolēnus argumentēt līdz šim uzrakstīto (6. slīds).

Argumentu piemēri, kurus minēja skolēni:

- *"Viens no aktīvas līdzjušanas piemēriem tiek aprakstīts R. Blaumaņa novelē "Purva bridējs" Kristīnes attieksmē pret Edgaru. Kristīne vēlas palīdzēt Edgaram atrast īsto dzīves ceļu, diemžēl bez panākumiem."*
- *"Pašreizējā rīkojuma E. Birznieka-Upīša noveles "Šūpotnes" galvenais varonis, apprecot meiteni, kas viņa dēļ ir guvusi fizisku kropļību."*

Uz ekrāna tiek parādīts 7. slīds, kurā apkopoti ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai.

Lai apkopotu šajā stundā paveikto skolotāja uzdod jautājumus:

- Kas stundas laikā šķita vissarežģītākais?
- Kam ir jāpievērš lielāka uzmanība turpmāk, veidojot pārsprieduma tekstus?

Skolotāja mudina mājās apkopot un pilnveidot darba lapās uzrakstītās pārsprieduma daļas.

Skolotāja atvadās no skolēniem, novēlot jauku dienu.

Secinājumi par stundas norisi.

Diplomande uzskata, ka stunda norisinājās veiksmīgi, skolēni novērtēja pozitīvi to, ka viņiem tika piedāvāti ieteikumi pārsprieduma veidošanā. Skolēniem patika tas, ka var veidot pārsprieduma tekstu par īsu rakstu.

Diplomdarba autore novēroja, ka šajā klasē skolēnos ir attīstīta līdzjūtība, līdz ar to viņi piekrita raksta autora viedoklim par to, ka katram cilvēkam jāaudzina sevi, lai veidotos par līdzjūtīgu personību. Izvēlētais raksts rosināja skolēnus domāt un izteikt idejas, kas saistītas ar izlasīto.

Būtu vēlams vairāk uzsvērt to, ka skolēni drīkst konsultēt cits citu, jo šajā stundā skolēni tika sadalīti grupās, tomēr darbu pārsvarā veica individuāli, nekonsultējoties ar klasesbiedriem.

7., 8. stunda

Stundas temats. Noslēguma darbs “Sprieduma teksta veidošana”.

Stundas mērķis. Konstatēt skolēnu prasmes veidot sprieduma tekstu.

Paredzamais rezultāts.

1. Skolēni ir uzlabojuši prasmi veidot kvalitatīvu sprieduma tekstu.

Mācību darba organizācijas formas.

frontālais darbs, individuālais darbs.

Mācību metodes, metodiskie paņēmieni.

Tēmas noslēguma pārbaudes darbs – pārspriedums.

Vērtēšana. Skolēnu darbi tiek vērtēti ar atzīmi pēc pārsprieduma vērtēšanas kritērijiem.

Stundu norise.

Skolotāja ienāk klasē, sasveicinās ar skolēniem, aicina viņus apsēsties.

Skolotāja paziņo, ka šīs ir pēdējās divas mācību stundas, kas saistītas ar tēmas “Sprieduma teksta veidošana” apguvi, tādēļ šajās stundās skolēni rakstīs pārbaudes darbu – pārspriedumu.

Skolēniem tiek izdalītas pārbaudes darba lapas (*17. pielikums*). Skolotāja aicina izlasīt uzdevumu nosacījumus, kad tas izdarīts, tiek noskaidrots, vai ir kādas neskaidrības, ja tā, tad tās tiek precizētas, tad skolotāja novēl labu veiksmi, skolēni uzsāk darbu.

Secinājumi par stundas norisi apkopoti 5. nodaļā.

5. SKOLOTĀJA UN SKOLĒNU SADARBĪBAS REZULTĀTU ANALĪZE UN IZVĒRTĒJUMS

Pētījumu diplomande veica vienā no Jūrmalas vidusskolu 10. klasēm. Par galveno pētījuma mērķi tika izvirzīts – skolēnu sprieduma tekstveides prasmju pilnveide. Šī mērķa īstenošanai tika izveidots tematiskais plānojums, kas tika īstenots astoņās mācību stundās.

Sprieduma tekstveides prasmju attīstīšanai veltītajās stundās skolotāja bija izveidojusi uzdevumus un mācību materiālus, kas ļāva skolēniem izprast sprieduma tekstu būtību, plāna nozīmi sprieduma tekstu veidošanā, teksta papildināšanas paņēmienus. Šajās stundās skolēni tika mudināti vērtēt savu un citu darbu, veidot spriedumu pēc plāna, rakstīt pārspriedumu pēc izlasīta teksta, ievērojot ieteikumus sprieduma teksta izveidei. Skolēniem tika piedāvāti dažādi uzdevumi, lai maksimāli sekmīgi sasniegtu stundām izvirzītos mērķus.

Veicot skolēnu darbu analīzi, diplomande secināja, ka ir ļoti būtiski skaidri formulēt uzdevumu nosacījumus, veidot nepārprotamus ieteikumus, kas arī tika darīts, un tas palīdzēja skolēniem sasniegt labākus rezultātus sprieduma teksta veidošanā nekā iepriekš. Lai arī katram skolēnam bija zināms viens plāns, pēc kura vadīties, veidojot tekstu – spriedumu, darbos atklājās katra skolēna individualitāte, pamatots viedoklis, spriedumi, kas nav šabloniski.

Visas sadarbības laikā tika analizēti skolēnu klases darbi, mājas darbi un temata noslēgumā arī noslēguma pārbaudes darbs. Visus darbus skolēni veica cītīgi, lai arī ne reizi vien atklāja, ka tekstu veidošana nav viņu mīļākā nodarbe. Daudzkārt klases darbos skolēni atklāja patstāvīgus un oriģinālus spriedumus par izlasīto, dzirdēto, redzēto.

Apkopojot skolēnu atbildes uzdevumos un pašnovērtējumos, diplomdarba autore secina, ka skolēni ir izpratuši plāna nozīmi sprieduma veidošanā, veidus kā papildināt tekstu, skolēni spēj izteikt patstāvīgu un pamatotu viedokli.

Skolēniem bija iespēja labot kāda cita darbu, daži šīs stundas secinājumi lasāmi zemāk:

1. *“Iepriekš nevarēju saprast, kāpēc rakstu darbi tik ilgi tiek laboti, tagad saprotu, ka tas ir ļoti ilglaicīgs process, lai vērtējums būtu pēc iespējas objektīvāks.”*
2. *“Ir ļoti interesanti labot cita darbu, jo tā ir iespēja paskatīties uz sevi no malas, saprast, kā pielautās kļūdas ietekmē kopvērtējumu.”*
3. *“Tagad, kad esmu iepazinis, pārsprieduma vērtēšanas kritērijus, ceru, ka varēšu labāk uzrakstīt nākamo pārspriedumu.”*

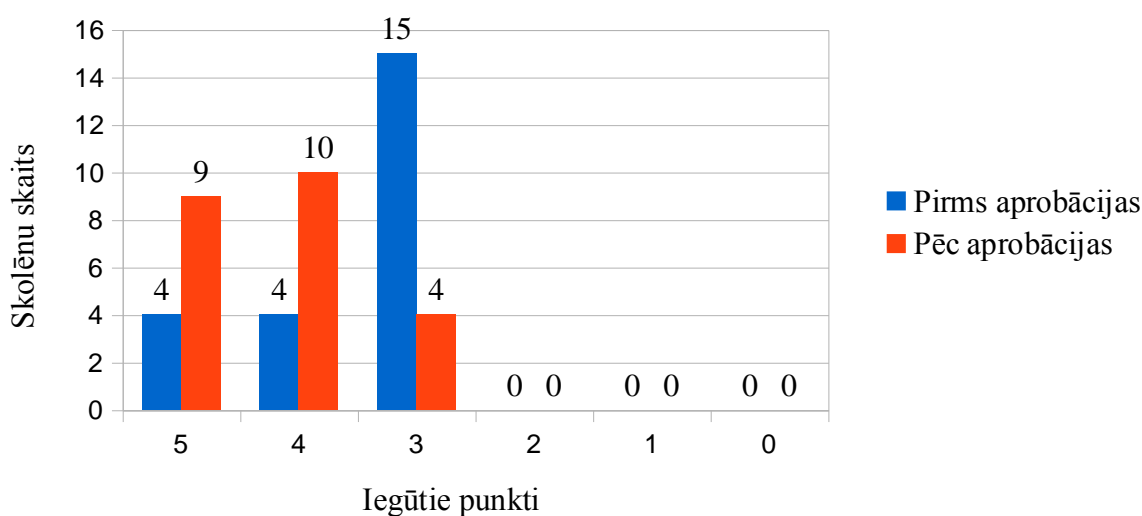
4. “Bija ļoti grūti labot cita darbu, jo saprotu, ka pati dažreiz pieļauju kļūdas un gribētu, lai pret manis pieļautajām kļūdām skolotāja būtu iecietīgāka, tāpēc negribēju šī darba labošanā būt piekasīga.”

Pēc skolēnu secinājumiem, var saprast, ka skolēni cenšas mācīties no citu kļūdām un izprast to, kā var izvairīties no šādu kļūdu pieļaušanas savos darbos.

Pēdējās divas stundas bija veltītas noslēguma darba – pārsprieduma – rakstīšanai. Skolēnu un skolotājas sadarbības rezultāti atklājas diagnosticējošā darba un noslēguma darba rezultātu salīdzinājumā (18. pielikums).

Kopvērtējumā skolēnu sasniegumi ir uzlabojušies pēc visiem kritērijiem, piemēram, 1. diagrammā salīdzināti punkti, kas iegūti par temata izpratni. Ir divreiz pieaudzis to skolēnu skaits, kas izprot tematu pilnīgi un spēj izteikt patstāvīgas domas, spriedumus, atziņas, kā arī to skolēnu skaits, kuru veidotā teksta saturs atbilst tematam un tajā paustas dažas patstāvīgas domas, idejas. Iespējams, šāda tendence izskaidrojama arī ar to, ka diagnosticējošā un noslēguma darba nosacījumi bija nedaudz atšķirīgi, diagnosticējošā darbā tika piedāvāti trīs temati, par kuriem skolēni varēja rakstīt, bet noslēguma darbā skolēniem tika piedāvāts *mini teksts* un viens temats, kas saistīts ar šajā tekstā ietverto domu. Pēc skolēnu rezultātiem var secināt to, ka veidot savu tekstu ir vienkāršāk, ja ir kāds avots, uz kuru balstīt savas idejas. Jādomā, ka skolotājas piedāvātie ieteikumi stundā pirms noslēguma darba bija noderīgi un arī tas var būt par iemeslu skolēnu rezultātu uzlabošanai.

Temata izpratne

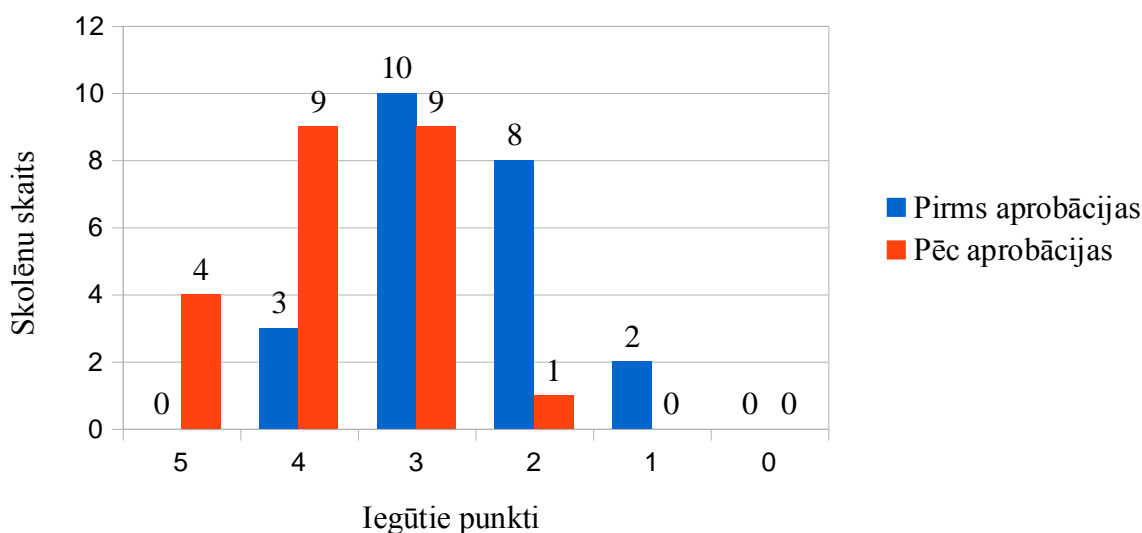

5.1.att. Temata izpratne: koprezultātu salīdzinājums pirms un pēc aprobācijas

Manāmi uzlabojusies ir skolēnu prasme veidot argumentētus spriedumus, kas pirms

aprobācijas radīja grūtības. Varbūt arī šī kritērija vērtējumu uzlabošanās saistīta ar uzdevuma veidu, jo skolēniem pirms pārsprieduma rakstīšanas bija jāatbild uz jautājumu par to, vai viņi piekrīt mini tekstā izteiktajai domai. Iespējams, ka tas ļāva ilgāk apdomāt viedokli, rast tam pamatojumu, ja nepieciešams mainīt savu viedokli. Ar šāda uzdevuma palīdzību skolēni tika sagatavoti pārsprieduma rakstīšanai, tas bija brīdis, kurā skolēni varēja apkopot domas, nevis uzreiz “mesties iekšā” pārsprieduma rakstīšanā. Daži skolēni sava viedokļa argumentācijai minēja to, “*ka cilvēks ir viens veselums, kas veidots no daudzām niansēm, kas pilnvērtīgi funkcionē tikai kopveselumā*”, daži – atsaucās uz sabiedrībā pazīstamu cilvēku tēliem, citi – minēja piemērus no literatūras. 2. diagrammā ir salīdzināti argumentācijas prasmes rezultāti pirms un pēc aprobācijas.

Argumentācija

5.2.att.. Argumentācija: koprezultātu salīdzinājums pirms un pēc aprobācijas

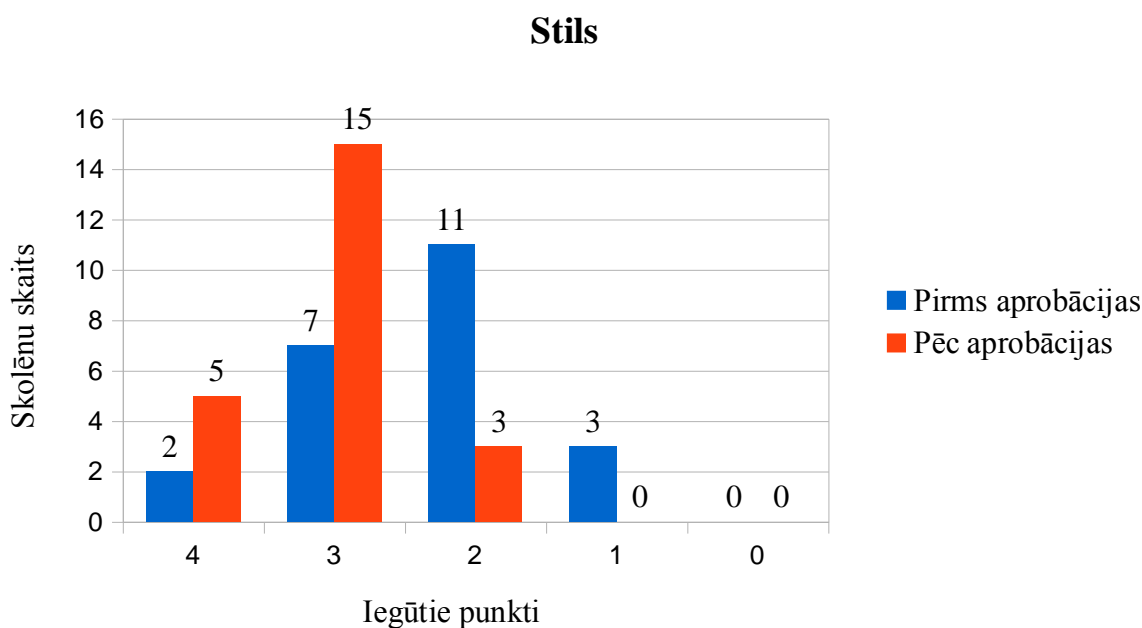
Diagrammā redzams, ka četriem skolēniem ir izdevies sasniegt maksimālo vērtējumu, deviņi skolēni ieguvuši 4 un 3 punktus, un vairs tikai viens skolēns saņēmis 2 punktus.

Arī skolēnu prasme ievērot apjomu ir uzlabojusies – 21 no 23 skolēniem ir spējuši ievērot noteikto teksta apjomu. Jādomā, ka teksta papildināšanas paņēmieni apzināšana ir veicinājusi skolēnu prasmi ievērot apjomu. Tāpat kā iepriekšējā kritērijā arī teksta daļījumu rindkopās veiksmīgi īstenojuši 21 no 23 skolēniem.

Pozitīvi vērtējams tas, ka arī skolēnu prasme ievērot secīgumu teksta izklāstā ir uzlabojusies, rakstot noslēguma pārbaudes darbu visi skolēni ir saņēmuši divus vai trīs punktus par secīgu domas izklāstu. Iespējams, skolēniem palīdzēja iepriekšējā stundā apzinātais plāns un skolotājas ieteikumi.

Diplomandai lielu gandarījumu sagādāja tas, ka divas reizes palielinājās to skolēnu skaits, kas ieguva maksimālo vērtējumu par vārdu krājumu. Tas apstiprina to, ka pašsaprotamai informācijai ir jābūt sistematizētai, lai arī skolēni ļoti labi arī iepriekš zināja, ka, izmantojot sinonīmus, minot piemērus, skaidrojot jēdzienus, var palielināt teksta apjomu un dažādot teksta valodu, tomēr tikai pēc tam, kad tas tika apkopots un precizēts, skolēni tiešām sāka izmantot šos paņēmienus, lai bagātinātu sava veidotā teksta valodu.

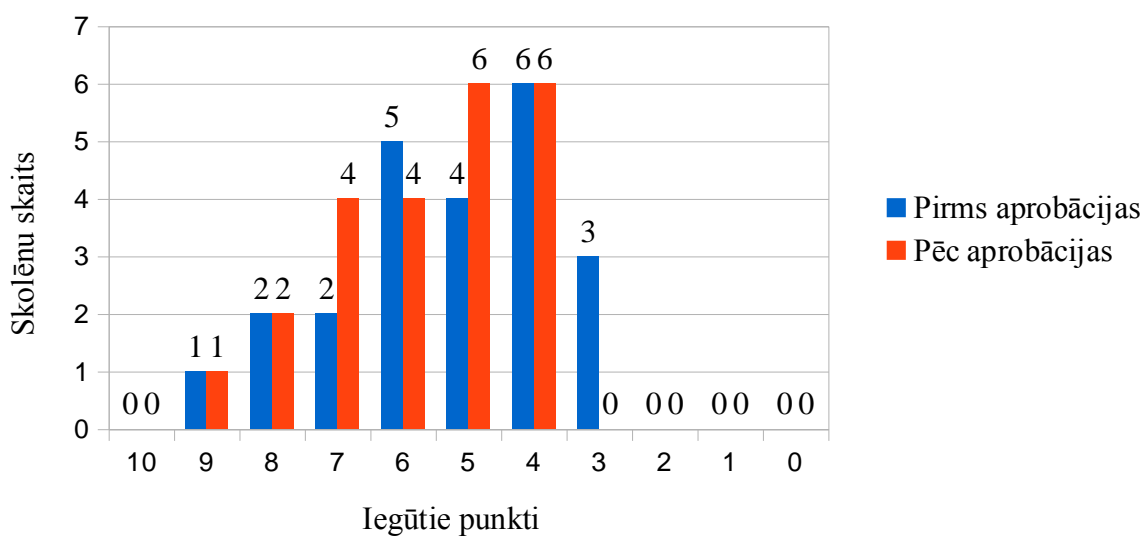
Cita teksta labošana labvēlīgi ietekmēja skolēnu stila kļūdas, t.i., to samazināšanos. Skolēni, labojot cita darbu, varēja novērtēt sevi no malas, lasīt darbu, kas ir līdzvērtīgs viņa veidotajiem darbiem. Tekstā, ko skolēni laboja vienā no stundām, bija ietvertas stila kļūdas, kas bieži rodas arī skolēnu rakstu darbos, piemēram, prievārdu *dēļ* un *priekš* lietojums, saikļa *ka* un vietniekvārda *kad* lietojums. Stila kļūdu vērtējumu salīdzinājums pirms un pēc aprobācijas apkopots 3. diagrammā.

5.3.att. Stila kļūdas: koprezultātu salīdzinājums pirms un pēc aprobācijas

Interesanti ir tas, ka arī skolēnu interpunkciju prasmi vērtējums ir uzlabojies (4. diagramma), lai gan aprobācijas laikā īpaša uzmanība to uzlabošanai netika pievērsta. Iespējams, ka rezultātu uzlabošanās pēc šī kritērija arī ir saistāma ar to, ka skolēniem pirms pārsprieduma rakstīšanas bija brīdis, lai apdomātu idejas, veicot uzdevumu. Tādēļ, labi apzinoties, par ko tiks rakstīts, teikumi tiek formulēti skaidrāk, līdz ar to ievietot tajos iederīgas pieturzīmes ir vienkāršāk.

Ortogrāfija, interpunkcija

5.1.att. Ortogrāfija, interpunkcija: koprezultātu salīdzinājums pirms un pēc aprobācijas

Salīdzinot diagnosticējošā un noslēguma darba rezultātus, var secināt, ka uzlabojumi pēc visiem kritērijiem vērojami lielākai daļai skolēnu, tikai dažiem skolēniem nav vērojami būtiski uzlabojumi, bet tas pamatojams arī ar to, ka daži no šiem skolēniem neapmeklēja visas mācību stundas, kurās tika realizēta metodiskā materiāla aprobācija sprieduma tekstveides pilnveidei.

Secinājumi

1. Skolēnu tekstveides prasmes analīzei un pilnveides iespēju apzināšanai tiek veltīti daudzi pētījumi, taču skolēnu rezultāti vēl joprojām ir viduvēji, tas liecina par to, ka skolotājiem ir jāvelta vairāk laika tekstveides prasmes attīstīšanai un pilnveidošanai, tā kā šīs prasmes pilnveidošana ir ļoti laikietilpīgs process, skolotājam ir jāplāno tas mērķtiecīgi.
2. Skolēnu rakstu darbi liecina par to, ka šo darbu autori nespēj saistīt domas vienotā veselumā, tajos paustās idejas ir saraustītas, tāpēc skolotājam jārada klasē gaisotne, kas veicina tādas personības attīstību, kas tiecas uz veselumu, nevis fragmentārismu.
3. Tā kā darbs ar tekstu vairāk vai mazāk tiek īstenots visu mācību priekšmetu apgūvē, tad ir svarīgi, ka skolēni izprot teksta jēgu, mērķi, spēj analizēt tekstu, lai iegūtu sev nepieciešamo informāciju, veikt datu atlasīšanu tekstā.
4. Skolotājam jānācās tradicionālas lietas, zināšanas pasniegt citādi, jo tad tas ieinteresē skolēnus, motivē viņus mācīties. Apgūstot kaut ko tradicionālu, jaunā formā, skolēni gūst gandarījumu par to, ka jau zina apgūstamo tematu, bet atklāj tā jaunu veidu.
5. Pētnieciskās darbības norises laikā apliecinājumu guva tas, kas atklāts Centralizēto eksāmenu darbu analīzē – bieži skolēniem trūkst argumentācijas prasmes, sava viedokļa, ideju pamatošanai, skolēnu vārdu krājums ir diez gan ierobežots, skolēniem rada grūtības vairāku domu saistījums vienā veselumā.
6. Pētījuma laikā apstiprinājās, ka skolēnus interesē teksti, kas saistīti ar ikdienas dzīvē sastopamām parādībām, jo skolēni labi izprot šos

tekstus un var paust viedokli par tiem.

7. Pēc sarunas ar vairākiem latviešu valodas un literatūras skolotājiem, darba autore secināja, ka metodiskais atbalsts nav pietiekams skolēnu tekstveides prasmes pilnveidošanai. Ir pieejami dažādi materiāli šo prasmju pilnveidei, bet tie nav veidoti, lai ieinteresētu visus skolēnus.
8. Salīdzinot skolēnu rezultātus diagnosticējošajā darbā un noslēguma pārbaudes darbā, var secināt, ka skolēni daudz labāk spēj uzrakstīt sprieduma tekstu, tad, ja pirms rakstīšanas, ir kāds domāšanu rosinošs uzdevums, kura laikā skolēni var sistematizēt domas par noteiktu tematu.
9. Veicot izmēģinājumdarbības analīzi, diplomande secināja, ka īstenojot pētījuma izvirzīto mērķi izdevās daļēji, jo, kā vairākkārt jau tika minēts, tekstveides prasmju pilnveide ir ļoti laikietilpīgs process, lai gūtu manāmus rezultātus, nepieciešams strādāt ar skolēniem vairāku gadu garumā.
10. Kopumā var secināt to, ka lingvistu izstrādātie materiāli ir piemēroti tam, lai ts aprobētu skolā ar mērķi uzlabot skolēnu tekstveides prasmes.

15. **Γῆρόζκ ἄᾶ Ζόσ ηᾶκζ, Č. A.** *Čēišqkūā ḡsōāū ī īlāgó `ēūzīēqkčž. Nīg 2 G.: Čēā-āī Ažāāāğčč qāóz NŃNŠ, 1963.*
16. **Γóšōāā, A. A.** *Ōišgū šqīñū ḡ ḡázñīg īšč ōišgčšīāqkčč ḡázñīāūō ógākčč ūzīēūkčzīā.*
17. **Āāčēā, A. A.** *×ḡākčā, šāōāščšīāqkčā č qkķīñčšīāqkčā čķīñšqkķīcī ḡázñḡ: Ó÷āīkīā īñīčā. – G.: Āūñqā` ūzīēā, 1985.*
18. **Āčķīčšāīā, A. A.** *Łšīēāgq qāñīšñāq č ḡāī- šč` ḡñčēāč. — G.: Čīñēčñčēāḡ, 1961.*
19. **Гаспаров, Б. М.** *Язык, память, образ. Лингвистика языкового существования. М.: “Новое литературное обозрение”, 1996.*
20. **Ćīšūzīā, A. Č.** *Šónñzq` ḡñčēčñčzq. Nñčēčñčzq ḡázñḡ č ōókzōčīkqēūkq` ḡñčēčñčz. Ó÷āī. āē` ļāāčīč÷āñzčō ókčāāšñčḡñīā č cógākčḡqšqūō āōēīā. — G.: AŃN: Añšāēū, 2006.*
21. **Ćščīāā, I. A.** *ḡázññāq` zīglāḡākōč` : ēčķāčññč÷āñzčč, ĩčōtēčķāčññč÷āñzčč č īķñēčķāčññč÷āñzčč qkqēčē: gīkīčšqōč`. G.: AŁZčLŁŠĪ, 2009.*
22. **Ćšcūāāā, E. Č., Ōóščzīāā E. A.** *Āāāāđkčā ā ḡāīščž gāēzōēūñóšķtē zīgšōkčzqōčč. Āīšīkāē: ĀĆÓ, 2003 (2004).*
23. **Čāqōīāā, A. A.** *Ōāķīgāk āčqēāzñkīč `ēūzīāīč ēč÷ķīñḡč. — Nīgñz: Nīgñzčč cīñ. ók-ḡ, Žāšāóēīā, Ž. K. Šónñzčē `ēūz č `ēūzīāq` ēč÷ķīññū. 1-ā čēā. G.: «Kqóžā», 1987.*
24. **Žāšāóēīā, Ž. K.** *Šónñzčē `ēūz č `ēūzīāq` ēč÷ķīññū — G.: ÓŠNŃ, 2002.*
25. **Žāšāóēīā, Ž. K., Žšāñčēūkčzīāā A. A.** *Šónñzq` `ēūzīāq` ēč÷ķīññū č ēqāq÷č āā čēō÷ākč` // βēūz č ēč÷ķīññū. G., 1989. N. 3–11.*
26. **Žīēčqā, G. K.** *Ī šā÷āāīč ḡčñḡāgķīñḡč kqó÷ķīcī ḡñčē` ḡšqākčñāēūkī ḡ kázñīšūgč āšóččgč. – Łāšgū, 1972.*
27. **Ēāāšīāā, Č. A.** *Nī÷čķākčā-šqññóēāđkčā zqz šqēķīāčāķīññū āñīšč÷ķīcī ḡázñḡ: ĩqēīāūā ōqšqzñāščññčč. 2011 piekļuve tiešsaistē:
<http://www.dissercat.com/content/sochienie-rassuzhdenie-kak-razno-vidnost-vmorichnogo-teksta-bazovyie-kharakteristiki>. [skatīts: 12.02.2015.]*
28. **Ēāāūēāķñzā`, N.** *Īó÷ākčā ōññkīē č ĩčñūgākķkīē šā÷č (ḡā`ēāqkqā` šā÷ū). gāñīāčzq ĩšļīāīāqkč` šónñzīcī `ēūzq ā ūzīēā. ĩā šāāqzōčč gčōāčēā ĩāščķīāq. gīñzāq:*

41. **Νόνια, Č. I.** *Čňňĩšć` ēūzīēķqķć`*. G.: Āīñņīz - Ēaļāā, 1979. 295 n.
42. **Ņčģīōāā, Ā. I.** *Āčqēāzňķūč ħēīāqšū ēč-ķī- ħņč: ó-āī. ĩñījčā.* — Uqāščķńz, 1971.
43. **Ņšī`ķńzā` , Ā.Ņ.** *Ž āīļšīhó ī ēčķcāčňņč-āňzčđ ļščēķqzqđ đóķzđčīķqēiķūđ ħņčēāč.* Īñā. šāā. Ā.Ņ. Ņšī`ķńzā` . – G., 1978.

PIELIKUMI

1.pielikums. Jautājumi sarunai ar atviešu valodas un literatūras skolotājiem.

1. Ir zināms, ka mūsdienu skolēniem ne vienmēr patīk veidot tekstus, Jūsaprāt, kādēļ ir tāda situācija?
2. Ar kāda veida tekstiem Jūsu klases skolēni labprātāk strādā un kādēļ ar šo veidu tekstiem?
3. Ar kādām grūtībām galvenokārt saskaras skolēni Jūsu klasē, kad viņi veido tekstu?
4. Ar kādām grūtībām saskaras skolotājs, kad mēģina pilnveidot skolēnu tekstveides prasmes?
5. Vai mācību materiāli palīdz risināt šīs problēmas? Atbildi, lūdzu, pamatojiet.
6. Ko didaktiski nepieciešams darīt, lai motivētu skolēnus veidot tekstus?

2. pielikums. Skolēnu anketas paraugs.

Labdien! Esmu Latvijas Universitātes, Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes, Skolotāju izglītības nodaļas 4. kursa studente Diāna Sjomkāne. Sava diplomdarba "10. klases skolēnu sprieduma tekstu veidošanas prasmes pilnveides didaktiskās iespējas" izveides nolūkos vēlos uzdot Tev dažus jautājumus.

1. Lūdzu, turpini teikumus.

1) Spriedums ir teksts _____

2) Arguments ir _____

3) Viedoklis ir _____

4) Pamatots vērtējums ir _____

5) Secinājums ir _____

2. Vai, Tavuprāt, vajag mācēt veidot tekstus – spriedumus? Lūdzu, atzīmē ar "X" atbilstošo atbildes variantu un pamato to.

Jā;

nē.

3. Kāpēc Tev ne vienmēr patīk rakstīt sprieduma tekstus?

4. Kādas grūtības Tev rodas, rakstot sprieduma tekstus? Lūdzu, atzīmē ar “X” atbilstošo atbildes variantu, ja nepieciešams papildini.

Grūtības:

☐ ievērot secīgumu domu izklāstā;	☐ lietot plašu vārdu krājumu;
☐ pamatot savu viedokli;	☐ ievērot interpunkcijas normas;
☐ ievērot tematu;	☐ ievērot ortogrāfijas normas;
☐ izvēlēties atbilstošus vārdus;	☐ ievērot teksta apjomu;
☐ ievērot vienotu stilu;	☐ citas, lūdzu, precizē.
-

6. Kas, Tavuprāt, varētu uzlabot Tavu prasmi veidot sprieduma tekstus? Lūdzu, atzīmē ar “X” atbilstošo atbildes variantu, ja nepieciešams papildini.

☐ Vecāku palīdzība;	☐ masu mediju ietekme;
☐ skolotāju palīdzība;	☐ grāmatu lasīšana;
☐ skolas biedru palīdzība;	☐ cits, lūdzu, precizē.

Lūdzu, pamato atbildi!

7. Kā Tu vērtē savu prasmi veidot sprieduma tekstus?

☐ ļoti labi;	☐ slikti;
☐ labi;	☐ ļoti slikti.
☐ vidēji;	

Lūdzu, pamato atbildi!

Tevis sniegtā informācija tiks izmantota tikai un vienīgi diplomdarba izstrādē.
Paldies par atsaucību!

4. pielikums. Diagnosticējošā darba rezultāti.

Skolēna iniciāli/ Vērtēšana kritēriji, punkti	Temata izpratne	Argume ntācija	Apjoms	Rindko pas	Secīgu ms	Vārdu krājums	Stils	Ortogrāfija, interpunkci -ja	Kopā
	5	5	2	2	3	3	4	10	
K. A.	5	3	2	2	2	2	2	6	24
G. D. B.	4	3	2	2	2	2	3	6	24
V. B.	3	2	1	2	1	2	2	4	17
D. B.	4	4	2	2	3	3	4	6	28
L. Č.	3	3	2	2	2	3	3	5	23
P. Č.	3	2	1	1	2	2	2	4	17
V. K.	3	1	2	2	1	1	2	3	15
E. K.	5	3	2	2	3	2	4	4	21
E. K.	3	2	2	2	3	2	2	5	21
S. K.	3	2	2	1	2	2	1	3	16
L. L.	3	2	1	2	3	2	1	4	18
E. L.	4	3	2	2	2	3	3	7	26
E. L.	3	3	2	2	3	3	2	8	26
E. L.	3	2	2	2	1	2	2	4	18
T. L.	3	1	2	2	2	2	3	5	20
E. K. M.	3	2	1	2	1	1	2	4	16
R. S.	5	3	2	2	3	3	3	9	30
S. S.	3	3	2	2	2	1	2	6	21
U. R. S.	3	2	1	2	2	2	2	5	19
K. V.	3	3	2	1	1	2	1	3	14
N. D. V.	4	4	2	2	3	3	3	7	28
A. V.	5	4	2	2	3	2	3	8	29
E. V.	3	3	2	2	3	2	2	6	23

5.pielikums. Pārsprieduma vērtēšanas kritēriji.

P.	Saturs		Kompozīcija			Vārdu krājums (3)	Stils (4)
	Temata izpratne (5)	Argumentācija ** (3/4+1=4/5)	Apjoms (2)	Rindkopas (2)	Secīgums (3)		
5	Temats izprasts, patstāvīgas domas, radoši spriedumi, atziņas, vērtējums.	** Skolēns saņem papildu vienu punktu , ja ir izmantot 2 un vairāk Latvijas kultūras vai (un) latviešu literatūras fakti un nav pieļāvis vērtētājam objektīvi konstatējamu fakta kļūdu.					
4	Saturs atbilst tematom, atsevišķas nozīmīgas, patstāvīgas domas, spriedumi, atziņas, vērtējums.	Skolēns ar mērķtiecīgi izvēlētu(2 un vairāk) Latvijas kultūras un (vai) latviešu literatūras faktu materiālu spējis atklāt un pierādīt izvēlēto tematu. Argumenti atklāj indivīda vērtību sistēmu un tās nozīmi viņa dzīvē. **Fakti ir raksturoti/komentēti.					
3	Daļēji atklāts temats, tas sašaurināts vai paplašināts, novirze no temata. Vienpusīga, fragmentāra pieeja galveno problēmu risinājumam, neveikli/trafārti spriedumi.	Izmantoti (2 un vairāk) Latvijas kultūras un (vai) latviešu literatūras fakti savu spriedumu argumentēšanai parāda, ka skolēns prot orientēties izvēlētajā temātā. Pietrūkst mērķtiecības šo faktu atlasē (kāpēc konkurētspējīgs fakts tiek izmantots). **Fakti ir raksturoti.	Darba kompozīcija pilnībā atbilst pārsprieduma uzbūvei, mērķtiecīgi atklāta doma.	Tematam atbilstoša valoda, pamatoti vārdu izvēle, daudzveidīgas, saturam pakārtotas teikuma konstrukcijas.	2-3 stila kļūdas.		
2	Temata virspusēja sapratne, novirze no temata, bezpersonisks darbs.	Izmantoti 2 Latvijas kultūras un (vai) latviešu literatūras fakti nav pārliecinoši spriedumu pamatošanai. **Fakti ir informatīvi (nosaukti, pieminēti), tie ir daļēji raksturoti.	Ir ievērotas noteiktas apjomiskas	Ievērots daļējums rindkopās, jauna doma jaunā rindkopā, iztīrījuma vairākas rindkopas, atkāpes no kreisās pusēs.	Darbs pilnveidīgs, bet pietrūkst mērķtiecības galvenās domas atklāsmē.	Tematam atbilstoša valoda, pamatoti dažādu konstrukciju teikumi.	4-7 stila kļūdas.
1	Daļēji mainīts temats, temata vulgarizācija	Darbā ir vispārīgi spriedumi, maznozīmīgi Latvijas kultūras un (vai) literatūras fakti vai ir tikai 1 Latvijas kultūras vai	Darba apjoms par mazu	Nav ievērots viens no nosacījumiem	Nepamatoti plašs/īss/nepilns vārdu krājums un lietojums,	8-12 stila kļūdas.	

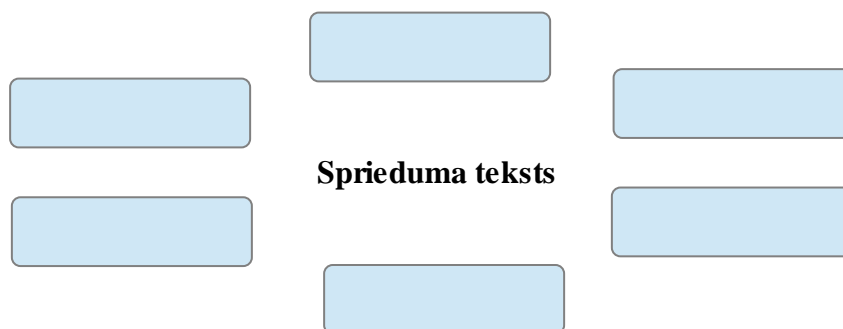
		latviešu literatūras fakts/ tikai pasaules kultūras un (vai) literatūras fakti. **Fakti (citādi) ir tikai nosaukti , pieminēti	vai lielu (70/130%).	m.	ievada/no beiguma nav vai mainīts virsraksts u. c.	vienveidīgas konstrukcijas teikumi.	
0	Saturs neatbilst tematam*	Dominē vispārīgi spriedumi par Latvijas kultūru vai latviešu literatūru, kas nav saistīti ar konkrētiem faktiem. Skolēns izmanto tikai paša pieredzi.	Darba apjoms (līdz 70%).	Nav ievērotas rindkopas.	Darbam nav plānveidīgas uzbūves, trūkst vairākas daļas.	Vārdu krājums traucē uztvert domu	13 un vairāk stila kļūdu.

*Darba apjoms līdz 120 vārdiem - darbu nevērtē. Darba apjoms līdz 249 vārdiem - kļūdu skaitu reizina ar 2. * Darbs neatbilst tematam - 0 punkti par saturu un argumentāciju, vērtē kompozīciju un valodu. **Argumentācija - ja 3 vai 4 punkti par argumentāciju, saņem 1 papildu punktu par faktu pareizību.*

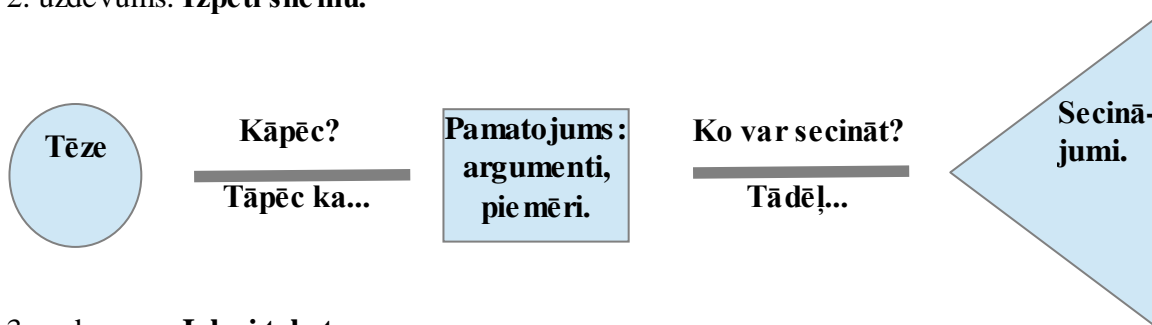
/Avots: Centralizētā eksāmena latviešu valodā 12. klasei 3. daļas vērtēšanas kritēriji./

Darba lapa "Sprieduma teksta uzbūve" 1. variants.

1. uzdevums. **Papildini ideju tīklu.**

2. uzdevums. **Izpēti shēmu.**

3. uzdevums. **Izlasi tekstu.**

Vārds kā zīmējums

Cik precīzi un izteiksmīgi it pilsētu, valstu un kalnu nosaukumi!

Lasi to, un reizēm šķiet, ka talantīgs grafiķis ar precīziem spa;vas vilcieniem atspoguļojis vārdā ģeogrāfiskās vietas tēlu, kādu būtisku tās vēstures faktu.

Konstantinopolei pamatus lika imperators Konstantīns, tāpēc to nosauca par Konstantīna pilsētu; Sanktpēterburgu cēla cars Pēteris Pirmais. Nīderlande ir *zemā zeme*. Izrādās, ka Holandē pat ir vietas, kur stārķu ligzda, kas ierīkota uz jumta, atrodas zemāk par jūras līmeni. Monblans – *Baltais kalns* – savu nosaukumu ieguvus sniega klātās virsotnes dēļ. Pamirs ir Mītras, Saules dieva, pakāje (no senirāņu val. *Pa-i-mihr*). Tjanšana kalnu nosaukums burtiskā tulkojumā nozīmē *Debesu kalni*, bet Altajs – *Dieva kalni*.

Cilvēkiem izsenis ir šķitis ērti lietot šādus ģeogrāfisko vietu "zīmējumus", kuros ieraugāma kāda no objekta pazīmēm.

(pēc L. Uspenska)

4. uzdevums. **Izmantojot 3. uzdevuma tekstu, izveido precīzu plānu.**

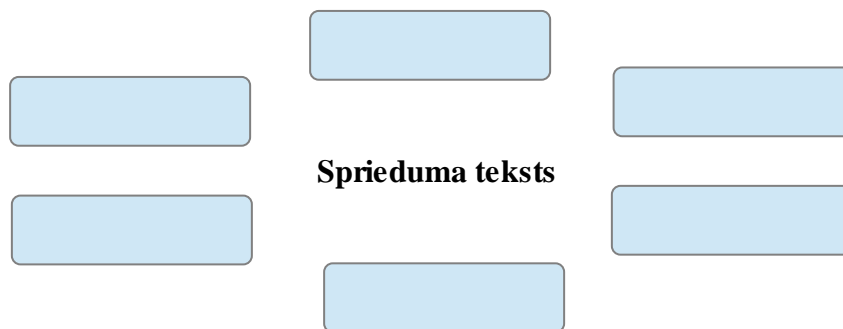

5. uzdevums. **Papildini tabulu. Atrodi pats savus piemērus.**

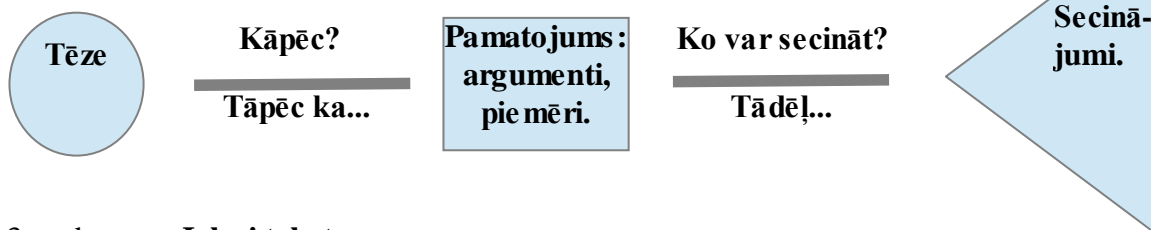
Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc šajā ielā dzīvojošo nodarbošanās veida.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc tā, kas raksturīgs šai ielai.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu slaveniem cilvēkiem.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu vēsturiskiem notikumiem.	Ielu nosaukumi, kas nosaukti dabas objektu vārdā.
<i>Tirgoņu iela, Kalēju iela.</i>	<i>Torņa iela, Akas iela, Noliktavas iela, Baznīcas iela.</i>	<i>Aspazijas bulvāris, Raiņa bulvāris, Puškina iela, Šekspīra iela, Pulkveža Brieža iela,</i>	<i>13. janvāra iela, 11. novembra krastmala, Brīvības iela.</i>	<i>Aveņu iela, Ceriņu iela, Rožu iela, Mēness iela, Stirnu iela, Lubānas iela</i>

Darba lapa "Sprieduma teksta uzbūve" 2. variants.

1. uzdevums. **Papildini ideju tīklu.**

2. uzdevums. **Izpēti shēmu.**

3. uzdevums. **Izlasi tekstu.**

Ielu nosaukumi

Kopš seniem laikiem dažādās zemēs ielām tiek doti dažādi vārdi.

Piemēram, iela tika nosaukta pēc nodarbošanās, kas bija raksturīga šajā ielā dzīvojošiem cilvēkiem, vai pēc tā, kuru pirmo satika izveidotajā ielā, piemēram, *Tirgoņu iela*, *Kalēju iela*. Ielas vārds varēja rasties arī no tā, kas atradās šajā vietā, bija tai raksturīgs, piemēram, *Torņa iela*, *Akas iela*, *Noliktavas iela*, *Baznīcas iela*. Ielas mēdza nosaukt slavenu cilvēku, nozīmīgu notikumu vārdā, piemēram, *Aspazijas bulvāris*, *Raiņa bulvāris*, *Puškina iela*, *Šekspīra iela*, *Pulkveža Brieža iela*, *13. janvāra iela*, *11. novembra krastmala*, *Brīvības iela*.

Arī ielas izskats vai tās atrašanās vieta varēja būt pamatā ielas nosaukumam, piemēram, *Smilšu iela*, *Akmeņu iela*, *Mazā Kalna iela*, *Ezermalas iela*, *Meža iela*. Bieži vien nosaukšanai izmantoti dažādu dabas objektu, apdzīvotu vietu nosaukumi, piemēram, *Aveņu iela*, *Ceriņu iela*, *Rožu iela*, *Mēness iela*, *Stirņu iela*, *Lubānas iela*, *Dricāņu iela*, *Gaiziņa iela*, *Kurzemes prospekts*, *Jelgavas iela*, *Višķu iela*, *Gaujas iela*.

Re, kā izrādās, ka ne tikai vēstures grāmatās, bet arī... ielu nosaukumi mums spēj daudz ko pastāstīt par valsti, tās cilvēkiem, dabu, nozīmīgiem notikumiem.

(pēc M. Gavriļina, A. Vulāne "Valodā veldzējas tautas dvēsele...", 64. lpp.)

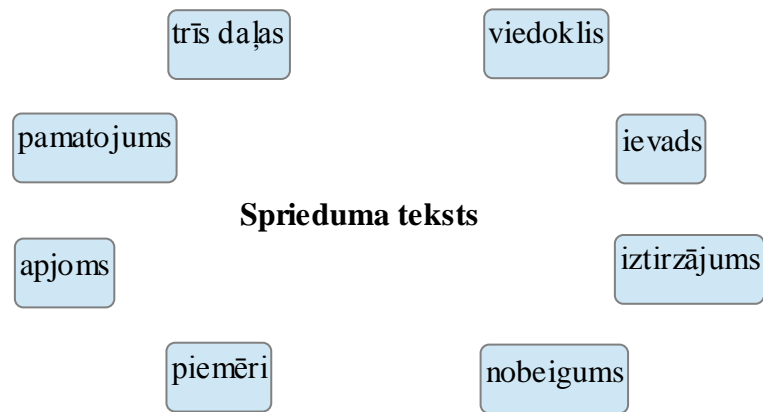
4. uzdevums. **Izmantojot 3. uzdevuma tekstu, izveido precīzu plānu.**

5. uzdevums. **Papildini tabulu. Atrodi pats savus piemērus.**

Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc šajā ielā dzīvojošo nodarbošanās veida.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc tā, kas raksturīgs šai ielai.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu slaveniem cilvēkiem.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu vēsturiskiem notikumiem.	Ielu nosaukumi, kas nosaukti dabas objektu vārdā.
<i>Tirgoņu iela, Kalēju iela.</i>	<i>Torņa iela, Akas iela, Noliktavas iela, Baznīcas iela.</i>	<i>Aspazijas bulvāris, Raiņa bulvāris, Puškina iela, Šekspīra iela, Pulkveža Brieža iela,</i>	<i>13. janvāra iela, 11. novembra krastmala, Brīvības iela.</i>	<i>Aveņu iela, Ceriņu iela, Rožu iela, Mēness iela, Stirnu iela, Lubānas iela</i>

7.pielikums. Ideju tīkls "Sprieduma teksts".

8.pielikums. Skolotājas prezentācija “Sprieduma teksta uzbūve”.

<h2 style="text-align: center;">Sprieduma teksta uzbūve</h2>	
<p>Kopš seniem laikiem cilvēki ir pārliecināti, ka tautas valoda saistīta ar tās dvēseli, ar tās garīgo dzīvi.</p> <p>Izcilais vācu valodnieks V. Humbolts savā laikā rakstīja: “Valoda ir tautas gars, un tautas gars ir tās valoda.” Vēlāk vācu filozofs M. Heidegers valodas jēdzienu formulēja šādi: “Valoda ir esamības mājas.” Krievu kulturologs J. Stepanovs [...] atzīstot, ka valoda ir “gara mājoklis” un “domas plašā telpa”. [...] Z. Mauriņa atzinusi, ka valoda “ir tautas elpa, tās dvēsele, tās dzīvība”.</p> <p>No šo ievērojamo cilvēku izteikumiem var secināt, ka, apgūstot valodu, mēs apgūstam tautas garu un dvēseli. Un arī to, ka vienaldzībapret savu dzimto valodu, lai kādā veidā tā izpaustos, ir vienaldzība pret tautas likteni [...].</p> <p><small>(pēc M. Gavriļina, A. Vulāne “Valodā veidzējas tautas dvēsele...”, 64. lpp.)</small></p>	<h2 style="text-align: center;">Tēze</h2>
<h2 style="text-align: center;">Pamatojums</h2> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <ol style="list-style-type: none"> 1. V. Humbolts rakstīja: “Valoda ir tautas gars, un tautas gars ir tās valoda.” 2. Vācu filozofs M. Heidegers valodas jēdzienu formulēja šādi: “Valoda ir esamības mājas.” 3. Krievu kulturologs J. Stepanovs [...] atzīstot, ka valoda ir “gara mājoklis” un “domas plašā telpa”. 4. Z. Mauriņa atzinusi – valoda “ir tautas elpa, tās dvēsele, tās dzīvība”. </div>	<h2 style="text-align: center;">Secinājums/-i</h2>

Turpini teikumus.

Plāns teksta izveidē ir svarīgs, jo

Turpmāk, rakstot sprieduma tekstus, es veidošu/neveidošu plānu, jo

Savu darbu šajā stundā vērtēju _____, jo _____

<p style="text-align: center;">Teksta paplašināšanas paņēmienu.</p>	<p style="text-align: center;">Teksta paplašināšanas paņēmienu:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) detalizēšana; 2) piemēru minēšana; 3) faktu saskaņošana un pretstatījums; 4) tēzes paskaidrojums; 5) jēdziena skaidrojums; 6) secinājuma formulējums. <p style="text-align: right;"><small>(pēc M. Gavriļina "Krievu valoda 9. klasei", 236. lpp)</small></p>
<div style="display: flex; align-items: flex-start;"> <div style="flex-grow: 1;"> <p style="text-align: center;">Detalizēšana.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Meitene, tērpusies spilgti violetā kleitā, pār kuru slīd gaiši mati, sēž pie pils. 2) No pils loga, kas aizsprostots ar restēm, uz meiteni kāds skatās. 3) Zem meitenes kājām ir zaļa, īsi noplauta un ziediem kaisīta zāle. </div> </div> <ol style="list-style-type: none"> 1) Meitene sēž pie pils. 2) No loga uz meiteni kāds skatās. 3) Zem meitenes kājām ir zāle. 	<p style="text-align: center;">Piemēru minēšana.</p> <p>Līdz mūsdienām ir saglabājušies daudzi viduslaikos tapuši darbi.</p> <p>Līdz mūsdienām ir saglabājušies daudzi viduslaikos tapuši darbi, piemēram, Džovanni Bokačo "Dekameronu", Dantes Aligjēri "Dievišķā komēdija" un citi.</p>
<p style="text-align: center;">Faktu saskaņošana un pretstatījums.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-between;"> <div style="width: 45%;"> <p>Konstrukcijas, ko var izmantot faktu saskaņošanai:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gan..., gan... • Ne vien..., bet arī... • Lai gan..., tomēr... </div> <div style="width: 45%;"> <p>Konstrukcija, ko var izmantot faktu pretstatījumam:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ..., bet... </div> </div>	<p style="text-align: center;">Tēzes paskaidrojums.</p> <p>Tēze: Dzīve bez mobilajiem telefoniem mūsdienās nav iedomājama.</p> <p>Dzīve bez mobilajiem telefoniem mūsdienās nav iedomājama. Cilvēki mobilos telefonus sāk izmantot jau no bērnu kājas, tajos tiek glabāta plaša informācija par ikdienas notikumiem. Mobilie telefoni ļauj cilvēkam izjust brīvību, jo tie ir salīdzinoši kompakti, bet iekļauj sevī daudzas funkcijas.</p>
<p style="text-align: center;">Jēdziena skaidrojums.</p> <p>Mūsdienu sabiedrībā ļoti izplatīta "slimība" ir prokrastinācija.</p> <p>Mūsdienu sabiedrībā ļoti izplatīta "slimība" ir prokrastinācija. Ko tad nozīmē šis jēdziens? Izrādās no grieķu val. pro + crastinus – atlikt uz rīt dienu. Prokrastinācija tiek skaidrota kā pastāvīga svarīgu, bieži vien nepatīkamu darbu darīšanas atlikšana uz vēlāku laiku.</p>	<p style="text-align: center;">Secinājuma formulējums.</p> <p>Suns ir ļoti uzticams dzīvnieks, pat tad, ja viņš ir bijis ilgu laiku šķirts no saimnieka, suns spēs viņu atpazīt.</p> <p>Suns ir ļoti uzticams dzīvnieks, pat tad, ja viņš ir bijis ilgu laiku šķirts no saimnieka, suns spēs viņu atpazīt. Tātad, ja es aizbraukšu vasarā uz laukiem, kad atgriezīšos mājās mans Reksis neries man virsū kā svešam cilvēkam, bet gan nāks klāt, luncinādams asti.</p>

11.pielikums. Skolēna darba lapa “Teksta paplašināšanas paņēmieni”.

Darba lapa “Teksta paplašināšanas paņēmieni”.

1. variants.

1. uzdevums. Apskati attēlu, uzraksti par to 5 vienkāršus paplašinātus teikumus.

	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
---	---

2. uzdevums. Samainies ar sola biedru darba lapām. Paplašini solabiedra izveidotos teikumus, izmantojot detalizēšanas paņēmieni.

3. uzdevums. Papildini tekstu ar piemēriem.

Drīz atkal iestāsies vasara un dārzs būs pilns dažādu ogu – _____
un dārzeņu – _____
Savukārt pļavas saziēdēs pilnas ar _____

4. uzdevums. **Izdomā piemērus piedāvātajām teikuma konstrukcijām.**

Gan..., gan... ; Ne vien..., bet arī...; ..., bet...

5. uzdevums. **Papildini tēzi, izmantojot tēzes paskaidrošanas paņēmieni.**

Mamma ir svarīga katra cilvēka dzīvē. _____

6. uzdevums. **Izlasi teksta fragmentu. Papildini to, paskaidrojot tajā minētos jēdzienus.**

Bieži cilvēki jauc *pastāvību* un *patstāvību*, bet ir taču skaidrs, ka *pastāvība* ir _____

savukārt *patstāvība* – _____

7. uzdevums. **Papildini Erta Erbena citātu, izmantojot secinājuma formulēšanas paņēmieni.**

“Mātes mīlestība ir kā aplis, kam nav ne sākuma, ne beigu. Tā aplo un aplo – aizvien plašāk, skarot ikvienu, kas ir tai pietuvojies.”

Darba lapa “Teksta paplašināšanas paņēmieni”.

2. variants.

1. uzdevums. Apskati attēlu, uzraksti par to 5 vienkāršus paplašinātus teikumus.

2. uzdevums. Samainies ar sola biedru darba lapām. Paplašini solabiedra izveidotos teikumus, izmantojot detalizēšanas paņēmieni.

3. uzdevums. Papildini tekstu ar piemēriem.

Drīz atkal iestāsies vasara un dārzs būs pilns dažādu ogu – _____

_____ un dārzeņu – _____

Savukārt pļavas saziēdēs pilnas ar _____

4. uzdevums. **Izdomā piemērus piedāvātajām teikuma konstrukcijām.**

Gan..., gan... ; Ne vien..., bet arī...; ..., bet...

5. uzdevums. **Papildini tēzi, izmantojot tēzes paskaidrošanas paņēmieni.**

Mamma ir svarīga katra cilvēka dzīvē. _____

6. uzdevums. **Izlasi teksta fragmentu. Papildini to, paskaidrojot tajā minētos jēdzienus.**

Bieži cilvēki jauc *pastāvību* un *patstāvību*, bet ir taču skaidrs, ka *pastāvība* ir _____

savukārt *patstāvība* – _____

7. uzdevums. **Papildini Erta Erbena citātu, izmantojot secinājuma formulēšanas paņēmieni.**

“Mātes mīlestība ir kā aplis, kam nav ne sākuma, ne beigu. Tā apļo un apļo – aizvien plašāk, skarot ikvienu, kas ir tai pietuvojies.”

1. uzdevums. **Uzmanīgi izlasi pārsriedumu “Mana Valoda”.**

Mana Valoda

Es domāju, ka katram cilvēkam viņa dzimtā valoda ir visskaistākā un viss īpašākā. Nav svarīgi, kur pašlaik atrastos tas cilvēks un kāda būtu viņa nodarbošanās pats svarīgākais, lai šis cilvēks mīlētu un vienmēr atcerētos un ar godu runāt par savu valodu. Priekš manis mana dzimtā valoda vienmēr būs un paliks tikai latviešu valoda. Es piedzimu šajā valstī un es turpinu dzīvot šajā valstī tāpēc mans pienākums ir saudzīgi izturēties pret šo valstī ka arī tas valodu. Ja kāds man jautās ko nozīmē priekš manis dzimtā valoda mana atbilde vienmēr būs visu, jo mana valoda vienmēr atgādinās no kurienes esmu izcēlies un es ar godu teikšu, ka es esmu latvietis un ka mana valoda ir visskaistākā un nekur uz šīs pasaules maliņas nerunā šajā valodā kā tikai manā Tēvzeme Latvijā. Latviešu valoda ir bagāta valoda un mums ir jālepojas, ka mums pieder šī valoda un nekur nav tik skaistas tautasdziesmas, kā Latvijā. Gadsimtiem ilgi mūsu senči cīnījās un atdeva savas dzīvības par mūsu valodu, lai tā varētu pastāvēt vēl ilgi tāpēc tik vien mūsu pienākums ir mīlēt un aizsargāt šo valodu tīru, jo ilgāk tā pastāvēs. Nobeigumā vēlos pateikt to ka es vienmēr būšu Latvijas patriots un vienalga, kur dzīves ceļi vedīs es vienmēr ar mīlestību izturēšos pret Latviju un latviešu valodu. Un es ļoti ceru, ka daudzi mīl latviešu valodu kā es un ka daudzi cilvēki kuri dzīvo Latvijā vai dzīvo ārpus tās vienmēr atcerēsies no kurienes viņi ir nākuši un ka Latvija ir mājas un latviešu valoda ir visskaistākā un kā tā nav nekur tik saldakā dzimtenē tomēr Latvija ir vienīgais zemes pleķītis, kur vēl runā šajā valodā. Tāpēc mīlesim un mūsu valsti. Dievs svetī Latviju.

2. uzdevums. **Novērtē pārsriedumu pēc pārsrieduma vērtēšanas kritērijiem. Savu vērtējumu par katru kritēriju pamato.**

Kritērijs	Maksimāli iegūstamais punktu skaits	Piešķirtais punktu skaits	Pamatojums
Temata izpratne	5		
Argumentācija	5		
Apjoms	2		
Rindkopas	2		

Secīgums	3		
Vārdu krājums	3		
Stils	4		
Ortogrāfija un interpunkcija	10		

14.pielikums. Sergeja Ļvova raksts "Par līdzjūtību".

Līdzjūtība — aktīvs palīgs.

Bet kā rīkoties ar tiem, kuri neredz, nedzird, nejūt, kad citam sāp un ir slikti? Svešiniekam, par kādu viņi uzskata visus, kas nav viņi paši vai viņu ģimene, pret kuru arī bieži vien tiek izrādīta vienaldzība. Kā palīdzēt tiem, kas cieš no vienaldzības, kā arī tiem, kas ir vienaldzīgi?

Audzināt no bērnības — vispirms pašam sevi — tā, lai varētu steigties palīgā tam, kurš ir nonācis nelaimē. Un ne dzīvē, ne pedagogijā, ne mākslā neuzskatīt līdzjūtību par vājuma pazīmi, kas mums ir sveša.

Līdzjūtība — augsti vērtējama cilvēka spēja, vajadzība un pienākums. Cilvēkiem, kas ir apdāvināti ar šādu spēju (līdzjūtību) vai izjūt šīs spējas trūkumu, cilvēkiem, kas ir audzinājuši sevi labestības talantu, tiem, kas spēj pārvērst līdzjūtību līdzdalībā, dzīvot ir daudz sarežģītāk, nekā bezjūtīgiem cilvēkiem. Un trauksmaināk. Bet viņu sirdsapziņa ir tīra. Viņi spēj izaudzināt labus bērnus. Viņus ciena apkārtējie. Un pat tad, ja apkārtējie viņus nesapratīs un bērni pievils, viņi neatkāpsies no savas tikumības.

Vienaldzīgiem šķiet, ka tā dzīvot ir labi. Viņi ir apveltīti ar «bruņām», kas pasargā no liekām raizēm un uztraukumiem. Bet tā tikai viņiem šķiet, nav viņi apveltīti, bet gan apdalīti. Agri vai vēlu — kā mežā sauks, tā atsauksies!

Nesen man bija tāds prieks iepazīties ar vecu, dzīves gudru ārstu. Viņš bieži uzturas savā nodaļā brīvdienās un svētku dienās, bet ne ekstremālu apstākļu vadīts, bet gan dvēseliska aicinājuma dēļ. Viņš sarunājas ar saviem pacientiem ne tikai par viņu veselības stāvokli, bet arī par sarežģītiem dzīves jautājumiem. Viņš spēj radīt pacientos cerību un možumu. Ilggadēji novērojumi ir apliecinājuši to, ka cilvēks, kas nevienam nekad nav jutis līdzī, nonākot sarežģītā situācijā, nav tai gatavs. Sarežģītu situāciju priekšā šis cilvēks ir nožēlojams un bezpalīdzīgs. Egoisms, vienaldzība ļauni atriebj sevi. Ar aklām bailēm. Vientulību. Novēlotu nožēlu.

Viena no būtiskām cilvēka jūtām — līdzjūtība. Un lai tā nav tikai līdzjūtība, lai tā kļūst par darbību. Līdzdarbību. Tam, kuram tā nepieciešama, pat ja viņš klusē, jānāk palīgā, negaidot lūgumu. Nav spēcīgāka un jūtīgāka radiouztvērēja par cilvēka dvēseli. Ja to noregulē uz augstas cilvēcības vilni.

(pēc Sergeja Ļvova)

15. pielikums. "Skolēna darba lapa "Sprieduma teksta veidošana"".

Darba lapa "Sprieduma teksta veidošana".

1. uzdevums. **Noskaidrojiet vārdu nozīmi.**

Līdzjūtība _____

Empātija _____

cilvēcisks _____

egoisms _____

humāns _____

vienaldzība _____

2. uzdevums. **Turpiniet sinonīmu rindas.**

Egoisms – _____

līdzjūtība – _____

3. uzdevums. **Formulējiet vienu problēmu, kas aprakstīta Sergeja Ļvova rakstā "Par līdzjūtību".**

4. uzdevums. **Izveidojiet komentāru par Sergeja Ļvova rakstu.**

5. uzdevums. **Formulējiet raksta autora viedokli.**

6. uzdevums. **Miniet argumentus par vai pret autora izteiktajam viedoklim.**

7. uzdevums. **Uzrakstiet nobeigumu.**

Ieteikumi pārsprieduma rakstīšanai.

Plāns pārsprieduma rakstīšanai pēc teksta/daiļdarba izlasīšanas.

- 1.Vienas tekstā aprakstītās problēmas formulēšana.
- 2.Formulētās problēmas komentēšana.
- 3.Autora viedokļa formulēšana.
- 4.Arguments par vai pret autora viedokli.
- 5.Nobeigums.

Kā rakstīt komentāru par formulēto problēmu?

- 1.Pamatot formulētās problēmas aktualitāti.
- 2.Autora spriedumu analīze.
- 3.Noteikt pie kāda lasītāja vērsas autors.
- 4.Novērtēt, cik pārliecinoši ir autora secinājumi.
- 5.Kādus izteiksmes līdzekļus autors lieto?

Izteiksmes līdzekļi tekstā.

- Leksiskās īpatnības (literārā valoda, sarunvaloda, frazeologismi, neologismi);
- Tēlainība (tēlainās izteiksmes līdzekļu lietojums);
- Ekspresivitāte (retoriski jautājumi, uzruna, izsaukmes vārdi);
- Sintakses īpatnības (VTL, bezsaikļu konstrukcijas, rosinoši teikumi);
- Teksta aizrautība (liriskums, ironija, savaldība, sarkasms, nostaļģija).

Autora viedoklis.

Skaidri formulējiet (labāk saviem vārdiem) un pierakstiet atsevišķa rindkopā, kurā iekļauts vārdu savienojums "autora viedoklis/uzskats".

Argumenti.

Argumentēšana var sākties ar šādām frāzēm:

- "Es pilnībā piekritu teksta autoram..." un uzrakstīt 2 argumentus par.
- "Varu tikai daļēji piekrist raksta autoram..." un uzrakstīt argumentu par un pret.
- "Uzskatu, ka nav iespējams piekrist teksta autoram, tā kā..." un minēt 2 argumentus pret.

Ieteikumi.

- 1.Nenovirzieties no formulētās problēmas.
- 2.Daliet tekstu rindkopās.
- 3.Izvairieties no pārlietu garu teikumu veidošanas.
- 4.Neesiet pārliecinoši – nerakstiet.
- 5.Nepārspīlējiet ar izsaukuma teikumiem.
- 6.Kad esat pabeiguši rakstīt, pārbaudiet uzrakstīto.
- 7.Lietojiet sinonīmus, epitetus, frazeologismu, VTL u.c. paņēmienus teksta papildināšanai.

3. uzdevums. **Novērtē savu prasmi veidot sprieduma tekstus (3 punkti).**

Apgalvojums	Jā	Daļēji	Nē
1. Es zinu, kas ir sprieduma teksts.			
2. Man padodas rakstīt sprieduma tekstus.			
3. Man rodas grūtības, rakstot sprieduma tekstus.			

Pamato 2. un 3. apgalvojumā sniegtās atbildes.

Novērtē savu darbu 10 ballu skalā, pamato savu vērtējumu.

Vērtēšanas skala

Balles	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Punkti	1-6	7-13	14-19	20-23	24-27	28-31	32-35	36-37	38-39	40

18. pielikums. Diagnosticējošā darba un nolīguma darba rezultātu apkopojums.

Skolēna iniciāli/ Vērtēšanas kritēriji, punkti	Temata izpratne		Argumentācija		Apjoms		Rindkopas		Secīgums		Vārdu krājums		Stils		Ortogrāfija, interpunkcija		Kopā	
	5		5		2		2		3		3		4		10		34	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
K.A.	5	5	3	4	2	2	2	2	2	3	2	2	2	3	6	8	24	29
G.D.B.	4	5	3	5	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	6	7	24	29
V.B.	3	4	2	3	1	2	1	2	1	2	2	2	2	3	4	5	16	23
D.B.	4	4	4	5	2	2	2	2	3	3	3	3	4	4	6	6	28	29
L.Č.	3	3	3	4	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	5	6	23	26
P.Č.	3	4	2	3	1	2	1	2	2	2	2	2	2	3	4	4	17	22
V.K.	3	3	1	3	2	2	2	2	1	2	1	2	2	4	3	4	15	22
E.K.	5	5	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	4	3	4	5	21	26
E.K.	3	5	2	4	2	2	2	2	3	3	2	3	2	3	5	5	21	27
S.K.	3	3	2	3	2	2	1	1	2	2	2	2	1	2	3	4	16	19
L.L.	3	4	2	4	1	1	2	2	3	3	2	3	1	3	4	5	18	25
E.L.	4	5	3	4	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	7	6	26	27
E.L.	3	4	3	5	2	2	2	2	3	3	3	3	2	3	8	7	26	29
E.L.	3	4	2	4	2	2	1	2	1	2	2	2	2	3	4	5	17	24
T.L.	3	4	1	3	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	5	5	20	22
E.K.M.	3	4	2	2	1	2	2	2	1	2	1	2	2	3	4	4	16	21
R.S.	5	5	3	3	2	2	2	2	3	3	3	3	3	4	9	9	30	31
S.S.	3	5	3	3	2	2	2	2	2	2	1	2	2	4	6	7	21	27
U.R.S.	3	4	2	3	1	1	2	2	2	3	2	3	2	3	5	4	19	23
K.V.	3	4	3	4	2	2	1	1	1	2	2	2	1	2	3	4	14	21
N.D.V.	4	5	4	5	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	7	6	28	29
A.V.	5	5	4	4	2	2	2	2	3	3	2	2	3	3	8	8	29	29
E.V.	3	3	3	4	2	2	2	2	3	3	2	3	2	4	6	7	23	28

Diagnosticējošais darbs 10. klasei "Sprieduma tekstu veidošanas prasmju pārbaude".

Lūdzu, uzraksti pārspriedumu par vienu no piedāvātajiem tematiem (350 – 400 vārdu).

- „Valoda ir durvis uz kultūru un cilvēkiem.” (G. Godiņš)
- Nozīmīgākās kultūras vērtības manā izpratnē.
- Vai viegli būt jaunam mūsdienu pasaulē?

(piedāvātie temati ņemti no Centralizētā eksāmena par vispārējās vidējās izglītības apguvi

Latviešu valodā (2012-2014. g.)

Nozīmīgākās kultūras vērtības manā izpratnē.
Kultūra ietver ^{ir svarīga} svarīgā sastāvdaļa katrā dzīvē. Neskatoties uz laiku, ka katram cilvēkam ir atšķirīga gaume, lielākam vai ~~mazākam~~ mazākam in svarīgās un nozīmīgās kultūras tēmas.
Man svarīgas kultūras tēmas ir, piemēram, teātris. Teātri cilvēki atveido citus tēlus. ~~Audieri~~ audieri pēta savu tēlu, un izrādē tie jūtas šajā tēla pilnībā, lai parādītu suatidājiem nādu situāciju vai notikumu.
Cita tēma, kas nevarētu iedomāties dzīvē, ir zinātne. Zinātni pielidrina pie kultūras tāpēc ka in daudzas sanāksmes, izstādes ~~festivāli~~ festivāli ~~kur~~ kur cilvēki ar zinātniskiem metodēm dalās ar interesantām izgudrojumiem. Atkarina populārus tēlus, izveidojot robotus un noderīgas lietas.
So kultūru iedomā grāmatu lasīšanā, tāpēc es cenšos air mauties ar grāmatu lasīšanu. Lasi fantastiskas romānus un dažreiz romānus. Es lasi Hariju Potera, "Krusttēvs". Jā ka šis grāmata ir viens no visvairāk pārdotajām grāmatām, taču šis domas, kas tēlu parādītu grāmatā in svarīgās un iet

Piedāvājis daudzās cilvēkus.

Mēs ir saviņi par netaisnībām, kas ir visur, tur es varu raksturot īpaši grūdas, un cilvēki atnāk un laudēties, divreiz satikt jaunus cilvēkus kā arī, problēmas, draugu pulkā atpūsties es, piemēram, kinoteātri satiecos ar draugiem un praktiskā veidā jaunā un fantastiskas filmas. Pareizām popkultūru, nospaņiem reklāmas un baudām filmas.

Šis ir man nospaņiem kultūras tēmas. Daudzas ir populāras tēmas, tās varu parunāt ar saviem draugiem un par šīm tēmām un veidot aras dienasgrāmas. Visas šīs kultūras tēmas man ir svarīgas, un tās ir saistītas ar mūsu kultūru, un nodarbošos ar citos cilvēkus.

Nākamajā reizē esīrān padomā par pētīšanas lietojumu partikulā, izmantojumu un palīdzību atdalīšanai.

Palūdz, ka aktualitāti savu personīgo pieredzi.

Lūdzu, novērtē savu darbu pēc piedāvātajiem kritērijiem.

1) Kas Tev sagādāja grūtības, rakstot šo darbu? Kāpēc?

Plāsi ieteikt savu domu

2) Kas Tev varētu turpmāk palīdzēt pārsprieduma darba rakstīšanā?

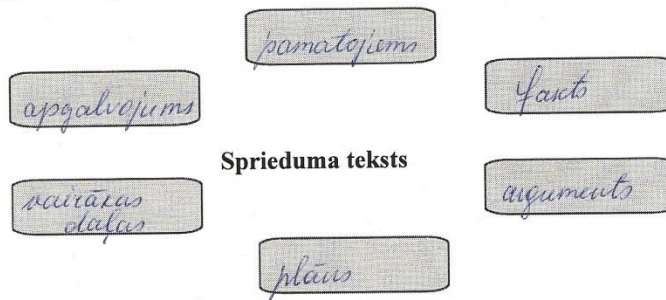
Veināme rakstīt pārspriedumus

3) Novērtē savu darbu 10 ballu skalā. Vērtējumu pamato.

7. Nav sūasti, bet doma ir pateidā.

Darba lapa "Sprieduma teksta uzbūve" 2. variants.

1. uzdevums. Papildini ideju tīklu.

2. uzdevums. Izpēti shēmu.

3. uzdevums. Izlasi tekstu.

Ielu nosaukumi

Kopš seniem laikiem dažādās zemēs ielām tiek doti dažādi vārdi.

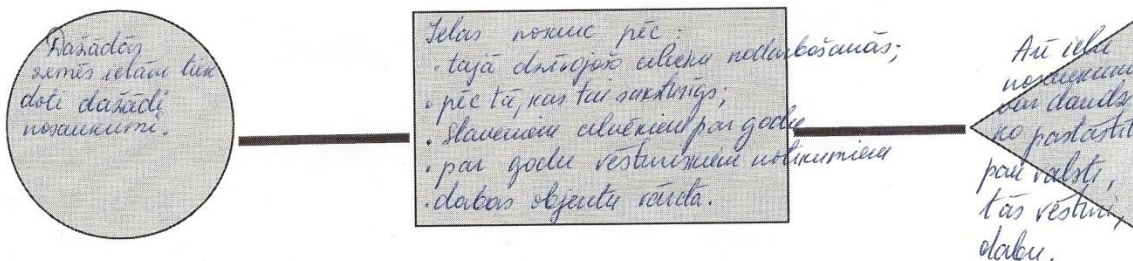
Piemēram, iela tika nosaukta pēc nodarbošanās, kas bija raksturīga šajā ielā dzīvojošiem cilvēkiem, vai pēc tā, kuru pirmo satika izveidotajā ielā, piemēram, *Tirgoņu iela*, *Kalēju iela*. Ielas vārds varēja rasties arī no tā, kas atradās šajā vietā, bija tai raksturīgs, piemēram, *Torņa iela*, *Akas iela*, *Noliktavas iela*, *Baznīcas iela*. Ielas mēdza nosaukt slavena cilvēku, nozīmīgu notikumu vārdā, piemēram, *Aspazijas bulvāris*, *Raiņa bulvāris*, *Puškina iela*, *Šekspīra iela*, *Pulkveža Brieža iela*, *13. janvāra iela*, *11. novembra krastmala*, *Brīvības iela*.

Arī ielas izskats vai tās atrašanās vieta varēja būt pamatā ielas nosaukumam, piemēram, *Smilšu iela*, *Akmeņu iela*, *Mazā Kalna iela*, *Ezermalas iela*, *Meža iela*. Bieži vien nosaukšanai izmantoti dažādu dabas objektu, apdzīvotu vietu nosaukumi, piemēram, *Aveņu iela*, *Ceriņu iela*, *Rožu iela*, *Mēness iela*, *Stirņu iela*, *Lubānas iela*, *Dricānu iela*, *Gaiziņa iela*, *Kurzemes prospekts*, *Jelgavas iela*, *Višķu iela*, *Gaujas iela*.

Re, kā izrādās, ka ne tikai vēstures grāmatās, bet arī... ielu nosaukumi mums spēj daudz ko pastāstīt par valsti, tās cilvēkiem, dabu, nozīmīgiem notikumiem.

(pēc M. Gavriļina, A. Vulāne "Valodā veldzējas tautas dvēsele...", 64. lpp.)

4. uzdevums. Izmantojot 3. uzdevuma tekstu, izveido precīzu plānu.

5. uzdevums. Papildini tabulu. Atrodi pats savus piemērus.

Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc šajā ielā dzīvojošo nodarbošanās veida.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies pēc tā, kas raksturīgs šai ielai.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu slaveniem cilvēkiem.	Ielu nosaukumi, kas veidojušies par godu vēsturiskiem notikumiem.	Ielu nosaukumi, kas nosaukti dabas objektu vārdā.
Tirgoņu iela, Kalēju iela.	Torņa iela, Akas iela, Noliktavas iela, Baznīcas iela.	Aspazijas bulvāris, Raiņa bulvāris, Puškina iela, Šekspīra iela, Pulkveža Brieža iela,	13. janvāra iela, 11. novembra krastmala, Brīvības iela.	Aveņu iela, Ceriņu iela, Rožu iela, Mēness iela, Stirnu iela, Lubānas iela
Amatnieku iela	Stabu iela	Raiņa iela	Lāčplēšs iela	Smiltaines iela
Buciniekus iela	Kuģu iela	Matiņa iela		Kiršu iela
Aldaru iela	Pils iela	Ks. Valdemāra iela		Zemeņu iela
/	Suolas iela	A. Čauša iela		Cēsu iela
	Domnieku iela	Marijas iela		Arctu iela

Turpini teikumus.

Plāns teksta izveidē ir svarīgs, jo

tas palīdz precīzi izteikt domu.

Turpmāk, rakstot sprieduma tekstus, es veidošu/neveidošu plānu, jo

arī līdz šim esmu to darījusi un tas man ir palīdzējis uzrakstīt labus domrakstus.

Savu darbu šajā stundā vērtēju labi, jo sekoju tam, ko

skolotāja stāstīja un cītīgi veicu visus uzdevumus. Man izdevās uzrakstīt plānu pēc teksta un veiksmīgi pār-
sāktit tekstu pēc klasesbiedrēnes izveidota plāna.

Darba lapa "Teksta paplašināšanas paņēmieni".

1. variants.

1. uzdevums. Apskati attēlu, uzraksti par to 5 vienkāršus paplašinātus teikumus.

Piecas dāmas kalusās uzmanīgi, ko
dzejnieks stāsta. Blakus stāv vāze,
kurā ir svaista. Kopā ir piecas
sievietes, bet arī viens vīrietis
vīrietis spēlē mūzikas instrumentu,
bet nepārāk patīkami. Viens
dāmas ir gaiša kleita.

2. uzdevums. Samainies ar sola biedru darba lapām. Paplašini solabiedra izveidotos teikumus, izmantojot detalizēšanas paņēmieni.

Piecas daļas dāmas, kas tēpušās gresnas tēpas, klausās uzmanīgi,
ko daļunūgais dzejnieks stāsta. Blakus cilvēku karinam stāv vāze,
kurā ir svaista, jo to istā gresni svaisti. Kopā ir piecas izsmel-
cinātas sievietes, bet arī viens šarmants vīrietis ir iemaldījis
viņu pulkā. Vīrietis spēlē ģitārai līdzīgu mūzikas instrumentu,
bet tā radītās skaņas nav pārāk patīkamas. Vienai dāmcai
ir gaiša, gara kleita, citām kleitas ir tumšas.

3. uzdevums. Papildini tekstu ar piemēriem.

Drīz atkal iestāsies vasara un dārzs būs pilns dažādu ogu – jānogas, mellenes
un dārzenu – burkāni, kartupeļi.
Savukārt pļavas saziēdēs pilnas ar puķēm un laļļēm.

4. uzdevums. Izdomā piemērus piedāvātajām teikuma konstrukcijām.

Gan..., gan... ; Ne vien..., bet arī...; ..., bet...

ēdu gan putainus, gan galus. Ne vien pirmo reizi to darīju, bet arī pirmo reizi. Tāpat gāja nemas, bet aizskavējās.

5. uzdevums. Papildini tēzi, izmantojot tēzes paskaidrošanas paņēmieni.

Mamma ir svarīga katra cilvēka dzīvē. Mamma ir vienīgais cilvēks, kas spēj mīlēt bez iemesla. Viņa vienmēr būs slāp visās svarīgākajās brīžos piecēries un atbalstīs

6. uzdevums. Izlasi teksta fragmentu. Papildini to, paskaidrojot tajā minētos jēdzienus.

Bieži cilvēki jauc *pastāvību* un *patstāvību*, bet ir taču skaidrs, ka *pastāvība* ir bērna un pašam bērnam savukārt patstāvība – sevi izturēšana.

7. uzdevums. Papildini Erta Erbena citātu, izmantojot secinājuma formulēšanas paņēmieni.

“Mātes mīlestība ir kā aplis, kam nav ne sākuma, ne beigu. Tā aplo un aplo – aizvien plašāk, skarot ikvienu, kas ir tai pietuvojies.”

No citāta teikuma varam saprast, ka mātes mīlestība ir bezgalīga, tā atklāja ne tikai mīlestību pret bērnu, bet pret visu, kas ar viņu ir saistīts.

Darba lapa "Pārsprieduma darba labošana"

1. uzdevums. Uzmanīgi izlasi pārspriedumu "Mana Valoda".

Mana Valoda

Es domāju, ka katram cilvēkam viņa dzimtā valoda ir visskaistākā un viss īpašākā. Nav svarīgi, kur pašlaik atrastos tas cilvēks un kāda būtu viņa nodarbošanās, pats svarīgākais, lai šis cilvēks mīlētu un vienmēr atcerētos, un ar godu runātu par savu valodu. Priekš manis mana dzimtā valoda vienmēr būs un paliks tikai latviešu valoda. Es piedzimu šajā valstī un es turpinu dzīvot šajā valstī, tāpēc mans pienākums ir saudzīgi izturēties pret šo valsti, kā arī tas valodu. Ja kāds man jautās, ko nozīmē priekš manis dzimtā valoda, mana atbilde vienmēr būs-visu, jo mana valoda vienmēr atgādinās, no kurienes esmu izcēlies, un es ar godu teikšu, ka es esmu latvietis un ka mana valoda ir visskaistākā, un nekur uz šīs pasaules maliņas nerunā šajā valodā kā tikai manā Tēvzeme Latvijā. Latviešu valoda ir bagāta valoda un mums ir jālepojas, ka mums pieder šī valoda un nekur nav tik skaistas tautasdziesmas, kā Latvijā. Gadsimtiem ilgi mūsu senči cīnījās un atdeva savas dzīvības par mūsu valodu, lai tā varētu pastāvēt vēl ilgi, tāpēc tik vien mūsu pienākums ir mīlēt un aizsargāt šo valodu tīru, jo ilgāk tā pastāvēs. Nobeigumā vēlos pateikt to, ka es vienmēr būšu Latvijas patriots un vienalga, kur dzīves ceļi vedīs, es vienmēr ar mīlestību izturēšos pret Latviju un latviešu valodu. Un es ļoti ceru, ka daudzi mīl latviešu valodu kā es un ka daudzi cilvēki, kuri dzīvo Latvijā vai dzīvo ārpus tās, vienmēr atcerēsies, no kurienes viņi ir nākuši un ka Latvija ir mājas, un latviešu valoda ir visskaistākā un kā tā nav nekur tik saldākā dzimtenē, tomēr Latvija ir vienīgais zemes pleķītis, kur vēl runā šajā valodā. Tāpēc mīlesim un mūsu valsti. Dievs svētī Latviju.

2. uzdevums. Novērtē pārspriedumu pēc pārsprieduma vērtēšanas kritērijiem. Savu vērtējumu par katru kritēriju pamato.

Kritērijs	Maksimāli iegūstamais punktu skaits	Piešķirtais punktu skaits	Pamatojums
Temata izpratne	5	3	It kā saprot, par ko rakstā, bet nerunā, ko rakstā.
Argumentācija	5	2	Te aplami fakti izmantoti - piemēram - Latvija - vienīgā vieta, kur runā latviski.
Apjoms	2	1	Pārcān maisis vārdu krājums.
Rindkopas	2	0	Nav atkāpes.
Secīgums	3	1	Rakstā par visu, ko vien iedomājas.
Vārdu krājums	3	1	Daudzi vārdi atkārtojas.
Stils	4	1	Pārcān daudzus govu teikumus.
Ortogrāfija un interpunkcija	10	0	Ļoti daudz kļūdas.

Diplomdarbs „10. klases skolēnu sprieduma tekstveides prasmes pilnveides didaktiskās iespējas” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Diāna Sjomkāne
(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. philol. Margarita Gavriļina _____ .____.201____.
(paraksts)

Recenzents: profesore Dr. philol. Anna Vulāne

Darbs iesniegts LU PPMF Skolotāju izglītības nodaļā _____ .____.201____.

Dekāna pilnvarotā persona: Inese Ranka, _____
(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____. ____201____. protokola nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: Lilija Jurgīte _____
(paraksts)